

ar

OB SREBRNEM
STUDENCU

Tomáš Kráľ '12

FRANC JAKLIČ

OB SREBRNEM STUDENCU

ZGODOVINSKA POVEST

IZDALA IN ZALOŽILA GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA
TISKALA KATOLIŠKA TISKARNA V GORICI

65 I 727864

BRANCO JAKIĆ

GOŠKA KRAJINA

GOŠKA KRAJINA

201206384

IZDANJE ZAŠTOVA, GORIŠKA MOHORJEVA DRUŠTVA
TISKARNA V GORICI

I.

BILO je pred sv. Jakobom ob koncu 15. stoletja, ko so na pustoti, ki je bila v globoki dolini pod Górami, pripravljali tovore, da gredo ž njimi na semenj v škofovsko mesto Loko. Takrat je bil na pustoti gospodar Mohor Alojna, čigar predniki so bili pribežali že pred leti iz nekih rovt pod Blegašem in se skrili v samotno dolino ob Idrijci. Tam so si na ravnici blizu ondi, kjer se Nikova izliva v Idrijco, postavili skromno bajto. Več let je pela sekira in je kopala rovnica, da so svet tam okoli ocedili drevja in grmovja in so mogli sejati žito in repo za hrano, lan za obleko in je imela živina pašo. Družina se je bavila z izdelovanjem lesene posode, zakaj pripravnega lesa je imela v izobilju prav okrog samotnega doma, in je spečavala izdelke v kraje onkraj gora, kjer ni toliko lesa in se ljudje ne utegnejo ukvarjati z izdelovanjem posode.

Gospodar je s trticami povezoval posodo v tovor; družina mu je pomagala. Znašali so izdelano posodo in jo postavljali okrog očeta, ki je delal in ukazoval sinovom, kako naj vežejo, da bo trdno in prav. Ko so bile dêže, brente in bariglice povezane, so prišli pa škafi na vrsto. Gospodar sam je prejšnji dan ogledoval posodo, da bi opazil pomanjkljivosti in jih popravil, da bi se kupovalci ne izpodtikali in ne grajali njegove posode in pritiskali pri ceni. Tedaj je opazil, da posamezni škafi precej režijo, in zato jih je nesel k studencu, ki je blizu tam prihajal iz hriba, da bi jih zamočil. En škaf je pustil kar pod žlebom, ki je bil nov in svež, šele pred par dnevi napravljen. Sam gospodar ga je bil izdolbel, ker je bil stari žleb že ves trhel in naluknjan, da se je voda gubila. Zdaj, ko je nakladal škafe na voz, se je spomnil na škaf pod žlebom in ga velel prinesti.

Mlajši sin, ki je stekel ponj, se je pa oglasil:

»Škafa ne morem vzdigniti.«

»Kako si zanič!« so se mu rogali drugi. »Nagni ga, da se bo voda izlila.«

»Tudi nagniti ga ne morem.«

»O svetem Jakobu smo! Škaf ni primrznil! Zagrabi zares!«

Pa tudi zares ni šlo, da so se mu še bolj posmehovali, in tedaj je ves osramočen vzkliknil:

»Pa je nekaj v škafu!«

Vzbudil je radovednost, da so šli gledat čudno stvar, ki obtežuje škaf.

Ali je škrateelj iz gore? Kaka coprnica, ki brani vodo? Vranč, ki nagaja?

Na dnu škafa je ležala belo-sivkasta stvar, ki se je medlo lesketala.

»Blato!« je rekla mati. »O, táko sem že večkrat videla na dnu posode, če je bila dolgo pod curkom, samo toliko skupaj še nikdar ne! Kar prevrni pa bo blato steklo z vodo vred!«

»Blato naj bi bilo tako težko?«

Gospodar se je uprl, da bi nagnil posodo, ki je bila res nenavadno težka. Kar čudil se je, kako je težko, ko je nagibal škaf, da je odtekala voda. Čudil se je še bolj, ko je videl, da se voda ni nič okalila, četudi se je zganilo blato, ki je pljuskalo na dnu posode kakor voda.

Ko je odlil vodo, je segel v »blato«, ki se je kar razmikalo pod prsti kakor voda; le s težavo ga je zajel perišče. Tedaj je videl, kako je pezna tista stvar, ki se je tresla in gibala v dlani in pljuskala z dlani, kakor jo je nagnil.

»To ni blato!«

Razložiti pa ni mogel, kaj je, ker kaj takega še živ dan ni videl in ni imel v roki.

»Kaj je to?«

Živa tekočina, težja kakor studenčnica, ki se lesketa kakor srebrnjaki, in se kaplja razleti v nešteto kapljic, kadar zdrkne na tla.

In ko so tako strmeli in ugibali, se je ta in oni domislil, da je včasih že videl bele kroglice, ki so pritekale po žlebu in se zgubile z vodo vred. Pa je povedala mati, da je včasih morala prevrniti škaf, kadar je nastregla preveč takega »blata«.

»Kaj je neki?«

Končno so sklenili, da vzamejo neznano stvar seboj v Loko, kamor so se ravno odpravljali, in jo razstavijo na sejmu.

Ko so otovorili konje, je bil med tovorom tudi škafič »blata«, ki se je bilo nastreglo.

»Ali bo vprašal kdo zanj? Ali ga bo znal prodati? In ima kaj cene?«

Vsa družina je pred odhodom molila, potem so pa pogнали otovorjeno žival, tri konje, katere so gonili oče in dva sinova.

»Lej, da kaj ne pozabite!« je naročala mati staremu. »Varujte se in se kmalu vrnite!«

Drugi so pa klicali:

»Prinesite nam kaj spominov iz mesta!«

Vozniki so se spustili navzdol ob vodi in so jo prebrodili na plitvini, kjer je rezala vodo tovorniška pot, ki pelje od Loke na Tolmin in dalje na laško stran. Nato so se vzpenjali po Špehovi grapi na Razpotje in čez Govejek na žirovniško stran in potem so hiteli ob vodi, ki drvi po dolini proti Loki.

Na vrhu, kjer se pot prevale, je stari ustavil konje. Tu se je odpiral razgled daleč v deželo; Blegaš se je razkazoval v vsej širini in po njegovih bregovih in slemenih je bilo videti zelene planine in zaselja, priproste kočje, skrite v samotne grape. Oče je stegnil roko in pokazal sinovoma na črno grobljo, ki je strmela pod planinami:

»Tam je bilo naše gnezdo.«

»Ded moj,« tako je pravil Mohor Alojna sinovoma, »se je umaknil z onih rovt potem, ko je bil pobil zakupnika desetine in okresal njegove pomagače, ko so bili prišli po žito in druge davščine. In prav je naredil! Našega rodu so bili tisti, ki so na oni pustoti podirali drevje in kopali korenine, požigali grmovje in ruvali kamenje, da so mogli sejati oves in rž. Nihče jim ni pomagal. Nikomur niso bili nič dolžni. Obdelovali so zemljo brez gospodarja in samo Oče nebeški je bil njihov Gospodar. Ko je bilo vse urejeno, v kašči dovolj zrnja, v hlevu pa živine za vprego in molžo, so pa prišli od Loke gor čudni ljudje, ki so hoteli deliti z gospodarjem na pustoti, in so zahtevali od njega davščin in žita. „Kdo pa ste?“ je vprašal moj ded, ki se je čudil nenavadni zahtevi. „Če ste berači, vam dam zrnja, in ženske bodo nakuhale podmetnice, da se nasitite, kakor je prav. Če pa ste prišli s hudobnim namenom in bi radi ropali, tedaj le poskusite!“ In ko je ded to dejal, so takoj pristopili dedovi bratje in sinovi in zgrabili bi se bili, ako bi bilo treba.

Oni so pa rekli: ‚Mi nismo berači, pa tudi roparji nismo. Davščino hočemo in desetino, ki ste jo dolžni našemu gospodarju, oskrbniku na loškem gradu!‘ ‚Nikomur nismo nič dolžni, če pa hočete imeti žito, ga kupite. Damo ga za denar ali pa za blago. V Loki imate usnjarje in kovače, ki imajo blago, kakršno rabimo!‘

Loški prihajajoči pa so rekli: ‚Mi ne kupujemo ničesar. Po usnje in srpe pa pridite sami v Loko. Tam tudi žito lahko prodate, ako ga imate odveč. Mi terjamo samo ono, kar ste dolžni našemu gospodu.‘

‚Kdo je kaj dolžan? Mi nič! Ne poznamo vašega gospoda. Nikoli ga nismo še ničesar prosili. Niste prišli na prava vrata!‘

‚Vsak podložnik brižinskega škofa je dolžan odrajtovati desetino in davščine.‘

‚Mi nismo škofovi podložniki in ne nobenega drugega na zemlji. Mi smo samo podložniki božji...‘ Tako je povedal ded in vsa družina je potrdila njegovo besedo.

Pa tisti ljudje niso verjeli in so gonili, da mora vsak, kdor ima hišo na škofovi zemlji, plačevati davščine in desetino.

‚Mar je to škofova zemlja? Naša je! Mi smo trebili in prekopavali ledino! In sedaj naj bi ne bila več naša? Pa se udarimo!‘

Tedaj so bratje in sinovi že imeli pripravljena krepelca, s katerimi bi bili branili našo hišo in zemljo.

Prazni so morali oditi biriči, ki so prišli tako mastito po davščino in desetino na našo pustoto, zakaj izprevideli so, da Alojna ne dà ne srebrnjakov ne ovsa, da pa je pripravljen z orožjem vstati za svoj prav.

Šli so in so se po poti obračali nazaj in grozili, da pridejo še, a tudi naši so jim namahovali s krepelci in marsikako je zletelo za njimi, ker se mladi niso mogli premagati.«

Sinovoma je kaj prijalo junaštvo njihovih prednikov, katere sta spoznavala iz pripovedovanj svojega očeta. Vsa radovedna sta želela zvedeti, kako je bilo potem na oni pustoti, zakaj so dedovi vendar zapustili kraj, ki je bolj solnčen in razgleden kakor je globel, v kateri prebivajo zdaj.

In Mohor Alojna je nadaljeval s ponosom, ki navdaja vsakega, ki slavi junaška dejanja svojih prednikov.

»Od tedaj na pustoti naših prednikov ni bilo več miru. Iz Loke so prihajali terjat denar in žito in naši so se tistih

nadležnežev komaj otepali. Pa so poslali iz Loke povelje, da mora gospodar priti na loški grad zagovarjat se, zakaj se brani dajati davščine in desetino.

Toda nobeden iz našega rodu še ni bil slabe pameti in tudi moj ded je vedel, da so v loškem gradu pripravljene ječe in trlice, zato je na povelje odvrnil:

„Ničesar nisem pozabil na loškem gradu in z nikomer ondi nisem v besedi. Kdor hoče govoriti z menoj in ima dobre namene, naj pride sem na našo pustoto.“

Tak glas je poslal moj ded v loški grad in je bil srdit, ker so mu skalili mir božji, ki je vladal dotlej na pustoti. Grozil je, da bo z malimi besedami opravil z vsakim, ki bo hodil vznemirjat ljudi na pustoto.

„Ali boste poprijeli?“ je spraševal moj ded brate in otroke.

„Gospodar si!“ so mu odgovarjali bratje. „Reci, pa bomo zvihrali vsakega, ki pride nemirovat in dražiti. Svojino bomo branili.“

„Tudi mi smo močni!“ so se bahali sinovi, ki so že večkrat imeli prepire z vrstniki v grapah ali na sosednih pustotah.

Loški pa ni popustil. Prišel je letni čas, ko so pobirali davščine in desetino, ko se je sestradana jata loških biričev podila od vasi do vasi, oblezla vse pustote in rovte in je pretaknila vsako grapo in izterjevala davščine in žito do zadnjega zrna.

Tedaj je bilo, ko so prišli tudi naši na vrsto. Ločani so po vseh rovtih in pustotah grozili, da bo tudi Alojna dal, če ne zlepa, pa zgrda. Vzeli mu bodo s silo, njega pa gnali na loški grad, kjer že znajo krotiti take ljudi.

Za grožnje so zvedeli tudi na naši pustoti in gospodar je rekel:

„Naj le pridejo!“

Vprašal je svoje, če imajo gorjače pripravljene ter če so vile in sekire pri rokah. Vsega je bilo dovolj in gospodar si je izbral grčav kol, ki se mu je zdel najtrdnejši. Potem so poskrili žito in zapahnili shrambe bolj kakor pred tatovi.

„Pridite!“

Gospodar je bil močan in dober ko kruh; toda razdražili so ga Ločani, ki so zahtevali od njega žito in davščine, ko je bil vendar svoboden na svoji zemlji in nikomur dolžan ničesar. Za svoje pravice se je pognal.

In nekega dne so pridrli kar od dveh strani na našo pustoto. Prišli so tisti, ki so pobirali po krajih, ki vise k poljanski vodi, ob kateri hodimo zdaj tudi mi, kakor tudi oni,

ki so se mudili v krajih, ki vise k Sori. Toliko jih prej še nikdar ni bilo in, ko jih je gospodar zagledal, je menil:

„Trda bo!“

Tedaj so v naglici še poskrili, kar je bilo treba, še bolj podprli vrata in preden so bili Ločani pred hišo, so naši moški že stali ondi, kjer so imeli spravljeno orožje, in so mirno čakali dogodkov.

Gospodar je na trkanje pomolil glavo skozi lino in vprašal:

„Kaj hočete?“

„Desetinarji smo, kakor vidiš. Daj nam, kar je dolžna hiša. Povelje imamo, da izterjamo na vsak način. Glej, koliko nas je!“ Tako je govoril prvak med njimi, veliki desetinar.

„Še nikoli nismo dajali desetine, nikoli je ne bomo pa tudi nobenih davščin ne. Na svobodni zemlji je naš grunt!“

Tako je rekel gospodar in zaprl lino.

„Tudi zrna ne dobe!“ je zavpil svojim.

Segel je po kolu, da bi se ustavil, ako bi bilo zares.

Zunaj so se še posvetovali, a nato so začeli razbijati na vrata in se upirati vanje, da bi jih ulomili, ker imeli so povelje, naučiti upornega Alojno kozjih molitvic, da bo vedel, da je brezuspešno upirati se postavni gosposki, kadar le ta kaj zahteva.

Moj ded in njegovi so tiščali vrata in naznanili nasilnežem, da odbijejo glavo prvemu, ki jo bo pokazal skozi vrata; pa ni nič pomagalo.

Udreti so hoteli v hišo in vzeti s silo, česar jim gospodar ni hotel dati. Podložili so pod duri bruno in, ko se naši le niso hoteli podati in se z bogati ž njimi, so se naskakovalci uprli in duri so skočile iz tečajev.

V tistem hipu je skočil načelnik Ločanov na prag, da bi udrl v vežo, a preden se je mogel zagnati naprej, je že dobil s kolcem po glavi, da se je brez glasu zvrnil vznak in je kri brizgnila na vse strani. Iz veže se je pa zavihtel gospodar, ki je bil zadal smrtni udarec, in je s krvavim kolcem planil med naskakovalce. Ti so se razpršili na vse strani, da bi jih ne zadelo grozovito orožje, za njimi so pa drli z gorjčami in vilami še drugi Alojnarji iz hiše in podili nasilne desetinarje v dolino.

Kajpada ni bilo prav, da je ležal veliki desetinar s preklorano glavo pred hišo, pa je bil sam kriv, da jo je skupil; zakaj pa je sitnaril za davščino in desetino, katere ni dajal Alojna še nikoli.«

Obmolknili so. Kri je tekla na dedini, kri za domačo zemljo.

Mlajši sin, svetlolas velikan, Matej po imenu, se je zagledal v ozke zeleneče ravnice, kjer je včasih dedu zlata rž zorela, in je vprašal:

»In potem? Zakaj so šli?«

»Ha! Potem ni bilo več prijetno na pustoti. Loka je hotela imeti davščine, zdaj je pa še pozvedovala, kdo je pobil vélikega desetinarja in je zahtevala, da se zgodi pravica, kakor gre po stari postavi: zob za zob, roko za roko, glavo za glavo. Naš ded je vedel, da ima on prav, in, če bi Bog odmerjal pravico, je vedel, da bi ne bil prikrajšan, toda tam doli v Loki so bolj čudni ljudje, tam se pravica bolj težko dobi in kdor se ne vda, ga imajo zaprtega, dokler ne umolkne. Tak glas je šel takrat po pustotah in rovtih, po vsem pogorju, da nihče ni mogel dvomiti o njegovi resničnosti. To je vedel tudi moj ded in je svojim vse razložil, kako je in kaj bo. In ker ni bilo videti, da bi se še kdaj vrnil božji mir, ki je bival skozi rodove na pustoti, so sklenili, zapustiti nesrečni kraj in se skriti v kraje, kamor ne sega loška oblast in kjer bodo živeli svobodni, podložni samo nebeškemu Očetu.

Ženske so sicer tulile, a končno so le pobrali kar je bilo treba odnesti, otovorili živino in jo zagnali čez mejo loškega gospostva. Šli so po stezah in potih, katere so utrli tolminski tovorniki in tihotapci na tolminsko stran, ki je bila naši meji najbližja. Ko so se naši skrili v gozdovih in jih ni mogel nihče več zaslediti, tedaj se je pa posvetilo na naši pustoti in gorela je hiša in drugo poslopje. Požigal je sam gospodar, ki je bil zaostal zaradi tega. Pravil je, da se je jokal, ko je požigal, pa le ni odnehal. Ko je bilo vse pepel, je pa rekel:

„Tu imaš davščino in desetino! Pridi pa vzemi! Ločan, volk, nikdar sit!“

Tedaj se je moj ded ustavil pod gorami sredi gozdov, kjer prebivamo zdaj. Prosti smo na tej božji zemlji. Pravijo, da ima Tolminec tukaj oblast, pa do danes ni bilo nikogar še po davščino in desetino. Tolminec nas ne pozna, mi pa Tolminca ne.«

Trije možje na prevalu so molče strmeli v solnčne bregove, kjer je bilo še videti razvaline slavne dedine. Mateju in prvorojenemu, Gašperju, je ponosno čuvstvo vrelo v prsih, ko sta čula, kako so se dedje bojevali proti krivični gospodi.

»Vse je zapuščeno!« je dejal Gašper.

»Boljše je bežati in vse do tal za seboj požgati, kakor pa krivo postavo trpeti!« je s trdnim glasom rekel oče.

Tako je Mohor Alojna odkril sinovoma najslavnejši list iz rodbinske kronike. Zadovoljen je bil, ko je spoznal, da sta tudi njegova otroka še polna istega duha, ki je doslej navdajal njegov rod.

Kajpada je moral oče še marsikaj povedati, da je utešil otroško radovednost. Vso pot so se razgovarjali. Ko se je že kasno popoldne začela odpirati dolina ob Poljanščici, ko se je začela razgrinjati pred njimi ravan, za katero so se vzdigovale nebotične gore, je naenkrat stopilo pred nje loško mesto, kjer stoji hiša pri hiši, nad mestom pa sivi grad, ki gleda s sivimi okni kakor s čuječimi očmi v gore in ravan.

II.

Na sv. Jakoba dan je Loka šumela. Od blizu in daleč so se pripeljali sejmarji z blagom, so prišli kupci pa tudi radovedneži. Pred svojimi delavnicami so razkazovali loški obrtniki blago, razloženo na mizah. Tuji sejmarji so pa razstavili svojo robo po trgu pred mestno hišo in okrog cerkve sv. Jakoba, ki je zavetnik loškega mesta. Povsod je bilo polno blaga. Po ulicah, ki so jih narejale razstavke blaga, so se pa prerivali kupovalci, ogledovali, povpraševali, grajali in se potegovali za ceno. Hej, to je bilo vpitja in smeha, ki se je Alojnarjem, navajenim samote in miru, zdelo še večje, še bučnejše; samo kadar se je valil vihar preko gozdov okrog njihove pustote, je še bolj bučalo in hrumelo.

Alojnarji so razstavili tri tovore lesene robe in so se do grda sporekli s pobiralci tržnine, preden so odrinili zahtevane reparje in črne kvatrine.* Blaga pa je bila res velika grmada, ki jo je čuval Mohar Alojna s sinovoma in spečaval kos za kosom ženskam, ki so izbirale posodo. Hvaliti je ni bilo treba, ker je bila lepo izdelana, kar so ženske oči naglo opazile. In ker tudi cena ni bila pretirana, se je grmada hitro nižala.

Samo za tisto »blato«, ki je bilo v škafu, ni bilo nobenega kupca in le malokdo je radovedno vprašal:

»Kaj pa je to?«

»Kupite, ako potrebujete!«

Pa ga ni bilo, ki bi bil žrtvoval kak repar za tisto reč.

*) Droben denar tiste dobe.

»Drugod nimajo takega blata. Ne poznajo ga, pa tudi kupiti ga nočejo. Zastonj smo se mučili.«

Tako so si namigavali Alojnarji in malodušnost se jih je lotevala in sami sebe so se sramovali, ker so bili toli ne-spametni, da so vlekli seboj blato, ki ga neče nihče kupiti, ko ima svet vendar povsod dovolj premočene zemlje.

»Kar prevrnil bom, da bom izpraznil posodo, ker drugače je nihče ne bo kupil.«

In zgodilo bi se bilo čudo, da bi se bilo »blato«, prinešeno s pustote ob Idrijci, pomešalo z loškim prahom, ako bi ne bila skoraj prišla izbirat posode ženska, kateri se je na obrazu poznalo, da vedri v mestni senci, in je imela namesto žuljev prstane na rokah in so ji bingljali uhani v ušesih in se ji je svetila verižica na belem vratu. Alojna je vedel, da ima opravka z meščanko, pa je uravnal svoje besede in kretnje po spoznanju.

Beseda je zvenela mehkeje, ko je ponujal, in skoraj bi bil postrežljiv.

Toda še preden je ženska izbrala in se domenila, je opazila na strani škafova »blatom«, ki je bil Alojnarjem že kar na poti. Na prvi hip se je zagnala proti škafu, se sklonila vanj in se dotaknila s prsti sivkaste stvari. Tedaj je pa že tudi presenečena vzkliknila:

»Kje ste pa dobili to? In toliko!«

Staremu se je takoj posvetilo, da ženska blago pozna in da ima vrednost.

»Moje je!« je odvrnil previdno. »Prodajam ga.«

»Toliko srebra še moj mož nima!« je ušlo ženski, ki je hipoma pozabila, kaj je kupovala, se zamaknila v škafova, kakor bi se hotela do dobrega prepričati, a nato se je hitro okrenila, kakor bi se bila nečesa spomnila, in se je pomešala med množico.

Mohorju Alojni je pa zvenela v ušesih besedica »srebro« in kar čudno se mu je zdelo, da sam ni razrešil skrivnosti, ko se ta stvar vendar lesketa kakor srebrni rajnši.

»Srebro!«

Naenkrat se mu je zasvetila mračna dolina ob Idrijci v srebrni zarji, ki je oblivala rodno hišo in njive in bregove in gozdove in ves njegov rod.

Omamljen od prelestne slike je komaj odgovarjal sinovoma, ki sta silila vanj, in je potegnil škafova bolj na varno, ko je videl, da so se začeli radovedneži zgrinjati okoli njega in siliti vanj.

Beseda, ki jo je ženska presenečena izgovorila glasno, je učinkovala in v hipu privabila radovedneže, ki so hoteli

videti srebro. V kratkem se je po vsem sejmu govorilo o srebru, ki ga je prinesel kmet na prodaj, in zgrinjali so se, da bi videli srebro in bogatega kmeta.

Bulili so v kmeta in škaf in Alojna je že slišal kopo nadležnih vprašanj.

Tedaj se je pa pririla do njega ženska, ki je prej izbirala poscdo, in za njo se je prerival mož, kar gologlav, da se mu je poznala naglica.

»Glej!« je spregovorila ženska in pokazala v škaf ter gledala svojega moža, ki ga je bila pripeljala, radovedna, kaj bo rekel.

In komaj je pogledal v škaf, je vzkliknil:

»Je že res! Srebro je!«

Polastilo se ga je razburjenje, da je hlatal:

»Kje si dobil? Koga si oropal? Toliko srebra!«

»Ni nič ukradenega. Pošteno blago!« se je branil Alojna.

»Kdo pa si? Odkod si?«

Toda loški zlatar ni dobil pravega odgovora, zakaj Alojnu se je zdelo bolje, da se ne izda.

»Kaj me zaslišujete? Na sejem sem prinesel srebro, kakor vidite. Ako ga v Loki ne izpečam, ga nesem pa naprej. Fanta, kar poprimita škaf!«

Zlatar je pa bil prebrisanec, ki je spoznal, da mu ne bo v korist, ako kmet odnese srebro drugam. Rekel je:

»Jaz sem kupec, ako je blago iz poštenih rok.«

»Naše roke se še niso stegovale po tujem blagu. Na svoji zemlji smo nastregli.«

Več pa ni hotel povedati in tudi sinova nista odgovarjala radovednežem, ki so poizvedovali: »Odkod ste?«

Posnemala sta očeta, ki tudi ni hotel jasno odgovoriti.

Ljudje so pa ugibali:

»Za Blegašem tako pojô. Tolminci so!«

In še marsikako čudno mnenje se je slišalo.

»Srečni ljudje! Kje neki so našli! Ali so v zvezi z rogatim? So koga potolkli?«

Ogledovali so jih začudeni, nevoščljivost jih je trla in pohlep jih je prevzemal, ko so zrli za srečnim kmetom in zlatarjem, ki sta nesla škaf s srebrom v zlatarjevo delavnico.

Mnogi so tiščali v delavnico, radovedni, kako se bo izvršila kupčija, ali bo treba mešetarja in koliko denarja bo spravil kmet. Drugi so hoteli na vsak način izvohati od Mohorjevih sinov, odkod so prišli, in so jih naskakovali z vprašanji.

Toda mlada Alojnarja, Gašper in Matej, sta se jim samo režala in kazala bele zobe, kar je ljudi še bolj vznemirjalo in dražilo.

»Poštena ni bila ta reč. Bog vé kje so srebro dobili! Morda se ga še kri drži.«

Tako si je mislil marsikdo in povedal je svojo misel sosedu, da je bila kmalu vsa Loka polna strahotnih pripovedk o zakladih srebra, in vse je hotelo videti hribovce, ki so prinesli srebrni zaklad na prodaj.

Zlatar, ki je sam primeril ceno srebru tako, da ni imel škode, si je moral izposoditi pri sosedovih, da je izplačal Alojni, kar je vrglo srebro. V Alojni se je vse smejalo, ko je spravljal rajnše in beneške cekine, zakaj toliko premoženja še ni imel. In na zvita vprašanja, ki jih je zastavljal zlatar, da bi izvedel, kje je srebro dobil, odkod je, je Alojna še bolj premeteno odgovarjal, da zlatar ni izvedel ničesar gotovega.

»Bomo pa še kupčevali,« je zatrdil Alojna zvedavemu zlatarju, ko je odhajal in se zadovoljen vračal na trg.

III.

V gostilni »pri Katrini« je bilo na semanji dan zelo živahno. Točilo se je sladko vince, dobilo se je peneče pivo, ki je bilo narejeno doma, in kdor je hotel, je dobil tudi medice, tako slastne, da se je še dolgo oblizoval, ko je izpraznil posodo. Soparica pasjih dni je marsikoga prisilila, da se je zašel k pijači. Poleg žejnih mestnih pohajkovalcev so napolnjevali prostore »pri Katrini« še okoličani in okorni hribovci s polnimi pasovi. Vse je bilo žejno in je glasno naročalo pijačo. Ponujali so znancem, pozdravljali se s prijatelji, celo grajske žolnirje so napajali, kar se ne zgodi vsak dan.

V to vrenje je zašel Alojna s sinovoma. Potem, ko se je bil tako previdno znebil srebra in si napolnil pas z denarjem, je razmetal po slepi ceni še tisto posodo, ki je še ni bil prodal. Kaj mu je bilo poslej za les, ko mu je srebro vrelo iz studenca! Ha! Nakupil je bil vsega, kar je bila naročila žena in še več: za vsakega otroka je izbral primeren presenetljiv spominček, naložil je bil na voz še stvari, ki jih je doslej pogrešal pri gospodarstvu. Zakaj bi stiskal še poslej. V gozdovih je lesa in doma spretnih in pridnih rok in vrh tega še srebro, o srebro, ki je dragoceno. In voda ga prinaša. Ali se je že kdaj slišalo, da bi bili na svetu srebrni studenci?

V njegovi grapi je tak studenec, za katerega ne ve nihče, v katerem zajema samo on. O, zakaj že tega ni prej vedel! Pa naj bo kakor hoče. Res je že nekaj zamudil, pa bo še vedno dovolj. Dovolj zanj in za družino in še potomci bodo zajemali ondi. Ha! Alojnarjem ne bo zmanjkalo. Kajpak nihče ne sme izvedeti, kje ima srebrni studenec. Nihče!

Tako je gruntal Alojna in je bliskal z modrimi očmi izpod sivih obrvi na radovedne meščane, ki so se mu nastavljali po cesti. Zavil je »h Katrini«, kjer se je dobilo krepčilo za popotne in kjer so imeli stajo za tovarno žival. Toliko pameten je že bil, da se ni hotel podati na daljno pot pod noč, ko ne vé, kje ga zaloti, in ali bo mogel prenočiti pod streho ali ne. In ponoči! O, saj je vedel, da ni varno tovoriti po samotnih stezah, in da je že marsikdo obžaloval neprevidnost, da se je podajal na tako pot, kjer so mu pobrali, kar je imel in ga slekli do golega, ako se mu ni še kaj hujšega zgodilo. Kaj se ni povsod govorilo, da ob semanjih dneh preže na vračajoče se sejmarje vsakovrstni rokovnjači in tolovaji? Stari Alojna je zato sklenil, da bodo prenočevali »pri Katrini« poleg konj in blaga, in ko bo zjutraj obleдела danica, tedaj bodo v hladu tovorili po dolini domov.

S težavo se je bilo še dobilo prostora za Alojnovi tri, potem so jim pa prinesli vina in bele loške pogače. O, kako se jim je prileglo vino, kako jim je ugajala krhka pogača, ko so imeli doma samo zmesen kruh. V slast jim je šla in vino so pili kakor vodo, zakaj vroče je bilo in život je bil suhoten, da si je poželed kaj napoja.

»Hej!« je klical oče, ko se je v vrču pokazalo dno, in rad je odrinil tiste reparje, kolikor je veljalo vino, zakaj ni mu bilo treba več tako stiskati kakor prej, ko ni imel ničesar drugega naprodaj kakor posodo.

Kmalu so bili Alojnovi z vsem omizjem v živahnem razgovoru, zakaj krščanski človek ne more biti samo zâse, kadar ima polno sosedov okrog sebe. In ko so jim sosedje napijali, so jim Alojnarji možato vračali iz svoje posode. Nalivali so vino do vrha, da se je razlivalo čez robove in so se delale po mizi luže sladkega vina, v katerih so se opajale muhe in mušice.

»Od kod si pa?« so poizvedovali potem sosedje. In ker so nekateri že s trga poznali kmeta s srebrom, je kmalu vsa gostilna vedela, kdo je, in so se vse oči zapičile vanje.

»Kdo pa ste in odkod?«

Tedaj je Alojna spoznal, da se spodobi nekaj razodeti, zlasti, ker je zvedel že od vseh, kdo so in odkod. I, kajpak bi jim povedal na polna usta in tako, da bi bili vsi takoj ve-

deli, kje je doma, ako bi ne bilo tistega studenca tam. Tako je pa moral le zakrivati, da se ni izdal in bi se ne bila raznesla skrivnost, ko je vendar bolje, da nihče ne vé, kje dobiva srebro.

»S Tolminskega smo!«

Pa so hoteli vedeti, ali je kje s Cerkljanskega, morda onkraj Šentviške gore in morda celo tam izza Tolmina.

»S Tolminskega smo! V samotni grapi je naš dom,« je razlagal Alojna in si mislil: pa premišljuje v kateri grapi, ko jih je vse polno po Tolminskem.

To so pa vedeli večinoma tudi poizvedovalci in zato jim Alojnova pojasnila niso zadostovala. Beseda je kar nenadoma izgubila tisto toplo zaupljivost, ki je navadna med znanci in prijatelji. Skrivnost, v katero se je odeva Alojna, je začela dražiti in kmalu so se slišale porogljive opazke in vmes hudomušni vzkliki.

Alojna se ni lovil za zbadljive besede, ki so ga kajpada jezile, pa je rajši pil, da je tlačil jezico. Nekaj neprijetnega je bilo leglo nadenj.

»Kdor je pošten, se ne skriva!« je zavpil nekdo.

»In kdor ni pošten, tudi ne bo med poštenjaki.«

Vedeli so, koga je izzivač hotel zadeti in so vsi zrli Alojno in sinova.

»Nič se ne skrivamo,« je odvrnil Alojna čez nekaj trenutkov, ko se mu je zdelo, da mora odgovoriti. »Vse sem povedal po resnici. V grapi na Tolminskem smo doma. Še nikoli nisem povedal drugače.«

To pojasnilo jim ni bilo povšeči, zakaj vsem se je zdelo, da jih hoče neznani kmet potegniti.

»Potuhniti se hoče! Ni pošten!« je usekal nekdo proti Alojni.

In slišali so se vzkliki: »Ni! Slabo vest ima!«

To je Alojno privzdignilo. Poskočil je in zakričal, da je vse prevpil:

»Kdo nam more kaj očitati? Pošteni smo!«

Srdito je ogledoval nasprotnike, ki so na prvi hip sicer osupnili, a se takoj še bolj razmahnil, ko so videli, da so spravili neznanca v zadrego.

»Poštenjaki z ukradenim blagom. Ropali ste. Roparji, pa ne poštenjaki!« se je repenčil mlad voznik, ki je imel rdeč in potlačen nos.

Žalivke so pognale Alojni vso kri v glavo in, ker ni mogel najti pimerne besede, s katero bi bil odbil nasprotnika,

je stegnil roko in s stisnjeno pestjo kresnil izzivača po obrazu, da se mu je takoj pocedila kri iz nosa in je omahnil med tovariše, ki so še ravnokar odobravalii izzivanje.

V hipu je bila vsa gostilna na nogah in se je udeleževala prepira. Alojna s svojima sinovoma je bil osamljen, kar mu pa ni vzelo poguma, ter se je z vsemi silami uprl navalu nasprotnikov, ki so kriče dvigali pesti nad njim.

Hej, kako je vračal Alojna, kako sta mlatila sinova vse vprek, ko ni bilo treba nič premišljati, ker jim je bilo vse sovražno. Matej je metal mize, da so kar plesale, posoda se je drobila v črepinje. Gola pest ni več zadostovala. Vsaka reč je bila dobra za krepelce, s katerim se potolče nasprotnika. Alojnovi so pač prestregli marsikak udarec, da so jim rastle bule na glavah in so krvave maroge pačile njihove obraze, toda vračali so še krepkeje. Kdor ni pod udarcem zgrmel po tleh, je zletel skozi vrata, bodisi, da se je rešil, ali pa mu je kateri Alojnarjevih pomagal. Tako je bilo »pri Katrini« kmalu več prostora, da so se Alojnarji svobodneje kretali in lažje sopeli ter posegali po nasprotnikih.

Tedaj so trčili Alojnarji na žolnirje. Ti se sicer niso udeleževali prepira in ga tudi niso iskali, pa vendar niso mogli kar pobegniti, ko se je začel prepir s silo razvozljavati.

Vojaška čast jim je branila bežati. Všeč jim je bila bojovitost neznanih ljudi, ki so kar igraje pometali z nasprotniki, stali so smeje ob strani in niso imeli namena, posegati vmes. Šele ko Alojnovi, oslepljeni in omoteni od uspehov, niso več razločevali med navzočimi in so smatrali vse ljudi za nasprotnike ter segli tudi po žolnirjih, so se ti postavili:

»Stoj! Stoj!«

Kletvica se je razlegla in zazvenčalo je orožje.

»Stoj! Stoj!«

Kdo bi se bal grobe besede! Jeklina se pa zdrobi, samo prav jo moraš zagrabit. Gotovo bi se bila prelivala kri, bodisi žolnirska ali kmečka, najbrž pa oboja, ako bi ne bili tedaj planili v gostilno mestni stražniki z golimi meči. Spretno so ločili pretepače, ki so bili silno trdovratni in so tudi stražnikom kazali zobe. Zastavni stražniki so pa bili že izurjeni v takih bojih, zakaj to ni bil prvi spopad v Loki, celo pa ne na semanji dan, ko pridere iz hribov in dolin vse v mesto in se dostikrat tam nadaljujejo prepiri, ki so se bili začeli bogvé pri kateri cerkvi.

V nekaj trenutkih so bili Alojnovi na tleh, zakaj stražnikom so pomagali tudi žolnirji in v kratkem času so bili oče, Gašper in Matej v železju in brez moči.

Šele zdaj je začel stari Alojna ubirati besede in bi bil rad dokazoval, da so on in njegovi nedolžni, da so napadali drugi. Toda stražniki niso bili tako lahki, da bi mu bili verjeli, in slepi tudi niso bili, zakaj videli so razdejanje, ki so ga bili trije Tolminci napravili v gostilni. Nekaj ljudi je ležalo na tleh, Katrina je pa jadikovala ob razbitih mizah in kupih črepinj in spraševala na vse grlo, kdo bo to plačal. Ob vratih in oknih so se pa drenjali ljudje, zlasti tisti, ki so bili po zraku zleteli iz gostilne, in so hrumeli:

»Primate jih! Držite jih! Roparji so! V ječo jih vrzite!«

Mestni stražniki so neusmiljeno pehali Alojnarje pred seboj. Na prošnje in vprašanja so jim samo grozili in jih bili po obrazu.

In vsa razkačena množica, ki jih je spremljala, je pritrjevala:

»Prav! Prav! Le po njih! Roparji! Ubijalci! Tatovi!«

Alojna se je kar oddahnil, ko so se za njim zaprla vrata mestne ječe in jih ni nihče več suval, nihče bičal s kruto besedo.

»Roparji? Ubijalci?«

Alojnova vest je bila čista. On in njegovi niso ubijali, niso ropali. Ali so pa mogli drugače govoriti s tistimi, ki so jih nazivali roparje?

Skrbelo ga je samo, kaj bo s konji in blagom, kaj bo počela žena z otroki, ko ga ne bo domov o pravem času.

»Kje pa smo?« je poizvedoval Matej.

»Sodbe čakamo,« je odgovoril oče in se tako zamislil, da je preslišal radovedno vprašanje:

»Zakaj?«

IV.

Še tisti dan so prišli Alojnarji pred mestnega sodnika. Tedaj še ni bilo navade, da bi razpisovali dan za obravnavo. Ko so dobili zločinca, so ga sodili, dokler je bilo hudo dejanje še vsem v živem spominu in ni bilo treba iskati prič. Sodnik ni samo zvedel, da so mu pripeljali hudodelce v ječo, našteli so mu tudi vse zločine, ki jih imajo na vesti: da je gostilna »pri Katrini« v razvalinah, da gostilničarka nima nobene posode več, da bi postregla ljudem; eden si je moral glavo obvezati, drugi ne more ustaviti krvi, ki mu hoče odteči skozi nos, tretji stoče, da ima rebra zdrobljena, in še marsikdo ima krvavo znamenje na glavi, koder so ga neznanci potipali.

Srebro je prodajal. Gotovo ga je ukradel. Morda je še ubijal. Zločinec je! Zakaj pa noče povedati, kdo je in odkod. Niso pošteni ljudje.

Tako je bil mestni sodnik skoraj prepričan, da so mestni stražniki napravili dober lov, ko so ujeli te ljudi.

»Zgodi se pravica! Tako kakor zaslužijo!«

Dvorana, kjer je sodil mestni sodnik loški, se je napolnila z radovedneži. Pritajeno so šumela vprašanja: Kdo so ti ljudje, ki se ne izdajo? Zakaj se prikrivajo? He! Odkod so prinesli srebro?

Sodnik bi bil najprej rad zvedel, kdo in odkod so zločinci. Stari je odgovarjal: »Mohor Alojna sem. To sta moja sinova, Gašper in Matej. Doma smo pa v grapi na Tolminkem.«

Toda sodnik ni bil zadovoljen s tako priprosto zvijačo in je hotel natančnejših pojasnil, kje so krščeni in kako se imenuje selišče v grapi. Zvedel je pač, da so bili vsi krščeni »pri fari«, da pa selišče nima nobenega imena pa tudi voda ne, ki teče mimo.

Ko je sodnik videl, da njegov sveder ne poprijemlje, ni vrtal dalje. Mislil si je: »Vse to ne bo nič pomagalo. Dobil boš po zasluženju, ako si kriv.«

Tedaj je pozval tožnike, da se oglasijo.

Katrina je stopila prva pred sodni stol. Njej se je zgodila največja škoda. Naštevala je, koliko vrčev je razbitih, koliko bokalov vina se je razlilo, ki ga ni nihče plačal, koliko je miz polomljenih in stolov brez nog; kruh se je kotalil po tleh in so ga psi raznesli; še podobe, ki so visele in bridka martra — vse je na kosih.

»In kdo je vse to pokončal?«

»Kdo drugi, kot ti-le! Ti so mi vse razbili!«

Sodnik je pa bil pravičen mož in je vprašal Alojno, ali je res, česar jih ženska obdolžuje.

»Ne vem. Nekaj bo že res. Vsega pa nismo mi razbili.«

»Kaj ste pa vi razbili?«

Nobeden ni vedel ničesar. Nobeden ni bil pogledal, kaj je zgrabil. Braniti so se morali.

»Ti naj plačajo! Zakaj so pa začeli?«

Matej je stresel plave kodre in je zavpil: »Mi nismo začeli!«

Šele priče so morale spričati, da je Alojna prvi kresnil. Potrdil je zlasti tisti, ki je prinesel pokazat kumaro, po kateri je bil Alojna česnil in se je bila že precej zredila.

»Plačaj! Ti si začel!« je obsodil sodnik in pozval Katrino, da naznani škodo, ki jo je imela v gostilni.

»Konje ima tam in blago, kakor pravi!« je namignil sodnik gostilničarki, da bi ne skrbela.

To pa ni bilo vseč Alojni, ki je zagrozil:

»Ne dotikaj se konj in blaga, če hočeš sebi dobro. Tiste črepinje ti pa poplačam, kolikor so bile vredne!«

Ko je plačeval, ji je pa še naročal, da naj skrbi za žival, da bo imela ovsa v jaslih, in naj shrani blago, da kaj ne izgine. Podrobno ji je naštel vse blago, ki je pripravljeno v tovorih. »Ne bo zastonj!« Potresel je pas, da je srebro zazvenelo.

Nato je sodnik pozval poškodovance, naj razgalijo rane, ki so jih dobili, in stavijo svoje zahteve. Koliko jih bo bolečina veljala?

Tedaj pa ni hotel nobeden začeti.

In ko je vprašal onega, ki je imel glavo obvezano, koliko zahteva, je odgovoril, da nič, ker je vsako bunko, ki jo je dobil, vrnil; Alojna mu ni ničesar dolžan. Oni, ki je krvavel iz nosa, je pa povedal, da bo Tolmincu že sam puščal, ko bo prišel pravi čas. In še ta, ki se je z roko tiščal pod rebri in ječal od bolečin, ni zahteval ničesar, samo trdil je, da ne bo pozabil, da bo že dobil, kar mu gre.

Končno se je pa pokazalo, da razen prvega ni nihče prav vedel, kdo ga je udaril, ker je padalo vse vprek.

Tako se je bil prepir »pri Katrini«, ki so ga bili neznanško napihnil, razkadil kakor megla. Vse se je zvedrilo, še strogi sodnikov obraz.

Alojna na mestnem ozemlju ni storil nobenega pregreška, kaj še zločina. Škodo je pa rad poravnal, kar je pa še ni, bo pa o priliki storil, s čimer so prizadeti soglašali.

Toda slišal si peti še druge zvonove. Sodnik je že doma od žensk ujel zgodbo o srebru in neznanih ljudeh, ki so prodajali to dragoceno blago in katerih ni nihče poznal. Pravili so, da so roparji. V gostilni se je tudi govorilo o tem in veliko modrovalo, kje so zajeli srebro, ki se ne pobira kar tako, in kdor ga ima, ga ne dá kar zlepa od sebe. Tudi ti kmetje ga niso dobili na lep način. Glejte, kakšni pa so tudi! Nihče ni bil tako nepreviden in nespameten, da bi ugovarjal sumnjam, ki so se izrekale na ves glas: roparji so!

In ni čuda, da je bil tudi sodnik radoveden, odkod je srebro prišlo in kakšni so ljudje, ki so ga prinesli.

Potepuhi nečejo ničesar izdati, niti namigniti, iz česar bi mogel kaj gotovega sklepati. Kakšni poštenjaki pa so?

Bo že res, kar se govori na trgu, kar sumnjajo možje po gostilnah in kar vpije razburjeno občinstvo, ki se gnete v sodni dvorani.

»Roparji so! Roparji in ubijalci!«

Ljudski glas je tak. Matevž Rajsar, sodnik slavnega loškega mesta: Ali veš, da je ljudski glas božji glas?

Sodnik premišlja in si gladi belo brado. V njegovih rokah so. Sumljivi ljudje so! Dolže jih ropa in ubijanja.

Vest mu ni več dopuščala, da bi jih pustil, dokler ne dožene, kje so dobili srebro.

Zato je vprašal:

»Mohor Alojna, tolminski kmet, in sinova Gašper in Matej, vprašam vas slovesno, kje ste dobili srebro, ki ne raste na njivi kakor plevel med ovsom ali kakor goba v travi?«

Vse je posluhnilo, zakaj prišel je hip, ko se bo skrivnost odgrnila.

Mohorja Alojno je že zdavnaj skrbelo, da poizvedujejo po srebru. »Pri Katrini« se je bil raje stepel z vsemi, kakor da bi bil samo namignil, kje je blago dobil. Zdaj naj pa pove? In vsi bodo slišali in vse mesto se bo dvignilo in drlo k studencu in bodo prestrezali srebro. Kaj bo pa Alojna dobil? Ne boš!

»Srebro sem dobil doma. Táko, kakor smo ga prinesli v Loko.«

Nejasne besede so vznevoljile občinstvo kakor tudi sodnika. Doma je dobil. Kje so pa ti potepuhi doma? Ali more kdo vedeti, ako nočejo sami določno povedati, da bi človek lahko krenil tja in se prepričal, če je res, kar govore.

Mestni sodnik je bil ves ogorčen, ko je videl, da so potepuhi tako zakrknjeni, da ničesar ne povedo, da bi jim mogel verjeti.

Vzkliknil je:

»Ha! Ko bi imelo naše sodišče trlico, tedaj bi že izvedeli, kje je tisto prokleta gnezdo, v katerem se skrivate, in prišlo bi na dan, odkod ste prinesli srebro. Niste pošteni ljudje, ker nočete z resnico na plan. Roparji ste in morda ubijalci!«

Občinstvu so bile vseč trde besede in je zagrmelo:

»Roparji! Ubijalci!«

Mateju je planila kri v glavo od jeze in sramu, zarožljaj je z verigami in bliskal z očmi po dvorani. Gašper pa je bled in mračen strmел v tla.

Stari je stisnil zobe in je čakal, da nastane zopet tihota. Njegov sklep je postajal še trdnejši: Nihče ne bo izvedel, kje vre srebro iz tal. Nihče jih ne sme spoznati.

Ko se je šum polegel, je povedal:

»V naši grapi še nismo nikogar ubili in nikogar slekli.

Na svoji zemlji smo našli srebro. Ni raslo ne v travi ne med ovsom, temveč ga je prinesla voda. V studencu smo ga zajeli!»

Kako je zašumela nevolja! Kako je bil sodnik Matevž Rajsar razkačen na potepuhe, ki ga hočejo imeti za norca, njega, mestnega sodnika v Škofji Loki. Zelo mu je bilo žal, da ni smel rabiti trlice. Srebro naj bi se kar v vodi zajemalo! V studencu? Ali se je že kdaj slišalo kaj takega? Kje je pergament, na katerem bi bilo to zapisano, da bi mogel verjeti?

Res niso ti potepuhi na mestnem ozemlju povzročili ničesar, da bi jih mogel spraviti v ječo, toda sumljivi ljudje so. Dolžijo jih ropanja in ubijanja. Sami pa nočejo izdati niti kraja, odkoder so prišli. Kaj bo rekla njegova sodniška vest, ki mora biti zločincem vedno za petami, ako jih izpusti? Ali naj strašno rokodelstvo izvršujejo še v bodoče brez kazni? Čakajte! Na gradu so trlice. Tam naj doženo resnico in odkrijejo grozno skrivnost.

»Na grad ž njimi! Tam naj se pokore!«

Tako je končno razsodil mestni sodnik in se ni brigal za ugovarjanje Alojnarjev, niti ni ukoril množice, ki je tulila:

»Na grad! Na grad! Na vislice!«

V.

Mestni biriči so imeli dosti opravka, preden so usmerili Alojnarje na grad, kamor jih je poslal mestni sodnik. Ž njimi je poslal pisanje, ki ga je bil po njegovem naročilu sestavil mestni pisar. Kajpada ni bilo pisano v prilog jetnikom, temveč so bili opisani tako, da bi jih morali na gradu zapreti v ječo, ki ima najmočnejše zapahe.

Vse mesto se je zgledovalo, ko so jih gnali uklenjene. Pa so si namigovali:

»Lejte jih tiste s srebrom! Zdaj pa že vemo, kje so srebro dobili!«

Zlatar se je pa kesal, ker je srebro predrago plačal. Ro-parji bi ga bili dali za vsak denar.

Na semanji dan se je bil tudi že v Loki marsikak tiček ujel, da bi pa kar tri skupaj uklenjene gnali k mestnemu sodniku in potem od njega še na grad, kjer imajo pač več moči, tega tudi v Loki še ni bilo in kdor je le mogel, se je utrgal in spremljal sprevod.

»Roparji! Tatovi! Ubijalci!« je grmelo iz množice, ki se je pehala za njimi ali se je pa gnetla ob strani.

»Na vislice! Na vislice!«

Sinova sta bila plašna, ker ju je vznemirjalo vpitje in sta imela roke v železju.

Stari ju je pa tolažil:

»Nič nam ne morejo! Nikogar nismo ubili! Nikjer nismo kradli!«

Zaničljivo je pogledoval besnečo druhal in sikal pred se in sinovoma na ušesa:

»Ničesar niso izvedeli! Ničesar nismo izdali!«

Ponosen je bil na svojo trdnost in porogljivost mu je igrala na obrazu, ko si je mislil:

»Ha! Radi bi izvedeli! O, ne boste! Nikdar! Nikdar!«

Pred njim je vstalo vse ogromno bogastvo studenca; videl je nešteto srebra in zlata. Zavedal se je, da vse izgine, ako le črhne o srebrnem studencu in o kraju, v katerem se skriva.

»Nikdar!«

Trdo je bilo ležišče v temni grajski ječi. »Pri Katrini« bi se bolje počivalo poleg tovorov in konj. Noben zapah bi jim ne zapiral pota domov.

Zdaj pa niso vedeli, kaj jih še čaka, niti slutiti niso mogli, kdaj bodo lahko krenili v domačo grapo.

Oče, ki je bil najprevidnejši, čigar nameni so bili jasni, je pogovarjal sinova, jima dajal poguma, ker jim nihče ne more dokazati kakega zločina. Zavračal je očitanje, da zaradi očetove trdovratnosti trpé, ker ne pové, kje je dobil srebro, da bi jih potem pustili v miru in bi jih ne preganjali biriči.

»Srebro! Fanta, srebro!« ju je bodril.

»Hudičevo blato je, pa ne srebro,« je ugovarjal starejši togoten in stresal železje.

»Bogati smo!«

»V ječi na loškem gradu!«

»Nič več nam ne bo treba izdelovati posode!«

»Na vislice pridemo!«

Stari ju je komaj vzdignil iz malodušnosti, v katero so jih bili potisnili neprijetni dogodki dneva. Dopovedoval jima je, da je korist vseh, ako ne izdajo skrivnosti. Boljše je nekoliko potrpeti, kakor da bi prišli ob vse dobrote.

»Fanta, molčita, kakor je treba. Jaz bom govoril, ker vem, koliko se sme povedati.«

Tako se je pripravljajal Alojna za naslednji dan.

Baltazar Sigestorfer, oskrbnik brižinskih škofov na

loškem posestvu in kastelan v Loki, je prebral pisanje mestnega sodnika, potem je pa velel pripeljati jetnike, da bi jih videl in zaslišal.

Ni mu bilo prav jasno, kaj naj počne ž njimi.

Stepli so se bili v mestu in če je bilo kaj nerodnega, naj bi jih bili pripravili v mestu, ako so mnenja, da se s temnico svet poboljšuje. Če so tatovi in roparji, naj bi bil dognal oni zdolaj. Zakaj mu jih je poslal na vrat? Zbudila se mu je sumnja, da oni v mestu ni vedel, kaj početi ž njimi, pa se jih je na ta način odkrižal. Ni bilo prvič, da se je mestni sodnik tako znebil posla, da je zločince kar na grad poslal, češ, tam imate večjo oblast, tam jih sodite in obsodite. Zgodilo se je pa tudi, da so jih z gradu vrnili v mestno ječo. Med navodili, ki so jih dobivali oskrbniki od svojih gospodarjev, brižinskih škofov, so bila tudi taka, ki so jim priporočala previdnost in milobo, kadar izvršujejo sodno oblast.

»Ne kaznujte brez potrebe!«

Tako je zvenelo iz vseh navodil, česar se je gospod Baltazar spominjal zdaj, ko je bral pisanje, ki je obteževalo Mohorja Alojno in njegove sinove.

Mohor Alojna? Tega imena se ni spominjal in pisar ni mogel dognati iz urbarjev vseh devetnajstih županij, ki so spadale pod loško oblast, da bi bil kak posestnik, rovtar ali kajžar tega imena. Torej Mohor Alojna ni podložnik škofov. Ha! Kaj naj počne ž njimi?

Za pretepanje v mestu ga niti mestni sodnik ni zašil, tako brezpomembna je bila praska »pri Katrini«.

Hm! Srebro! Res je čudno, da je imel nepridiprav toliko srebra. Kje ga je dobil? Ukral? Ubil koga in oropal?

Nihče ni bil ubit pod loško oblastjo tiste dni in nihče se ni prišel pritožiti, da so mu tatovi odnesli srebrn zaklad.

Zločin se ni zgodil na loški zemlji, torej mu ni treba rabiti trlice, da bi doznal vse podrobnosti zločina.

Toda Baltazar Sigestorfer je imel tisto slabost, ki je trla ljudi zdolaj v mestu in jih razburjala.

Zato je vprašal jetnike v železju:

»Kje ste dobili srebro?«

Pa ni izvedel prav nič več kakor oni v mestu.

»V studencu smo ga zajeli v grapi na Tolminskem.«

Radovednega človeka silno draži, ako ne izve čiste resnice od človeka, ki bi mu lahko dal najnatančnejša pojasnila.

Zato je nevoljen zabrusil Alojni in sinovoma:

»Potepuhi ste! Roparji ste! Ubijalci! Vešala ste za služili!«

Ni jim velel sneti železja in jih ni pognal, kar bi bil lahko storil, temveč je ogorčen sklenil:

»Čakajte! Meni ne poveste resnice, za nos me hočete voditi. Nimate čiste vesti! Tolminci! Naj pa Tolminci preiskujejo od kod je srebro in kdo so tisti tiči, ki pravijo, da so prileteli s Tolminskega. Ali je Tolminsko srebrna dežela? Ali so tam res srebrni studenci?«

Vsekako so bili Alojna in sinovi, ki so se tako skrivnostno obnašali, sumljivi ljudje, ki jih tudi Baltazar Sigestorfer ni mogel z mirno vestjo pustiti, da bi se potepali po svetu.

Zato je velel:

»V Tolmin ž njimi!«

»Zakaj? Kaj smo zakrivili?«

Gospod Baltazar se pa ni zmenil za burne ugovore Alojnarjev ter je narekoval pisarju poročilo na tolminskega kastelana.

VI.

Loško mesto ni bilo zadovoljno z odredbo škofovega oskrbnika.

»Zakaj v Tolmin? Čemu so trlice na gradu?«

S pestmi so žugali proti gradu, ki mestu navkljub ukrene drugače, kakor je želja meščanov.

»Tatovom prizanaša! Ubijalce izpušča!«

Vse pa je trla boleost, da bodo odnesli zločinci skrivnost seboj na Tolminsko.

Nihče v Loki ne bo izvedel, kje je bil najden srebrni zaklad, kje je tisti bajni srebrni studenec.

Loka se je jezila, Loka je zabavljala in otožno zrla za čudnim krdelom, ki je zapuščalo mesto.

Trije otovorjeni konji in trije gonjači poleg njih za levico pripeti na železno verigo; spredaj trije grajski žolnirji in zadaj trije. V takem redu se je pomikalo krdelo skozi poljanska vrata in dalje po dolini.

V spremstvu šestih škofovih žolnirjev so se Alojnarji vračali domov na Tolminsko, od koder so bili prišli v Loko polni nad. Pa ko bi se že vračali v domačo grapo, naj bi že bilo, vse trpljenje bi se laže prenašalo, toda ženejo jih v Tolmin, na grad.

»Zakaj?«

Mestni sodnik loški ni našel nič pregrešnega na njih, samo plačali so tisto, kar so bili razbili in na gradu jih tudi

niso hoteli imeti. Zdaj jih pa ženejo v Tolmin, katerega še nihče izmed njih ni videl. O, ko bi ne bili tako trdno privezani na verigo, ko bi se dale železne zapestnice, ki jih sedaj žulijo, raztegniti in bi roke zadobile potrebno prostost, o tedaj bi videli žolnirji! Alojnarji bi povili žolnirje z meči in kopjem vred in jih pometali v jarek, kjer naj bi pili vodo, sami bi pa krenili prek temnih lesov v nepristopne globine.

Toda pomagaj si enoroč! Potrpi, ko ti reže železo v meso, kjer te zbada in žge, da ti prihajajo solze v oči. Ob tebi ni usmiljenja. Tuj jezik govori žolnir, ki te spremlja. Njegova dolžnost ni ustrezati tebi, ko je kruh drugega gospodarja.

Krohota se ti, ko ga prosiš, naj ti olajša trpljenje, naj zrahlja zapestnice in ne verjame ti, da ne zbežiš nikamor, ako ti sname železje.

»Naprej! V Tolmin!«

Tako ti kriče, ako namerjaš ustaviti se in se odpočiti, ter te pehajo naprej.

»Usmilite se nas, ako ste kristjani!«

»Hahaha! Roparji! Ubijalci! Tatovi!«

»Nikdar! Nikdar!«

Tedaj se je pa poveljnik oddelka pognal k staremu in je korakal poleg njega. In ko je začel govoriti s starim: ni bila njegova beseda več tako trda in osorna, četudi mu je govornica še delala preglavice, zakaj tujec je bil. Staremu je ugajala dobrohotnost žolnirjeva, kajti spoznal je, da bi ne bilo slabo, ako bi mu bil žolnir naklonjen. Razgovor med njima je postajal čimdalje zaupnejši, zlasti še, ker je žolnir popravil staremu zapestnico, da ni več tako rezala.

»Povej mi, kje si dobil srebro,« je vprašal žolnir potem, ko sta govorila že o marsičem in vprašanje ni bilo preveč izsiljevalno.

Alojna ga je pogledal izpod čela in najrajši bi mu bil odgovoril: »Kaj te pa skrbi?«

Toda premislil si je in požrl ostro besedo ter rekel:

»Kaj tudi ti verjameš, da sem ropar in ubijalec?«

»Nisi! To vidim! To spozna vsak, ko vas vidi!«

»Tako nas izpusti, ker veš, da smo nedolžni!«

Žolnir se je zasmeljal in mu je povedal, da mora izvršiti ukaz loškega kastelana, ter je vrtal dalje:

»Vem, da nisi kradel in nisi ubijal. Vendar povej, kje si dobil srebro in kako. To bi rad vedel!«

»Kaj nisem povedal? Kaj samo ti ne veš, ko sem vendar povedal pred sodnikom in oskrbnikom. Toda verjeli mi niso! Voda ga je prinesla!«

»Jaz pa verjamem. Samo povej mi, kje je studenec, ki bruha srebro!«

Alojna ga je pogledal in se nasmejal.

»Povej!«

Stari je odmajal z glavo, toda oni še ni odnehal, sklonil se mu je na ušesa in mu obljubil:

»Vse tri izpustim, ako mi poveš, kje je tisti studenec in mi ga pokažeš.«

Pa tudi ta blesteča obljuba starega ni omamila in je le odmajeval in si šepetal:

»Hudobec me skuša. Ne vdam se!«

Kancijan Anderlajn, poveljnik oddelka, ki je gnal Alojnarje v Tolmin, je nevoljen prekinil razgovor in pustil trdovratneža.

Rad bi bil mislil na druge reči, a čimbolj se je silil, tembolj ga je mučila radovednost, da bi prodril zaveso, ki zagrinja srebrno skrivnost. O, prepričan je bil, da so njegovi jetniki res dvignili srebrni zaklad iz zemlje, da ni bilo treba ubijati nikogar in nikjer ropati. Kakor so v gorah njegove domovine zakladi železne rude ter se v zemlji skriva svinec in kositer in se je v davnih časih kopalo rumeno zlato, kar se je bajalo po vseh družinah od roda do roda, tako so ti kmetje lahko našli srebro, ki je priteklo z vodo iz osrčja gore na dan.

O, koliko zgodb je slišal od svojih tovarišev še tedaj, ko je namesto kopja in meča sukal rudarsko kladivo in je delal v rudnikih, zgodb o srečnih ljudeh, ki so po naključju zadeli na žile žlahtne rude in obogateli čez noč, kar je želja vsakega trpina.

Kancijan! Kancijan!

Glej neokretnega kmeta, ki je našel žlahtno kovino in ni poznal njene vrednosti, ki je ravnal tako nerodno, da ga gonijo kot tatu in roparja iz ječe v ječo, namesto da bi užival sadove srečnega naključja. Nespametni!

Kancijan Anderlajn! Ti bi znal drugače izkoristiti darove, ki bi ti padli iz nebes v naročje. Ha! Tedaj bi odložil meč in kopje, nehal za zanikrno plačo in slab kruh varovati tuje imetje in bi postal svoj gospod.

Zazibal se je v sanje o gosposčini in je v duhu pil vse sladkosti in radosti, ki jih prinaša izobilje.

Ko se je zbudil iz srečnih sanj in je videl resnost življenja, je nevoljen zadrevil tovarno žival in uklenjene jetnike k hitrejšemu korakanju. Sam si je pa mislil:

»Ta bi mi lahko pomagal! Ta bi me lahko rešil! Neumnež sebični!«

In še bolj je premišljal, kako bi izvedel kmetovo skrivnost, kako bi prišel do zakladov, do sreče.

Mohor Alojna pa še ni bil pripravljen izdati skrivnosti. Samo on in njegov rod naj bi zvedel za njo. Njegovi naj bi uživali dragoceni zaklad, zakaj šele zdaj, po trpljenju, ki ga mora prenašati, ga je prav precenil in vé koliko je vreden.

»Ne! Ne! Ne!«

Res je bila žolnirjeva ponudba vabljava. Prost bi bil on in otroka. Domov bi šli namesto v Tolmin. Trpljenje bi bilo končano, toda za njegovo skrivnost bi vedel takoj ves svet in po zakladu bi bilo; zakaj vsiljivec ne bi molčal.

»Ne! Ne! Nikdar ne!«

In stisnil je zobe, da je laže prenašal bolečine in težave pota. Gluhega se je delal, da ne bi slišal ječanja sinov, ki sta tarnala zaradi bolečin, srce si je obdajal z oklepom, da bi ga ne premagalo ganjenje.

»Ne! Ne!«

Neskončno daleč se je vlekla pot. Še nikdar ni bila poljanska dolina tako dolga in pot tako slaba. Pri vsakem koraku se je nategnila veriga in se je železje zajedlo v živo meso. Roke so otekale in kri je brizgala iz ran. Žulji na nogah so pekli in roji muh, ki so se podili za konji, so sedali nesrečnikom na život in vbadali in se napajali s človeško krvjo. Vročina je bila neznosna in strašna; žeja jih je mučila. Nikogar pa ni bilo, ki bi bil sočuvstvoval ž njimi.

»Naprej!«

Poveljnik je priganjal, ko so nesrečniki pešali in se ustavljali.

Tedaj je staremu neprestano zvenela v ušesih beseda žolnirjeva:

»Povej!«

Čarobne so bile slike, ki jih je obujala kratka beseda, pa tudi usodne.

Stari se je še bolj stisnil in še trdovratneje sikal:

»Ne! Ne! Ne!«

»Vse se pretrpi! Tudi tega bo konec!«

Toda čimdalje hujše je bilo. Zmagovalo jih je trpljenje in bolečine. Sinova nista mogla več zadrževati solz, ki so jima z znojem vred lile na zemljo.

»Ali je še daleč do Tolmina?«

Tako sta začela spraševati čimdalje bolj pogosto, a odgovarjalo jima je samo krohotanje trdosrčnih žolnirjev in poveljnik je zagnal porogljivo:

»O, to je šele dobro jutro!«

Torej trpljenje še ni zvrhano. Vse premagovanje ni nič pomagalo. Ihtenje mladcev, ki so prej opešali kakor utrjeni oče, je postajalo čimdalje bolj krčevito in glasen jok se je razlegnil, ki pa ni omehčal trdosrčnih spremljevalcev, ki so se le krohotali.

Samo oče je prosil:

»Potrpita fanta! Potrpita! Vse bo minilo!«

Tako so se privlekli na Razpotje, ko se jim je začela odpirati temna grapa. Onkraj grape — na zapadu — so se stegovale zelene Kobalove planine in temna pobočja Struških gor z Gladkimi skalami in Tičnico. Po mračnih soteskah so šumele vodice in drvele v grapo, ki je zbirala vodo z vseh bregov in jih oddajala naprej in naprej.

Čimdalje bolj se je odpirala grapa; globel je postajala prostornejša; ob gorskem pobočju so se pokazale ravni, ki so se spuščale do vode. Željne oči Alojnarjev so iskale mesto, na katerem bi zagledale leseno hišico, svoj dom. Iz globeli se je vzdigoval vlažen zrak, nasičen z vonjavo gozdov, ohlajen v senci sotesk in mraku gozdov. Najbolj hladilen balzam bi ne mogel tako blagodejno vplivati na živce utrujenih in strtih, ne bi mogel tako hladiti telesnih ran, kakor jih je hladna sapica, ki jim je pihljala nasproti.

Za trenutek so pozabili na svojo usodo, na bolečine in so se vdali prijetnim občutkom, ki so jih obšli.

Dom tako blizu!

Na mestu, kjer se je cepila od glavne tovarniške poti steza, ki je vodila navzdol po Špehovi grapi v dolino in na dom Alojnarjev, so zavili konji z glavne poti in so hoteli navzdol po stezi, zakaj žival je vedela, kje ima jasli.

Vrsta se je kar hipoma razdrla. Prednji stražniki so šli naprej, konji v stran, jetniki so se obotavljali in premišljevali ali bi šli s konji ali stražniki; sinova sta začela nagovarjati očeta. Zdelo se je, kakor bi jetniki hoteli izkoristiti nered. Tedaj so stražniki od zadaj začeli kričati in so planili vmes, da bi preprečili pobeg. Prednja straža se je obrnila in nastavila kopja, kar je nered le še povečalo. Z velikim kričanjem, preklinjevanjem, prerivanjem in suvanjem se je vrsta zopet vzpostavila. Dobila jih je žival, še več pa jetniki. O, kako so jih suvali in pehali, kako nategovali verigo, ki je na razbolelih uklenjenih rokah povzročala neznanske bole-

čine. Stok in jok se je razlegnil, kar pa ni ganilo brezsrčnih spremljevalcev, ki so še nalašč napenjali verigo, da so bile bolečine večje.

»Naprej! Naprej!« je ukazoval Kancijan Anderlajn in pogledoval starega porogljivo, češ: sam si kriv.

O, saj je bila starega Alojno, obšla misel, da bi se vdal. Bližina doma je bila tako mamljiva in bolečine tako neznosne.

»Vdaj se!«

Vso železno voljo je napel, da je zatrl zapeljivi glas in je s stisnjenimi zobmi sikal:

»Ne! Ne! Ne!«

Zavedal se je, da si le tako ohrani zaklad.

»Otroka, potrпита! Minilo bo!« je tolažil oče sinova, ki sta jokala zaradi bolečin in jima je bilo še huje, ko sta videla, da gredo še naprej mimo doma.

»Oče! Oče!«

Stari je dobro vedel, kaj pomeni obupno klicanje, ki mu je šlo v srce.

Hrepenenje po domu je bilo, ki je premagalo vse druge občutke, ki je sprožilo obupno klicanje sinov in njega samega vsega zbegalo. Kakor blisk se mu je posvetilo:

»Tolmin! O strašna pot! Ječa! In kaj potem? V grapi pa dom njegov, družina, mir, konec trpljenja.«

Sklepi so se začeli majati.

»Ali bo res vsega konec, ako pové, kje je dobil srebro? Kaj neki mu more škoditi, ako pokaže studenec loškemu žolnirju?«

»Ne! Ne!«

Podil je misel od sebe in se je naredil trdega, da bi odbil vsa zapeljevanja.

Stražniki so udarili in zagnali neusmiljeno:

»Naprej!«

Začeli so se oddaljevati od mesta, ki je domu najbližji. Nepopisna bridkost jih je objela. Tedaj sta sinova še bolj zajokala in sta klicala vsa strta:

»Oče! Oče! Oče!«

Pogledovala sta očeta, kakor bi mu hotela očitati:

»Ali naju ne razumeš?«

Tedaj se pa Mohor Alojna ni mogel več ustavljati. Presunilo ga je obupno tarnanje otrok. Vsi sklepi so se mu v hipu zrušili in tudi njegovo srce se je napolnilo z domotožjem.

Namignil je poveljniku in mu rekel:

»Kaj si govoril prej, da nas lahko izpustiš. Zdaj nismo več na loškem svetu.«

Kancijan Anderlajn je spoznal, da je prišel trenutek, ko bo zvedel kmetovo skrivnost. Zadovoljen smehljal mu je igral, ko je odgovoril:

»Kakor sem rekel. Takoj ste prosti!«

Vendar je stari še poskusil izmikati se in še nadalje prikrivati najdišče srebra.

»Vse tri tovore ti pustim in še konje povrhu, ako si mož beseda.«

»Hahaha!« se je zakrohotal surovo žolnir in ga nevoljno ošinil. »Tovore si lahko vzamemo in tudi konji ne bodo dolgo tvoji. Naprej, ako nečeš! Naprej!«

Sinova, ki sta vsa v pričakovanju poslušala razgovor in upala na rešitev, sta bila popolnoma obupana ter sta ponovila:

»Oče! Oče!«

Tedaj je Mohor Alojna sprevidel, da mora z resnico na dan, da je njegova volja premagana.

»Stoj! Saj nisi voda!« je ustavljal poveljnika, ki jih je priganjal.

»Pa bodi! Pokažem ti! Vse ti povem, kje sem dobil srebro. Veš, pa samo tebi.«

Naglašal je zadnje besede.

Kancijan je zadovoljno prikimal:

»Velja! Meni pa nikomur drugemu.«

Tudi Kancijan je bil mnenja, da je najbolje, da čim manj ljudi vé za skrivnost.

Alojna se je bojeval z najrazličnejšimi pomisleki, ki so se mu še vsiljevali, da je težko dihal in je bil ves moker od težav.

Stražniki so se nekaj sporekli v jeziku, katerega Alojnarji niso umeli, na to pa je poveljnik pristopil k jetnikom in jim odpel verige, zakaj videl je, da se šestim oboroženim ljudem ni treba bati treh, ki so utrujeni in zmučeni in golih rok.

VII.

Ko se je krdelo približalo samotnemu selišču ob Nikavi, se je tam vse razburilo. Spoznali so domače ljudi in svoje konje, toda, kaj naj pomenijo oboroženi možje?

Mati se je v neznani slutnji s prisrčnim vzdihom zahtevala po pomoč in razsvetljenje.

»Jezus! Jezus! Kaj je to?«

Ozrla se je po otrocih, ako so okoli nje in je strmela nasproti prihajajočim. Napenjala je razum, da bi spoznala nenavadni položaj.

»Jezus! Jezus!«

Njeno bistro oko je spoznalo, da nekaj ni prav.

Zakaj so tako mirni in tihi? Zakaj ne pozdravljajo že oddaleč, kakor so sicer, kadar so se vračali? Ali je ne vidijo? Ne poznajo sinovi matere? Ne vidi gospodar otrok in žene, ki ga željno in težko pričakujejo? Kaj neki je?

Pamet ji je dejala, da se je zgodilo nekaj nenavadnega in nepričakovanega, morda celo kaj hudega.

»O Križani!«

Tedaj je že razločila zmučene obraze svojih dragih, videla je okrvavljene roke in spoznala njihovo utrujenost.

Z bolestnim vzklikom je planila nasproti.

»Mohor! Mohor! Kaj je? Otroka, kakšna sta? Kdo vas je ranil?«

»Ne vprašujte, ko sami vidite,« je odgovoril eden sinov, a mož ji je rekel:

»Vse boš izvedela. Zdaj je že bolje. Spravite tovore! Te ljudi pa nasiti s čimer moreš.«

»Kaj ostanejo grdini pri nas?«

»Tako je! Potrpi!«

Nato se je obrnil k poveljniku stražnikov:

»Lej, to so moji in to je naš dom. Drugo boš pa tudi izvedel. Zdaj pa še ti povej, kdo si, kadar nisi žolnir, da bom vedel in bom lahko povedal.«

Ta mu je povedal:

»Kancijan Anderlajn sem! Zdaj še vojak brižinškega škofa. Doma sem v deželi, ki leži onkraj gorenjskih planin.«

»Kako ti je ime? Nisem razumel.«

»Kancijan Anderlajn,« je planilo iznova.

Tedaj je Alojna ujel in ponovil:

»Kacander! Zdaj že vem!«

»Da! Kacander!« je potrdil žolnir ravnodušno in se zasmejal.

In zakrohotali so se tudi njegovi tovariši in vzklikali šegavo:

»Kacander!«

Tovori so bili kmalu na tleh in konji na travi. Alojna je povabil stražnike, naj odložijo.

Gospodinja ni več nevoljno pogledovala tujcev, ko ji je mož povedal, da so prijatelji, da so njega in sinove pripeljali

domov namesto v Tolmin, kakor jim je bilo naročeno. Seveda ji še ni povedal, s čim ji je nagnil, da so pre naredili kastelanov ukaz.

Jedli so kakor sestradani volcje, zakaj dolga je bila pot iz Loke in grda in grižljaj, ki so ga imeli se seboj, pičel in uboren. Zato so si zdaj privoščili, kolikor je dopuščalo grlo in držal želodec. Vse jim je šlo v slast. Mleko in jajca, kruh in strd; še tisto, kar je bil oče kupil za priboljšek ženi in otrokom, so strašni pojedniki potrli, tako da je bila gospodinja v skrbeh, s čim jim bo potem postregla.

»Daj jim! Nič ne stiskaj!« ji je velel gospodar, ko mu je potožila.

Upal je, da bo nadležneže odpravil z jedjo in pijačo in da ne bo treba Kacandru pokazati mesta, kjer se je bilo ulovilo srebro.

Loškimi žolnirjem se je ob Nikavi bolje godilo, kakor bi se jim bilo, če bi bili šli čez grape in planine naprej v Tolmin.

Teknila sta jim jed in počitek.

In na senu se je počivalo, kakor bi bili v kraljevi postelji.

Tedaj je pa poizvedovala mati v hiši, kje so se mudili tako dolgo, zakaj imajo ranjene roke in krvave žulje na nogah, kako so prodajali posodo in če so imeli kupca za blato!

»Srebro je!« ji je razodel oče. »Draga reč in imenitna.«

»Hudičevo blato!« je ponovil Gašper, ki je že enkrat ugovarjal očetu. »Zaradi tega smo vsi krvavi, zaradi tega so nas vlačili po ječah, zaradi tistega srebra imamo na glavi šest oboroženih biričev.«

Trpljenje je vznevoljilo sina, da si je dal duška v besedah.

Polagoma je mati zvedela, kako je po Loki zašumelo, ko se je razvedelo, da imajo njeni srebro. Sam loški zlatar ga jim je odkupil s svetlimi rajši in cekini. Nato je zvedela, kako so se hrabro obnašali »pri Katrini«, da niso hoteli povedati, odkod so prišli in kje so srebro dobili, in so rajši vse pometali skozi vrata, kakor bi bili samo namignili, v kateri grapi je njihovo selišče. Pa tudi mestnemu sodniku se niso vdali in ko jih je poslal na grad, tudi oni tam gori ni mogel nič narediti. Kdo je pa mogel pričati, da so koga ubili in oropali, ko vendar niso nikogar. Ha! Pač so mu povedali, da so dobili srebro v studencu, zdaj naj pa sam išče tisti studenec. Kaj jim je mogel? Nič! V jezi jih je poslal v Tolmin

in šest oboroženih jim je dal za spremstvo. V Tolminu naj bi jim preiskali jetra in obisti. Pa kaj je dosegel? Kje je Tolmin! Zdaj so doma, ob Nikavi, pri srebrnem studencu.

»Hahaha!«

Mati pa ni bila zadovoljna s pojasnili. Bolelo jo je trpljenje otrok, bolečine moževe je občutila, kakor bi bila sama v železju pa mu je očitala:

»Zakaj se nisi takoj vdal! Vsega trpljenja ni bilo treba!«

»Govoriš, kakor razumeš! Kakor otroci, ki še ne znajo preudariti!«

Tako jo je zavrnil mož in je nadaljeval:

»Zaradi srebra smo molčali. O, ne bi se bil podal, ko bi bil sam. Vse bi bil prenesel. Tudi ječe na tolminskem gradu bi me ne bile omehčale. Tako sem pa moral blekniti zaradi otrok, ki sta se mi smilila in silila domov.«

»Prav je tako!«

»Narobe, ti pravim! Napak! Za vedno napak!« se je razhudil gospodar. »Glej! Kacandru, tistemu skušnjavcu, moram pokazati, kje smo dobili srebro!«

»Kaj za to?«

»Ti si neumna, ko tako govoriš! V studencu je naš zaklad. Srebro je tam!«

»Prava reč!«

Omalovaževanje ga je zdražilo, a ker ni hotel ropota, je poučeval izlepa, kaj je srebro in koliko jim lahko koristi in kako je napačno, da bo vedel za srebro tudi Kacander.

»Lahko pa naredimo, da ne bo videl studenca,« je povzel čez nekaj časa, ko so še molčali. »Ako imata še kaj moči v rokah in še kaj srca, fanta, pa jih zadrevimo!«

Mati pa ni bila zadovoljna, bala se je poboja in ga je zavrnila:

»Ne boste se pretepali! Dovolj je že bilo hudega. Dal si mu besedo.«

»Kaj to? Besedo mi je izsilil. Lahko izbegnem. Tudi on ni bil zvest v službi! Kaj je ravnal prav, ko nas je izpustil, namesto da bi nas gnal v Tolmin? Kako se bo opravičil? Udarimo! Ne bo greha!«

Mati je pogledala sinova, ki sta jo razumela in odklonila očeta.

Alojna je bil ves nevoljen, ko je spoznal, da v sinovih ni več tistega duha, ki je navdajal njihove prednike, ko so bili še v loških hribih. Žalosten je bil zaradi tega in po-

miloval je mevže. Ko je pa žena opomnila, da bo studenec sama pokazala, ako ga on neče, je pa zarobantil, da je ženi in vsem zmanjkalo besede.

»Jaz že vem, kaj delam. Tu sem jaz gospodar.«

VIII.

Alojna navzlic izmučenosti ni mogel zaspiti. Razburjala ga je misel, da bo moral pokazati najdišče srebra. Napenjal je možgane, da bi našel pot iz zagate.

Izprevidel je, da s silo ne doseže ničesar. Sinova sta se vrgla po materi. Krepka sta pač, da bi ruvala drevesa, toda prekrotka sta. In tudi za bogastvo jima ni. Ne vesta še, koliko je vredno. Otroka!

Sam se pa tudi ne more s šestimi. Ne more podreti vseh na mah. Kajpada bi brez vseh pomislekov kresnil enega in drugega, zlasti se mu Kacandra ni zdelo škoda. Tudi greha bi ne bilo. Kaj pa je Kacander drugega kakor ropar? Zaklad mu hoče iztrgati. Srebro bi rad. Ubij roparja, ako se mu drugače ne moreš ubraniti! Bog ne more zameriti. In klici na pomaganje bi zamrli v samoti, da bi jih ne slišali ne v Loki ne v Tolminu. Ha! Ko bi bil Kacander sam! Toda šest jih je! Mohor! Premalo te je za vse!

Žalosten je bil ob tem spoznanju. Vendar ni nehal pre-mišljevati. Še v spanju se je prepiral s Kacandrom.

Anderlajnu in njegovim se ni mudilo iz grape. Nekje so se itak morali zamuditi, da preteče čas, ki bi se bil sicer porabil za hojo iz Loke v Tolmin in nazaj. Nespametni bi bili, ako bi se bili vrnili prej, kakor je bil čas, zlasti še, ker se jim pri Alojnu ni godilo slabo. Ako niso jedli, so pa po-legali v senci. Tudi ženskam bi se bili radi približali, toda mati je preveč pazila in sinovi so prežali na neprijetne goste in bili vedno pripravljene popasti. Skoraj bi bilo brezuspešno tvegati prepirček, zlasti še, ker se Anderlajnu ni prav nič ljubilo. Posedal je ves zamišljen in je iskal prilike, da se je sam pogovarjal z gospodarjem, in še takrat sta govorila bolj po lahko, kakor da nočeta, da bi ju slišali drugi.

Tako je mineval čas in Kancijan Anderlajn se je moral s svojimi odpraviti v Loko. Jezilo ga je, ker se je Alojna le izmikal, dasi ga je silil, naj pokaže studenec, kakor sta se bila pogodila. Spoznal je, da bi Alojna rad snedel besedo. Toda Anderlajn ni bil tako nespameten, da bi popustil, tem-bolj, ker je izpolnil svoj del pogodbe. Stopil je tedaj za go-spodarjem v hišo in zahteval:

»Zdaj pojdemo? Pokaži, kar si obljubil! Kje je tisti studenec?«

Alojna je še pomišljala.

»I, nu! Kakor se je pogodba naredila, tako se lahko razdre. Nikar tako ne vihraj! Pomeniva se tako, da ne boš na škodi. Nečem ti škoditi, ker si moj prijatelj, kakor si pokazal. Kaj ti pa koristi, ako vidiš tisto vodico? In tisto srebro! Bog vé če ga je še kaj notri. Pripravljen sem ti dati nekaj rajnšev in še nekaj beneških cekinov po vrhu pa pojdi domov!«

Anderlajn, ki je imel že trdne načrte, se pa ni dal omazjati.

»O denarju se nisva menila. Tako ni bilo v pogodbi. Jaz sem te izpustil, kakor sem obljubil, ti mi pokaži, kar si obljubil, ako ne, bom tudi jaz pljunil na pogodbo!«

In ker beseda še ni dovolj učinkovala, je potegnil iz nedrja pisanje, ki bi ga bil moral nesti v Tolmin. Pomolil mu ga je in tolkel z drugo roko po njem:

»Veš, kaj je tu notri? V Tolmin! se glasi ukaz. Ti že veš, kaj je v Tolminu. Iz Loke si glavo odnesel, iz Tolmina pa ne veš, če jo boš. Pripravite se! Mi smo pripravljeni!«

Tedaj je pa stari pogledal sinova in dejal:

»Tako gladko pa ne pojde.«

Toda sinova ga nista hotela razumeti. Zastonj ju je pogledoval. Tedaj se je jezen zravnal. Toda žena je spoznala njegovo nakano in stopila vmes.

»Stojta! Ako neče on, bom pokazala studenec jaz. Pogodba se mora izpolniti! Otroka sta že dovolj trpela!«

»Meni ni mar, kdo mi pokaže,« je zagodrnjal žolnir in spravljal pisanje.

Alojna je srdito pogledal ženo, ki je s svojim nastopom preprečila nasilstvo, ki ga je namerjal. Spoznal je, da je pri koncu, da mora na dan s skrivnostjo. S hripavim glasom je dejal:

»Dobro! Ne bo hodila ženska s teboj! Sam ti pokažem. Samo tisto pisanje mi daj!«

Tedaj še ni vedel, kako bi se okoristil ž njim, vendar je čutil, da je bolje, ako je pisanje v njegovih rokah kakor v žolnirjevih.

Toda Anderlajn se ni dal več ukaniti. Stlačil je pisanje nazaj in rekel:

»Ko mi pokažeš studenec, je pa dobiš. Pojdi!«

Alojna je bil poln nevolje, ko je vodil žolnirja k studencu. Godilo se mu je kakor človeku, kateremu je padla dragocena čaša na tla in se zdrobila v nešteto koščkov. V srcu se je srdil na ženo in sinova, ki ga niso hoteli podpirati. Vznemirjala ga je trdovratnost žolnirjeva, ki je neomajno vztrajal pri svoji zahtevi, ter se za nič ni dal pregovoriti. Celo denar je odklonil. Kaj neki namerava?

»Tukaj le!« je pokazal Alojna studenec sitnežu. »Škaf je bil postavljen in nastreglo se je srebro.«

Anderlajn je pazno motril vodo in se oziral naokrog, kakor da bi hotel vse premotriti.

»Ničesar ne vidim!«

»Tudi jaz nisem nikoli ničesar opazil, dokler se ni nastreglo!«

»Pa še midva nastaviva! Prepričati se hočem, da me nisi ukanil. Zvit človek si!«

Tako je rekel Anderlajn in stopil po posodo.

Voda je tekla in tekla in Bog vé, koliko posode bi bila že napolnila, toda o srebru ni bilo ne sluha ne duha.

»Tukaj ni nič! Ti me hočeš ogoljufati!«

Alojna se je zaklinjal, da je srebro, ki ga je bil prinesel v Loko, tukaj zajel. Začel se je vznemirjati.

Tedaj se je obema zazdelo, da se je v curku nekaj posvetilo. In ko sta še opazovala, se jima je zdelo, da se svetlikanje ponavlja.

»Ali sem lagal?« je vzkliknil Alojna, ki je prvi opazil na dnu sled živega srebra: »Poglej!«

Oba sta še bolj uprla oči in zdelo se jima je, da ga je čimdalje več, da neopaženo narašča. Pritekalo je v tako majhnih kapljicah, da ga niti opazila nista, da sta ga videla šele potem, ko se ga je več nabralo na dnu.

»Že vidim! Res je! Srebro je!« je povzel Anderlajn, potem ko ni bilo nobenega dvoma več. »Torej tukaj si dobil!«

»Kakor sem ti rekel. Zdaj sem izpolnil, kar sem obljubil. Daj mi pisanje!«

In ko je imel pisanje, je še rekel:

»Veš, kaj sem ti še rekel. Samo tebi ga pokažem. Zato molči! Noben drug ne bo vedel za ta studenec.«

Anderlajn mu je prožil roko, rekoč:

»Molčim ko grob. Samo ti in jaz!«

Ko sta si segla v roke, je preko obraza Anderlajnovoga smuknil zadovoljen nasmeh.

Še tisto uro so se škofovi žolnirji vzdignili in zapustili Alojново grapo.

IX.

Alojnova družina se je po nenavadnih dogodkih zadnjih dni kmalu umirila. Zginila je utrujenost in zacelile so se rane, ki so jih prinesli moški domov. Posest srebrnega studenta je okrepila gospodarjevo samozavest in njegovi gospodarski načrti so se snovali poslej v novih smereh. Doslej je bila podlaga vsega gospodarstva v grapi golida in škaf, v bodoče bode središče vsega studenec.

»Kje je še tak zaklad? Kdo se more ponašati z njim? Ta nam bo dajal vsega, kar bomo potrebovali.«

Tako je mislil gospodar in o tem so v družini pogosto razpravljali, ko so posedali po južini ali se hladili v senci. Pozabljeni so bili skoraj vsi bridkosti polni trenutki, ki so jih prestali v Loki in domov grede, in oče se ni več vznemirjal zaradi tega, ker je vedel za studenec tudi tuji žolnir.

»Hahaha! Ali boš hodil iz Loke zajemat vodo? Kako je pritiskal in pritiskal in naposled le iztisnil. Prokleti Kascander!«

Kajpada je obžaloval, da mu ni pokazal kaj drugega namesto studenec.

Na pustoti ob Nikavi poslej niso preveč hiteli z delom. Trava je bila pokošena in spravljena, žito se je sušilo v stogeh, živina se je pasla po posekah in rovkih, kjer je poganjala otava. Le iz navade so pripravljali les in sestavljali posodo, da se niso odvadili delu in ker niso poznali dolgotrasnega brezdelja.

Gospodar jih ni priganjal. Sam pa je bil ves zaverovan v studenec. Lovil je vodo in zbiral dragoceno živo kovino, ki jo je voda neopaženo prinašala in puščala na dnu posode.

Kajpada se je nabirala le polagoma. Včasih cele dneve ni zajel ničesar, potem se je pa zopet nateklo, toda nikdar več toliko, kakor v oni usodni noči.

Pa čeprav se je pribiralo le v majhnih količinah, se je nabralo vendar dovolj, da se je delo bogato izplačalo in je Alojna kmalu preudaril, da se zbira premoženje, ki bo v kratkem večje kakor vse drugo, kar premore, in da postane veliko večje, kakor potrebuje sam in njegova družina.

To spoznanje ga je spravilo v dobro voljo in je v takem razpoloženju zasnoval načrte, ki so se mu zdeli najboljše, lahko izvedljivi in ki so ugajali očetovemu srcu.

Ko je sedel pri studentu, tedaj je v duhu podiral drevje in grmovje, ki je še preraščalo ravnice ob vodah, rval je šture in grmade, in nastajale so žitorodne njive, po bregovih so se prikazovale senožeti in rovti in hiše z drugimi poslopji

so rastle iz tal in v hiše so se naselili sinovi z ženami, njegova kri se je množila v rodovih. O, že vidi sinove! Ti tiči! Ženili bi se radi! Kajpak! Kajpak! Drug za drugim jo bo pripeljal kdo ve odkod in se bo naselil v novo hišo in oče mu bo odmeril njiv in travnikov, kolikor jih bo potreboval, in gore si bo sam odmeril, kolikor si bo hotel, zakaj nobenega gospodarja ni, ki bi mu branil.

Tako je Mohor Alojna naseljeval dolino. V samotnih domovih bodo živeli srečni ljudje, sinovi in snahe, hčere in zetje, vsi ena kri, stari bo pa gospodaril pri studencu, trgoval s srebrom in izkupiček pravično razdeljeval med sinove in hčere, da bodo vsi enako deležni neprecenljivega daru božjega. Ko bo pa smrt potrkala na njegove rame ter ga povabila se seboj, tedaj bo pa zročil studenec otrokom in jim bo rekel:

»Zajemajte pridno! Delite pravično! Vsi boste imeli dovolj in za vselej«

Iz teh zamisli so prihajali ukrepi in ukazi, ki jih je dajal družini in so se snovali pogovori, ki jih je imel z ženo.

Vse je bilo uravnano tako, da bi se jim godilo dobro, da bi imeli nebesa na zemlji.

Srebra pa ni nosil več v Loko in loški zlatar ga je zastonj pričakoval. Ločani so bili preveč radovedni, kar pa Alojnu ni bilo všeč.

Kaj jih skrbi, kdo je in odkod in kaj prodaja!

Ogibal se je Loke, ker ni hotel imeti opravka s sodnikom v mestu in z onim na gradu ne z Ločani, katerih se drugače ni bal. Ko se je bilo nabralo toliko srebra, da ga je bilo vredno pokazati in da je približno vedel, koliko je vredno, so otovorili konje nekoliko s posodo, največ pa s srebrom, pa tako da je bilo skrito pred radovednimi očmi, ki tako rade stičejo po tujih zalogah in cenijo tovornika po kakovosti blaga, ki ga prodaja.

Namesto v Loko so krenili ravno v nasprotno smer. Iz grape so se dvignili na črnovrške višave in od tam jih je vodila pot v rajsko dolino vipavsko. V Svetem Križu so se večkrat dobili odjemalci za njihovo blago, včasih ga je pa bilo treba tovoriti še naprej v Gorico ali čez Kras v kraje ob morju, Trst ali Koper, kjer so beneški trgovci prežali na blago, ki so ga prinašali tovorniki z gor. V teh krajih niso vpraševali, kdo so in odkod; niso bili radovedni, kje so srebro dobili, zakaj vedeli so, da imajo gore svoje zaklade, s katerimi se okoriščajo domačini, ki pa dajo zaslužka tudi trgovcem.

Tako se je Alojna od časa do časa vzdignil s tovari in krenil proti morju ali proti deželi beneški, vselej pa tja, kjer je slutil, da bo najbolje prodajal. To je že spoznal, da vsi kupci ne plačujejo enako dobro, zato je šel za najboljšimi, četudi je bilo nekaj več poti.

Domov je pa prinašal, kar je potrebovala družina, včasih stvari, ki so bile manj potrebne, lišp, kakor so ga imele žene v krajih, ki jih je obiskoval, blago za obleko, ki je bilo mehkejše in lepše kakor domače platno in raševina. Alojna ni štedil s premoženjem in prihajala je želja po udobnosti. In kaj bi ne, ko je curel studenec noč in dan in ko je Alojnu noč in dan rastle kupček.

Ko so prihajali Alojnarji ob nedeljah k Mariji na Skali (kjer je zdaj Spodnja Idrija) ali celo v župno cerkev na Šentviško goro, kadar ni bilo na Skali opravila, tedaj so pogledovali za njimi ne samo siromašno oblečeni rovtarji in prebivalci pustot, temveč tudi lastniki kmetij, tovarniki in trgovci in izpraševali:

»Od kod so pa ti ljudje? Oblačijo se v blago, kakršno nosijo žlahtniki in meščani. Zlato se jim lesketa v ušesih in okrog vratu, pasove imajo s srebrom opisane. Kdo so?«

In šlo je od ust do ust:

»Iz zadnje grape so. V gozdu pod Górami žive. Na pustoti, pa toliko bogastva. Dobra mora biti tam zemlja in obilen sad v gozdovih!«

In marsikdo je iskal prilike, da se ž njimi razgovori, zakaj videlo se je, da prihajajo dekleta v leta, ko bodo izbirale in fantje so bili že kar zreli za ženitev. Nespameten vsak, kdor bi ne poskušal obrniti vode na svoj mlin. Najlepši fantje vse fare so se ozirali za stasito Alojново Reziko, ki je bila vitka in močna ko mlada bukva, a milega obraza in plaha ko srnica v gozdu.

Alojna je bistro opazoval in računal in je bil zadovoljen, zakaj strinjalo se je z načrti, ki jih je imel o tej stvari. Svojim otrokom bi bil rad dobil najboljše družice.

Zato se je ob ugodnih prilikah tudi pomudil, da se je kaj pomenil, da je kaj poizvedel in takrat je marsikdo pil in jedel na njegov račun in ni mu bilo žal rajnšev, ki so šli ob taki priliki iz pasu.

»Vse se prav suče! Po sreči nam gre!« je omenil večkrat ženi in je otrokom dejal:

»Le pridni bodite! Srebrna sreča vas čaka!«

V miru je živelo zaselje ob Nikavi, teden za tednom je minil v večnost, minila je jesen, za zimo sta prišla pomlad in poletje. Alojnovi so imeli uprte oči v bodočnost in

spomin na pretekle dogodke je čimdalje bolj bledele. Le redkokrat je kateri omenil slučajno najdbo srebra in se je spominjal dogodkov na potovanju v Loko kakor na zanimiva doživetja. Celo stari ni nič premišljal, zakaj je tisti Kacander po vsej sili hotel izvedeti, kje je srebrni studenec.

»Ha! Kako je bil siten! Kaj mu koristi?«

Šele zdaj se mu je zdel nekoliko šemast.

Bilo je skoraj dve leti po dogodkih opisanih v prejšnjih poglavjih. Alojnarji so bili pri večerji. Tedaj je zazvenela zunaj podkev, hiši se je bližal tovornik ali jezdec, vsekako redek gost v grapi in ob tem času nenavaden. Sinovi so skočili pred hišo, da sprejmo prišleca in vidijo, s kakšnim namenom prihaja; za njimi je prišel iz hiše še oče in drugi, zakaj vsi so bili radovedni.

»Kdo je?« je vprašal najstarejši, ko je prihajajoči ustavljal konja.

»Brat v Kristusu in prijatelj!«

Gospodarju se je glas zdel znan. Skušal se je domisliti, kje ga je slišal. Pa se ni mogel takoj spomniti. Približal se je, da bi ga spoznal.

»Od kod si?«

Tedaj mu je udarilo na uho:

»Glück auf, Kamerad! Dobro srečo, tovariš!«

In roka se mu je prožila v pozdrav.

»Ali me ne poznaš?«

Mohor Alojna je zdaj spoznal glas. In bolj prestrašen kakor razveseljen je bušil:

»Kacander!«

»O! O! O!«

»Žolnir v škofovi službi!«

»Sem bil! Zdaj sem pa sam svoj gospod!« je obrazložil Kancijan Anderlajn, ko je stresal gospodarjevo roko.

»Po kaj si pa prišel?«

Skrb je narekovala neprijazno vprašanje, zakaj Alojnu je bilo jasno, da je srebro prignalo Kacandra v grapo.

Anderlajn se je zasmeljal in dejal:

»Vzemi me pod streho in ne boj se me. Glej!«

Pokazal je tovor, v katerem je bilo nenavadno orodje, katerega v grapi še niso znali rabiti, in je še pristavil:

»S tem pojdemo v živo. Odprli bomo zaklad.«

»Bomo videli!«

Zdaj, ko je Alojna spoznal Kacandrove namene, je zvenela njegova beseda zopet trdno.

Namignil je sinovom, da so raztovorili konja in ga gnali v hlev, sam pa je peljal nezaželjenega gosta v hišo.

X.

Od tistega trenutka, ko je škofov žolnir Kancijan Anderlajn videl skrivnostni studenec v idrijski grapi in se prepričal, da ondi ne curlja samo bistra studenčnica, ampak tudi svetlo srebro, ni imel več miru. Življenje in služba na loškem gradu sta se mu zdela čimdalje bolj pusta. Bivanje v Loki se mu je začelo studiti. Zavidal je srečnega kmeta v oddaljeni grapi, ki prestreza tekoče srebro, ki si brez truda nabira bogastvo in si ž njim sladi življenje.

»Ali še teče srebronosni studenec? Kaj dela kmet? Koliko je že iztržil za dragoceno kovino?«

Te misli so ga razburjale in mučile in da bi se pomiril in dobil željena pojasnila, je pazil, kdaj bo zagledal Alojno. Ko so prihajali ob tržnih dnevih tovorniki v Loko, je poizvedoval, če je kdo videl kmeta s srebrom, katerega je poznal marsikak Ločan od tistega dne in se je zanimala zanj vsa Loka.

Toda ni ga bilo od nobene strani, nihče ga ni več videl, tudi zlatar ne, ki ga je pričakoval, niti »pri Katrini« ga niso videli, kjer bi ga pač ne bili prezrli. In ker so v Loki vedeli, da so ga bili izročili tolminski oblasti, so zagnali:

»V Tolminu je končal. Za pedenj so ga vzdignili od zemlje, kakor vsakega tolovaja. Prav je tako. Vislice za tiste, ki segajo po tujem blagu.«

To so ugotovili v Loki, potem ko se je bilo dognalo, da ni nihče več prinesel v Loko srebra, vsaj k zlatarju ne.

Anderlajn pa ni bil zadovoljen s pojasnili, pa tudi ugovarjal jim ni. Vedel je, da Alojna tedaj ni videl Tolmina in da ga tam niso mogli povišati na vislice in da so vzroki, ki odvrčajo Alojna od Loke, drugačni.

»Ali je mrtev? Ali je studenec usahnil?«

Pa naj bo kakorkoli, misli na srebro v studencu se ni mogel znebiti. In z mislimi je vstala želja po srebrom in zloženem življenju, prevzel ga je pohlep po bogastvu in življenje na loškem gradu mu je zamrzelo.

Pustil je tedaj službo pri brižinskih škofih in se podal čez Ljubelj na Koroško, kjer je bil doma in kjer je nekdanj delal v rudokopih.

Tam je iskal ljudi, ki so imeli kdaj opravka z živim srebrom, da je poizvedoval, kako se išče in kako se ž njim ravna.

In ko je izvedel vse, kar je hotel in si je nabavil potrebno rudarsko orodje, tedaj je otovoril konja in se vrnil čez Ljubelj. Vleklo ga je v grapo k Alojnu.

Mohor Alojna tisto noč ni zatisnil očesa. Nemiren se je obračal na slami ves v skrbeh, zakaj prihod Kacandrov ga je vznemiril.

»Kaj hoče?«

Na vprašanje, ki se mu je vedno vsiljevalo, je odgovarjalo:

»Srebra hoče! Kaj ni rekel: odprli bomo zaklad?«

»Ha! S kakšno pravico?«

Tedaj se je v Alojnu vse uprlo in žal mu je bilo, ker se je bil vdal in odkril skrivnost. Nevolja na sinova ga je obšla, ker mu nista hotela pomagati, da bi se bil znebil nadležneža. Tudi žena je bila premehka.

»Zdaj je pa prišel! Sitnež!«

Kajpada bo Alojna branil svoje. Ničesar mu ni dolžan. Studenec mu je pač pokazal, kakor sta se bila pogodila, drugega pa v pogodbi ni bilo.

»Ha! Ničesar ne more zahtevati!«

Kancijan Anderlajn ni prišel s slabim namenom. Hotel je pomagati neokretnemu kmetu in biti deležen dobička, ki bi ga prinesla njegova pomoč.

Zato se je najprej zanimal za studenec.

»Povej mi, ali še priteka srebro v studenec?«

»Kaplja še,« je povedal Alojna nevoljen, zakaj slabe volje je bil, ko je videl, da ima Kacander samo srebro v mislih.

»Se mi je zdelo. Blaga ni bilo, zato te ni bilo v Loko.«

Alojna mu ni odgovoril ničesar, ker mu ni hotel povedati, da je tovoril z blagom v druge kraje. Zakaj bi netil pohlep v Kacandrovem srcu, ko že itak tako hlepi po bogastvu, da je pustil službo v Loki in se je namenil iskati zaklade srebra.

Ker mu Alojna ni odgovoril, je Anderlajn že mislil, da je bil z odgovorom pogodil pravo, ter je nadaljeval:

»Kaplja samo, si rekel! To ni nič! Kdo bo čakal?«

»Meni se ne mudi nikamor!«

Anderlajn se je zakrohotal:

»Samo nespametni govori tako. Postaral se boš, ko boš lovil kaplje, zaklad boš pa drugim puščal, namesto da bi ga užival sam. Kje si z razumom?«

Tedaj se je Anderlajn zasukal tako, da je govoril z vsemi, in je nadaljeval:

»Poslušajte! Breg, v katerem izvira studenec, hrani srebrno rudo. Voda izpira rudo in jemlje srebro s seboj, kolikor ga ne ostane v votlinah in razpokah. Samo nekaj srebra pride na dan, vse drugo je nakopičeno v zemlji. Tam je zaklad! Do njega moramo priti in ga vzdigniti. Ali ne?«

Pogledal je obraze, da bi videl, kako delujejo njegove besede. In ko je videl, da se jih prijemlje, je dejal:

»Voda nam kaže pot. Spustimo se v zemljo in sledimo vodnim žilam, pa ni vrag, da ne bi prišli do zaklada, ki je gotovo notri, ker drugače bi voda ne prinašala srebra. Vzdignimo zaklad in vsi bomo imeli dovolj.«

Anderlajn je sprevidel, da je ubral prave strune, da je celo žena zadovoljno prikimavala. Tudi gospodarju je ugažalo pojasnilo, toda soglašal ni s končnim izvajanjem Kacandrovim.

»Zaklad bom sam vzdigoval. Z nikomer, ki ni mojega rodu, ga ne bom delil.«

Te misli so bile dozorele v njem tisti hip, pa ni čisto nič pokazal, kaj misli, in je bil nezadovoljen z ženo, ki je nepremišljeno pritrjevala Kacandru.

»No! Ali se strinjaš z mojim predlogom? Kaj pre-mišljaš?« je vprašal Anderlajn gospodarja, ki se je obotavljal.

»Zaklad naj bo tam, kjer je skrit. Nihče ga ne bo vzdigoval,« je odločil naposled gospodar.

»Tako trapast ni nihče, da bi pustil zaklad v zemlji,« se je zagnal Anderlajn. »Ali naj segnije? Jaz pravim: uprimo se ter ga vzdignimo in si ga razdelimo.«

Alojna je svojce jezno ošinil z očmi, ker je videl, kako spremljajo Kacandrovo mnenje, kako so mehki, da bi jih Kacander nagnil, kamor bi jih hotel. S svojimi načrti pa ni mogel na dan vpričo tujca, ki je iskal svoj dobiček.

Alojna je samo zmajeval in ker ga niso razumeli, so se mu čudili. Žena se pa ni mogla premagati ter mu je rekla:

»No, Mohor, bodi pameten!«

»Tvoj jezik nima pameti!« se je zagnal Alojna proti ženi in je poudaril odločno: »Nihče ne bo vrtal po naši zemlji.«

Kajpada je tudi Anderlajn spoznal njegove misli, pa je spregovoril:

»Dobro! Razumem te! Bojiš se me. Deliti nočeš dobička in hočeš vse sam porabiti. Toda ne boj se. Nič več nočem kakor drugi. Kolikor nas bo delalo, na toliko delov bo šel dobiček.«

O, Alojna je bil svojeglav. Nič si ni dal dopovedati in nespametno se mu je zdelo deliti, ker je bil zaklad na njegovem svetu, torej po vsej pameti in pravici samo njegov. In če bi se bila vsa njegova družina vdala Kacandru, on bi se ne bil. Vsem bi se bil ustavljal. In ker ni hotel pritrditi Kacandru, je ta nadaljeval:

»Lej! Ti veš, da sem tvoj prijatelj in da ti nočem nič slabega. Loški kastelan mi je ukazal, da te ženem v Tolmin, kjer bi te bili sukali in sukali in nihče ne vé, kako bi se bilo končalo. Izpustil sem te in se podal v nevarnost, da vržejo v ječo mene. Poznal sem tvojo skrivnost, pa je nisem izdal nikomur. Pustil sem službo in prišel sem, da vzdignemo zaklad in si ga razdelimo, da nihče ne bo zvedel. Ha! Mar nisem pošten?«

»In jaz?« je zarohnel Alojna, ko je videl, kako vplivajo Kacandrove besede na njegove ljudi. »Kaj se nisem držal pogodbe? Pokazal sem ti studenec, o drugih rečeh pa ni bilo govora. Tako neumen nisem, da bi ti vrgel v naročje zaklad, ki leži v moji zemlji. Sam ga bom užival.«

Zdaj, ko je Alojna razgrnil načrte, ki jih je bil zasnoval v svoji glavi, je Anderlajn sprevidel, da mora začeti drugače, da jih zruši in reši iz razvalin, kolikor bo mogoče.

Rekel je odločno:

»Kaj je zaklad v zemlji tvoj? Motiš se!«

»Kaj ni? Kar zraste na moji zemlji, je moje in moje je vse, kar je v zemlji pod mojim svetom. Do pekla ga lahko odkopljem.«

»Ni res! Ti ne veš! Ruda v zemlji je last graščine, pod katero spadaš, da veš!«

Toda Alojna se ni dal ugnati.

»Ti boš meni pravil? Ti boš krivo tolmačil, kar pamet vendar jasno kaže?«

»Tako je, kakor sem povedal. Saj se nisem jaz izmislil. Tako govori rudarska postava, ki je po vsem nemškem cesarstvu enaka in ista, v koroških planinah kakor v teh gorah.«

»Postava gor, postava dol! Jaz bom odkopaval zaklad pa nihče drugi!« se je potrkal Alojna.

Anderlajn se mu je pa posmehnil:

»Pa imaš pravico? Kje imaš pa pergament? Pokaži mi ga!«

»Pergamenta ne potrebujem. Pravico si bom pa sam naredil. Poznal bi rad tistega, ki bo segal v mojo pravico. Naj le poskusi!«

XI.

Anderlajn se je bil preveč zamislil v Alojново srebro, da bi odnehal, zakaj zakladi, ki jih je gledal v duhu, so se mu zdeli neizčrpni. Ko bi prišli popolnoma do njih, bi jih imeli dovolj on sam in Alojnovi. Hipoma bi bile skrbi za vsakdanji kruh nepotrebne, vsi bi bili preskrbljeni za starost, ničesar bi ne manjkalo in vsem željam po razkošju bi lahko ustrezali. Nebesa bi imeli na zemlji.

Toda Alojna ni pustil blizu. Sam bi rad legel na dragoceni zaklad in ga nemoteno užival.

»Po kaki pravici?«

Anderlajn je vedel, da mu tolminska graščina ni dala nobene pravice iskati rudo, ker Alojna pravice ni iskal, ker niti vedel ni, da brez nje nihče ne sme rud dobivati na zemlji, ki spada pod tolminsko oblast, razun graščine same, ali pa tistega, ki mu graščina izda dovoljenje. Zdaj pa tako ravna, kakor da bi imel vso pravico. Ima je pa ravno toliko kot Anderlajn sam, nič več.

O, Anderlajn je pač vedel, kje in kako se dobi pravica, toda vedel je, da je zanj bolje, da z Alojnom sama skrivaj uživata dobrote, namesto, da bi delila z graščino in kdo ve še s kom, zakaj postava je bila taka, da je bilo treba odrajtovati desetino iz dohodkov rudarstva kakor od kmetijstva. In bolje je, da se dela vse skrivaj, da nihče ne izve, kaj se godi v grapi, zakaj ako se izve, da se ondi pridobiva srebro, bo pridrlo srečolovcev in postopačev od vseh strani in bodo drug drugemu jemali, kar bodo dobrega našli. To je Anderlajn videl v domači deželi.

»Hej! Alojna! Ti si neumen!«

Gotovo je, da bi bil Anderlajn rad nagnal Alojnu vse-mogočih iskalcev zemeljskih zakladov in mu podrl načrte, ki jih je imel, toda ker je bil Anderlajn previden in je vztrajno stremel za svojim ciljem, tega ni storil, ker je vedel, da bi bili tudi njegovi načrti uničeni. Zato je še premišljal, kako bi prišel Alojni do živega in bi ga pripravil, da bi sama dvignila zaklad in ga tudi sama uživala.

Ko se je naspal in sta se naslednjega dne z gospodarjem sešla, je Anderlajn poskusil:

»Ali si danes kaj drugačne volje kot si bil?«

Alojna je bil še vedno slabe volje.

»Poberi se mi! Ti boš kriv, ako se izpozabim.«

Tako je zarežal Alojna in naredil tako grozilno kretnjo, da je Anderlajn spoznal, da naredi najbolje, ako se umakne.

Še tisto uro je otovoril konja in odpotoval.

Brez slovesa je šel in Alojna mu ni želel »srečno pot«, kakor je bilo že tedaj navada. Želel mu je vse kaj drugega, zakaj jezen je bil nanj, jezen nase, jezen na vse svoje. Ali ga je bilo treba imeti zdaj na glavi?

Pognati je hotel tisto sodrgo žolnirsko, pa niso hoteli, gumpci, ko so videli, da mati ni voljna. In še nocoj bi mu bil lahko zamašil usta, da bi nikdar več ne zinil besedice in bi imeli mir pred njim. Pa niso hoteli. Dopovedati jim ni mogel, da je to ropar, ki jih hoče oropati, in da ni greha, ako se roparja ubraniš s silo.

»Kako je zvit in hinavski, kako se je dobrikal!«

»Vzdignimo zaklad! Razdelimo si ga!«

»Po kakšni pravici? Naš je zaklad! V naši zemlji leži in ni je moči, ki bi ga nam vzela, ako ga sami nočemo dati!«

»Hahaha! Za pergament me je vprašal. Kaj potrebujem pergament? Sam sem našel zaklad, brez vseh pravic. Nikogar nisem prosil zanj. Grozil mi je s postavo nemških cesarjev. V naši grapi še nikoli nismo slišali o nemških cesarjih in njihovih postavah. Tukaj si dajemo postave sami. Naj le pride kdo!«

Tako se je jezil Alojna vpričo svojih ljudi in se ž njimi prepiral, ako niso mislili tako kakor je želel in bi bilo za vse prav.

Z ženo je bil skrajno nevljuden, zakaj rekla je in večkrat ponovila:

»Kaj je bilo pri nas treba jeze in prerekanja! O, kako smo v miru živeli! Sam Bog je bil pri nas. Kar se je pa našlo tisto nesrečno blato, ni več miru. Koliko si ti pretrpel! Otroci so kri prelivali. In sam hudobec te je obsedel. Ubijal bi, ako bi te nihče ne videl. O, nesrečni trenotek! Da bi se le vse pogreznilo tako, da bi nikdar več ne prišla na dan niti kapljica srebra!«

»Nespamet govori tako! Srebro v zemlji je dar božji. Ti, kajpada, bi ga razdala. Za vsakim capinom bi razmetavala, da bi nam nič ne ostalo. Revščina bi bila zopet v hiši, kakor je bila prej in bi nas trla. Potem bi pa že gledala.«

»In mir bi bil v hiši, ki je vreden več kakor vse tvoje srebro in kar ga je še v zemlji.«

»Saj mir bo zopet! To pa še rečem, mir bom napravil. V miru bomo uživali, kar nam je naklonjeno. Ako tuji mož še kdaj pride, mu že pokažem, kdo je tukaj gospodar!«

Udaril je po mizi, da je zaječala, in še pristavil:

»Živ ne pride iz grape!«

XII.

»V Tolmin!«

Tako je sklenil Kancijan Anderlajn potem, ko ni bil dosegel pri Alojnu tega, kar je želel.

»S pravico si odprem pot do zaklada.«

Zavil je tedaj na pot, po kateri so tovorili od loške strani na Tolminsko, mimo Idrijce in deloma navprek čez Šentviško goro, čez grape in bregove.

Pod Tolmin je spadal ves svet ob vodah, ki se stekajo v Sočo. V Tolminu se je odrajtovala desetina in vse davščine in v Tolminu se je delila pravica vsem, ki so jo tam iskali.

Tudi rudarska pravica se je tam dobivala.

»Kdo si?« je vprašal Anderlajna pisar v tolminskem gradu.

»Kancijan Anderlajn, rudar.«

»V službi Benečanov?«

»V svoji službi! Na svojo roko obratujem, kakor sem se naučil doma na Koroškem.«

»Kje boš kopal?«

»Na Alojnovem svetu, v najoddaljenejšem koncu grape, ki se spušča mimo Marije na Skali navpik na solnce.«

Pisar je segel po urbarju, da bi poiskal Alojno, toda ni ga našel.

»V grapi ni nobenega kmeta. Divjina je tam, sama divjina.«

Anderlajnu se je takoj posvetilo. Pa ni oporekal, ampak le prosil.

»Zapišite, da je vsa leva stran grape moja. Tam bi rad kopal in iskal.«

In ko je plačal, kar mu je gospodar naračunal, ko je obljubil, da bo vedno dajal desetino in plačeval davščine, je dobil pergament. Nihče drug kakor on sam, Kancijan Anderlajn, ni imel pravice, kopati rudo v grapi, ki se vleče od Marije na Skali ob vodi navzgor. Vsa leva stran je njegova. Tako govori pergament. Alojna Kancijana ni poslušal, zdaj pa ima. Brez vseh pravic je. Srebra se niti dotakniti ne sme.

Kancijan Anderlajn je imel pač pravico v žepu, toda ni vedel, kaj bi naredil. Zato je premišljal in premišljal, kaj bi ukrenil, da bi se vsa zadeva srečno razmotala. Naposled se mu je zdelo, da je najbolje, ako se dogovori z Alojno. Tako bi imela dobiček sama, ker drugače se vse razleti, čez tudi kaj kaže. Če je več rok, je tudi več želodcev, ki vse ugonobijo.

Alojna je res trdoglav. Nič si ne da dopovedati. Pa samopašen je tudi. Vse bi rad sam pobasal. Ha! Pa mu po-
kažem! Pergament mu pomolim pod nos, pa bo imel dovolj.
Videl bo, da ima Anderlajn vso pravico, on pa nič. Pravo
čudo, če bi ga to ne spametovalo.

S takimi mislimi in ukrepi se je vračal Anderlajn k
Alojnu in je stopil predenj.

»Zopet sem tukaj. Prišel sem še kot prijatelj. Pogovoriva
se, kakor se spodobi možem.«

»Kaj vendar hočeš? Kaj iščeš? Povedal sem ti že, da
nimaš tukaj ničesar. Ali me hočeš oropati?«

Alojnovе besede so bile kaj neprijazne. Vendar se An-
derlajn ni ustrašil ter je dejal:

»Z menoj se nočeš razgovarjati. Pa se boš kesal. Vedi!
Do srebra v zemlji nimaš nobene pravice. To pravico imam
jaz!«

»Hahaha!«

»Le krohotaj se! Toda res je! Pa nisem prišel tokrat na
tvoja vrata s svojo pravico, temveč sem se prišel pogajat s
teboj in ti ponujat svojo pravico.«

»Blazniš, kaj li?«

Zdaj se je pa Anderlajn zakrohotal.

»Jaz ne blaznim, ampak ti boš zblaznel, ako nočeš biti
pameten. Glej!«

Tedaj je Anderlajn pokazal pergamentno listino.

»Lej, to je pravica! Dobil sem jo v Tolminu in sem jo
drago plačal. Pergament mi daje pravico, dvigniti vse za-
klade, ki jih skriva zemlja na levem bregu grape. Tudi srebro
v studencu je moje.«

Alojna je segel po pergamentu, toda Anderlajn ga je
hitro izmaknil in spravil.

»Hahaha! To pa le pusti! Je predragocena stvar. Tega
ne dam iz rok!«

»Prokleti Kacander! Kako si zvit!« je zahropel Alojna,
ki ni mogel prikrivati jeze, ki je kipela v njem.

»Nič se ne jezi. Pokazal sem ti pravico, ki jo imam, toda
ne izrabim je samo v svojo korist. Še enkrat ti ponudim:
deliva si srebro v studencu, kakor tudi druge zaklade rud,
ki bi se še našli v grapi. Pravično narediva: ti polovico, jaz
polovico, zakaj pravico imam le jaz in velikodušno ti po-
lovico odstopim.«

Tako je govoril Anderlajn in gledal, kakšen učinek bodo
naredile besede. Videl je, kako je Alojna ves razburjen,
kako se borijo v njem strasti in iščejo izbruha. Kar začudil
se je, ko je Alojna nepričakovano mirno ugovarjal:

»Koplji, kjer hočeš! Nič ne bom rekel, ako vso grapo obrneš, če se ti ljubi. Mojega sveta se ne boš dotaknil. To ti rečem. Do studenca se ne more priti drugače, kakor po mojem svetu in to bom že ubranil.«

»Torej nečeš? Kesal se boš!«

»Zadnje besede še nisem izrekel. Pusti me, da še premislim.«

Alojna je do dobra spoznal, da Kacander ne bo odnehal, da hoče na vsak način priti do srebra. Spoznal je tudi, da je bolj premeten kakor on in da bo naposled le naredil, kar namerava. Zdel se mu je nevaren, ker je vztrajen in zna poiskati nova pota, ki bi pripeljala do cilja; celo pergament si je dobil.

Tedaj je dozorela v Alojnovi glavi misel, ki se mu je že tolikrat vsiljevala.

»S poti mora! Ne bo me več zasledoval! Ropar!«

Te besede so bruhnile iz njega, polne jeze in sovraštva, ko se je Anderlajn umaknil in šel h konju, da ga je razbremenil.

»Golt mu zamašim, da se nikdar več ne bo oglasil. Živ ne sme več ven!«

Silovite grožnje so ženo zelo prestrašile, tembolj, ko je videla, da je mož ves izpremenjen, da grožnje niso prazno govorjenje.

Sklenila je roke in ga tolažila:

»Mohor! Mož! Oče! Kakšne so tvoje besede? Ali se ne bojiš Boga? Pogovori se ž njim izlepa! Nič hudega ti še ni prizadjal.«

»Ropar je! Okrasti nas hoče!«

Zarotil se je iznova, da se ne pusti okrasti in je obžaloval, da ga že prej ni spravil s poti in da je zdaj zadnji čas.

»Ne ubijaj!« ga je prosila žena.

Zaman so bile vse prošnje in opomini.

Nevarnost za zaklad v studencu je bila tolika, da je Alojna sklenil, da jo na vsak način odstrani.

»In še pergament ima. Vse bi nam ukral! Pa ne boš!«

Zadovoljen krohot je naznanjal, da ima že ves načrt.

Noč naj bi zakrivala krvavi zločin v grapi.

Pridobival je sinove, da bi mu pomagali, ako bi sam ne mogel dovolj zmikastiti grabežljivca, ki je samo zato prišel v grapo, da bi jih okradel in jim odnesel srebrni zaklad.

»Kaj bomo počeli brez srebra?«

Ker se je tudi sinovom zdelo nespametno, da bi si pustili

potegniti zaklad izpred nosa, so bili pač pripravljene braniti očeta, ako bi potepuh postal nevaren. In to je bilo staremu dovolj.

V trdnem spanju se ne bo mogel braniti.

Žena je spoznala, da je možev sklep nezrušljiv. Tako odločnega ga še ni videla. Najhuje ji je pa bilo, da so se tudi sinovi sprijaznili z očetovo namero. Za vselej naj bi si bili oskrunili roke s človeško krvjo. To jo je peklo in bolelo. Poskušala je na vse načine preokreniti moževe misli. Pa ni šlo. Zato je premišljevala, kako bi rešila tujega človeka iz smrtne nevarnosti, kako bi preprečila zločin, ki bi ji za vselej pristudil bivanje v grapi in bi obtežil vest vsej družini.

Zopet in zopet je prosila, pregovarjala moža, svarila pred božjo kaznijo, ga rotila, naj ne pohujšuje otrok in spet milo in otroško moledovala in s trepetajočimi rokami zakrivala stari, od bridkosti razorani obraz. Mož pa je bil trd ko skala. S kratkimi, ostrimi besedami je zavračal svojo ženo Rezo in se ni dal omečiti.

Stala sta si v izbi nasproti, on teman od jeze ko črn oblak, žena slabotna in plakajoča. Kakor da bi se angelj mišline in dobrote boril z zlodejem jeze in krivice — tako sta se mož in žena bojevala z besedami za kri in glavo moža, ki je ta čas mirno spal na dišečem senu v hlevu, dvajset korakov od obeh zakoncev.

Toda nekdo je slišal ta ostri, obupni pogovor moža in žene. Pod izbinim oknom je slonela Alojnarjeva Rezika. Bled in prepaden ji je bil obraz, velike modre oči, sicer tako vesele in krasne, so gledale preplašeno. Čula je, da je Kacander obsojen na smrt. Njen lastni oče ga bo ubil. Ah, oče neusmiljeni, veš, da je Kacander prinesel tvoji Reziki spomin s Koroškega in da ji je pokazal prstan svoje rajne matere, namenjen tisti deklici, ki mu bo najmilejša? Ah, oče neusmiljeni, ti ne veš, da mi je ta pošteni, odkritosrčni, delavni tujec morda več ko brat...

»Ubil ga bom!« je donelo iz izbe.

Dekle se je stresnilo. Srebro, oh nesrečno srebro, oba je omamilo, oba upijanilo! Toda ubil ga ne boš, oče, ubil ga ne boš! Jaz ga bom rešila!«

Stopila je po prstih k hlevu, ga nalahko odprla in iskala v poltemi tujega moža.

Kancijan Anderlajn je tedaj spal spanje pravičnega. Potovanje v Tolmin in nazaj ga je zelo utrudilo, da se mu je počitek na senu dobro prilegel. Prerekanje z Alojno je bilo res razburljivo in skoraj brezuspešno. Ker pa je izjavil, da ni še izgovoril zadnje besede, da hoče še časa za pre-

mislek, je Anderlajn upal, da se bosta pač dogovorila in se bo potem rudarsko delo lahko pričelo. V preišljevanju je zasnul in v razkošnih sanjah je gledal samo srebro.

Kar prav mu ni bilo, ko ga je nekdo s tresenjem zbudil iz sanj. Še ves omotičen je vprašal:

»Kaj je?«

»Beži! Beži! Takoj beži!«

Resne besede so ga predramile, da je pri polni zavesti pogledal in opazil Reziko.

»Oj Rezika! Kaj hočeš?«

»Brž! Brž! Beži od tod!«

»Kaj pa je?« se je začudil.

»Reši se! Beži! Tvoje življenje je v nevarnosti!«

Presunljivo je izgovorila te besede, potem je pa šla. Zdelo se mu je, da je gredoč še enkrat vzkliknila:

»Beži!«

Zgodilo se je vse tako naglo in nenavadno, da je Anderlajn kar čutil grozečo nevarnost. Samotna grapa se mu je hipoma zdela kakor past, iz katere se ne bo več rešil, ako se bo kaj obotavljal.

Vstal je, ujel konja in ne da bi ga osedlaval in otovarjal, je pobegnil iz Alojnovе pustote.

Spotoma je imel dovolj časa ugibati, kaj se je zgodilo in ko je vse premislil in presodil, se mu je zdelo, da je spoznal nevarnost, ki mu je grozila. Siknil je:

»Alojna! Čak!«

O, v kakem strahu je živela Alojnova žena tisto noč.

Molila je iskreno in prosila Boga, da bi ne odtegnil milosti njenemu možu in sinovom, da bi ne postali morilci.

»O, Jezus, usmili se jih! O, Jezus, usmili se me!«

Razburil jo je vsak šum, vznemirjali so jo koraki, katerih glas je zaznala v mučnem pričakovanju, motilo jo je ropotanje in rožljanje verig, ki je prihajalo iz hleva, plašilo jo je tisto hreščanje in pokanje, ki je prihajalo iz gozda in ki je tako vsakdanje, da se drugače ni zmenila zanj. Vse jo je plašilo in strašilo, ker je pričakovala najhujšega.

Jokala je in molila, molila in jokala in čakala, čakala.

O, kako dolgi so bili trenutki, kako strašni!

Naposled je vendar prišel mož. Ni se upala oglasiti, ker se je bala zvedeti kaj groznega, in pogledati ga ni hotela, da bi se ne ustrašila krvi.

»Ušel je!« je siknil mož srdit, ker se mu je namera ponorečila.

»Prokleti Kacander! Sam vrag mu pomaga!«

Ko je slišala žena te besede, se ji je odvalilo in vzdihljaj, poln srčne zahvale, je splaval proti nebesom.

XIII.

Po tem razburljivem dogodku je življenje ob Nikavi vsaj na videz potekalo mirno. Za Kacandrom ni bilo glasu. Pustil je tam različno rudarsko orodje in druge potrebne reči, sam pa je s konjem izginil. Kam? Tega ni vedel nihče in niti poizvedeti se ni moglo, dasi bi bil Alojna rad vedel, kam ga je vrag odnesel. Ko pa je pregledoval puščene stvari, kladiva in svedre in drugo ropotijo, je sikal:

»Pergament naj bi bil pustil! Ta vrag! Kaj si je izmislil? Pergament, to na koži napisano pismo!«

Uverjenje, da ima Kacander v rokah rudarske pravice, kakor je zatrjeval, je Alojna spravljal v slabo voljo. Nobena reč ni mogla Kacandrovih namenov tako pokazati, kakor pergament z rudarskimi pravicami.

Tu so se koristi obeh križale. Alojna pa je hotel na vsak način ohraniti svoje koristi nedotaknjene.

Dvakrat je že odgnal sitneža, ki je hotel zajemati iz srebrnega studenca, toda dvakrat se je že vrnil in se bo gotovo tudi v tretje. Ne samo zató, ker v tretje rado gre, temveč tudi, da bo uveljavil pravice, ki mu jih daje pergament. Ne odneha, ker mu je za srebro. Nagrabil bi rad. Bogastvo bi rad odnesel.

O, da ga ni kresnil o pravem času in na pravem kraju! O, da bi vedel, od katere strani bo prišel! Počakal bi ga in prokleti potepuh bi gotovo nikdar več ne videl Alojnovе grape in vse skomine po srebru bi mu za vselej prešle.

Alojna ni imel več miru. Misel, da je na svetu nekdo, ki ve za njegovo skrivnost, ki si prizadeva biti deležen blagoslova v studencu, ga ni zapustila, ga je mučila in razburjala dan in noč.

Le kadar je tovoril dragoceno kovino na laško stran in je iskal kupca za redko blago, se je razvedril in postal boljše volje ter trenutno pozabil na nevarnost, ki mu je stalno pretila.

Ko so drugi brez skrbi živeli v grapi in v miru čakali prihodnjega dne, se je gospodar nemirno oziral na pot v strahu, kdaj bo zagledal znanega gosta; nastavljal je ušesa, da ne bi preslišal glasu stopinje v daljavi; v spanju se je pre-

piral s Kacandrom in se oddahnil od navora šele, ko se je prebudil in spoznal, da so bile le sanje. Vendar se slutnje niso hotele zmanjšati, temveč so postale čimdalje močnejše in mučnejše. In najrajši bi bil videl, da bi bilo že konec nemirnega pričakovanja, konec neznošnih skrbi in temnih slutenj. In v njegovem srcu je vstajala želja, da bi prišel zviti potepuh, drzni ropar, ki preži na srebro v njegovem studencu, zakaj trdno je bil sklenil, da ga bo končal takoj, ko ga dobi.

Včasih se je pripetilo, da se je oglasila podkev, da se je razlegel glas stopinj. Ob takih prilikah se je vzdramil in razburil, ko ga je obšla misel:

»Zdajle! Tukaj je!«

Takrat se je vselej ozrl okrog sebe, da se je prepričal, ali je dovolj pripravljen za sprejem.

In vselej je bil nevoljen, ko je spoznal, da prihajajoči ni tisti, katerega poln nemira težko pričakuje, da je le potnik, ki gre po stranskem potu po opravkih.

Preteklo je bilo že skoraj leto od tedaj, ko je Alojna živel v strahu in nemiru. Sedel je pri studencu, kjer je tolikrat zamišljen gledal v posodo, v katero je curel srebronosni studenec. Ko je mislil na srebro, na premoženje, ki mu je rastlo, se je zatopil v načrte, ki jih je bil zasnoval v blagor svoje družine.

Iz prijetnega premišljevanja ga je predramil glas, ki je planil od nekod. Posluhnil je in tedaj je razločil glas podkve, ki je udarjala ob kamen, pa ni bil samo en tovornik, zdelo se mu je, da jih je brez števila, da stopa cela vrsta konj, ki bijejo neprestano ob tla. In razločil se je človeški glas, vpitje in smeh, glasno govorjenje se je mešalo z udarjanjem podkev, kakor bi se pomikala cela truma. Še bolj je napel ušesa in tedaj je zaznal tudi druge glasove, kakor jih daje blago v tovoru, ki se je bilo spotoma zrahljalo, udarjanje železja, žvenketanje bakrene posode.

In ko je vlekel na ušesa, da bi spoznal, od katere strani prihaja potniško krdelo in uganil, kam je namenjeno, je spoznal, da gredo naravnost na njegovo pustoto, zakaj hrup je bil čimdalje večji, razločilo se je govorjenje posameznikov in prhanje živali.

»Kdo so? Kam so namenjeni? Gredo k morju? Kaj nosijo v tovorih?«

Pa čez njegovo pustoto ni vodila glavna tovorniška pot na morje, samo slabo shojena tovorniška steza je peljala s pustote čez bregove in robove na planoto za gorami, kjer so bile boljše ceste in bolj shojena pota.

Napenjal je razum, da bi pravo odgovoril na vprašanja, ki so se mu porajala v glavi.

»Kaj hočejo?«

Vstal je in šel k hiši, da bi opozoril domače na nenavadni dogodek, da bi od tam gledal, kdaj se prikaže krdelo, da bi ga sprejel, ako bi želelo prenočišča in krepčila, da bi jim pokazal stezo, ako so zašli in ne vedo kam.

»Kdo so?«

Tudi oni ki so bili okrog doma, so začutili, da nekdo prihaja, zakaj v tihi samoti postane uho sprejemljivo za vsak nenavaden šum. Bili so kajpada radovedni, koga bodo zagledali.

Pa ni bilo treba dolgo čakati. Kmalu se je prikazal na poti, po kateri so hodili k Mariji na Skali ali na žirovsko stran, otovorjen konj, za njim drugi in tretji in tako naprej. Alojnovim se je zdelo, da jih je brez števila, in poleg vsake živali je korakal človek, nekateri so celo sedeli na tovorih.

Toliko tovornikov še niso videli na pustoti, kar so Alojnovi tam, in jih najbrže tudi prej ni bilo tam.

Že se je slišalo govorjenje od blizu pa ga niso razumeli, ker ni bila govorica njihova niti njihovih sosedov za gorami, pa naj bo proti Loki ali na laško stran, tudi ni bila govorica ljudi, ki stanujejo ob morju. In tudi obleka je bila drugačna in obrazi zaraščeni z dlako, podobno lisičjim kožuhom.

»Kdo so?«

Alojni se je zdelo, da so podobno govorili škofovi žolnirji iz Loke in tudi sinova sta potrdila, da je bila govorica nekako slična.

Tedaj je vstala v starem zla slutnja, ki se je ni upal izreči, da bi se brez potrebe ne razburjal, samo čakal je nestrpno.

Dvanajst konj z dvanajstimi tovorih in ravno toliko ljudmi se je primotalo na pustoto. V tovorih je stari spoznal orodje, kakršno je bil pustil Kacander.

»Ha!«

Stari je bil ves poten od težav, ki mu jih je povzročilo spoznanje.

Ko so pa zavili k studencu, tedaj se mu je pa izvilo, kakor bi se bilo utrgalo z najmočnejših verig, in zahropel je:

»Kacander!«

V glasu je bilo toliko sovraštva in zadrževane jeze, da so se vsi zdrznili v strahotnem pričakovanju, mati pa je vzkliknila:

»Jezus! Jezus! Jezus!

Tedaj je stari zatulil, kakor bi ga bil kdo zabodel, planil je na tnilo in je pograbil bat, s kakršnim se poganjajo za gozde. Vsem je bilo jasno, kaj namerja z nevarnim orodjem in jasno tudi, kako brezupen bi bil boj s tolikim številom mož, da bi končno obležal tudi sam napadalec navzlic močnim mišicam in strašnemu orožju.

»Držite ga! Držite ga!« je viknila mati in se spustila vanj, da bi mu izvila bat.

»Pomagajte!«

Tedaj so tudi otroci obstopili očeta in so segli po batu, za roko so ga prijeli, objeli okrog života in so zagnali:

»Oče! Oče! Nikarte!«

Ženske so zajokale in klicale na pomoč nebesa in s povzdignjenimi rokami prosile očeta, ki se je upiral z vsemi močmi in bruhal v eni sapi grožnje in kletve.

»Kacander! Srebro! Studenec! Ropar! Ropar! Ubijem ga!«

Te in še hujše besede je bruhal in se otepal, kolikor se je mogel. Pa izvili so mu bat in sinovi so ga držali za roke in ga obrnili v hišo, ko je rekla mati:

»V hišo ga dajmo, da jih ne bo videl, umiri se naj! Vode naj se napije!«

Medtem ko so sinovi rinili očeta v hišo in ga vzdigovali čez prag, je pa mati pobrala bat in ga je nesla s poti. Gredeč je pobirala še drugo orodje, ki bi se bilo lahko rabilo v sili in ga je nosila v odročen prostor. V naglici je s hčerami vse pospravila, kar se ji je zdelo nevarno.

Očeta sta Gašper in Matej z veliko težavo spravila v hišo in ga posadila za mizo, porinila v kot in zasedla mizo na obeh straneh. Tako so mu omejili svobodno kretanje in ga pustili, da se je znašal z besedami. Tudi svojim ni prizanesel ter jih sramotil, ker so se lotili roditelja.

Medtem se je bilo ustavilo krdelo tovornikov ob studencu. Še otovorjene konje so pustili, da so se pasli, ljudje so se pa zbirali ob studencu, kjer jim je voditelj razkazoval in pripovedoval. Toda niso se dolgo razgovarjali; kar naenkrat so stopili v kolo in hipoma se je razlegla pesem, ki je postajala močnejša in močnejša. Četudi so bili glasovi trdi in deloma hripavi, je prodrla pesem do gora, da je odjeknilo po vsej dolini.

Alojnovi so posluhnili in prišli pred hišo, da so slišali nenavadno petje. Resno in mogočno je donela pesem, zmagoslavno kakor bojni rog:

Mi smo rudarji,
osrčja zemlje gospodarji.
V zemljo položil zaklade je Bog,
mi jih dvigujemo urnih rok.
Mi smo rudarji,
osrčja zemlje gospodarji.

Mi smo rudarji,
osrčja zemlje gospodarji.
V rovih zijata nevarnost in noč,
bodi pri delu Bog naša pomoč!
Mi smo rudarji,
osrčja zemlje gospodarji.

In še preden se je vrnil zadnji odmev, so se pevci odkrili, pokleknili in razlegel se je skupen očenaš. Zdelo se je, da prihaja prisrčna molitev iz globin in se kot trepetajoč vzdih dviguje v nebesa, proseč blagoslova in sreče.

Alojnovi so stali na pragu, stisnjeni v gručo. Matej, veliki fant s sinjimi očmi, je nagnil glavo in poslušal ta čudoviti psalm moči in dela. Mati se je blede in skrušena tesno oklepala hčera. Celo gospodar, ki je bil prišel za svojimi iz hiše, je molčal. Ko pa so tujci odmolili in začeli raztovarjati, se je stari Mohor ovedel in je obupno zarjovel:

»Srebro! Moje srebro!«

Tujci so se ozrli nanj in kakor v odmev njegovemu kriku se je razlegel globok krohot, ki se je utrgal iz njihovih vrst. Vedeli so že, — Kancijan Anderlajn jim je že vse razložil — kdo je stari kmet, ki stoji na pragu in jim obupno žuga. In nič jih ni razburjalo, le pomilovalno so se smejali, ko jim je kriknil:

»Roparji!«

XIV.

Tovori so bili hitro na tleh, razdrli so jih in urejevali blago in orodje. Ko so se nekateri bavili z urejevanjem, so drugi ogledovali prostor, razmerjevali ga s koraki ter se ozirali za pripravnim lesom. Takoj so šli nekateri s sekirami in žagami v bližnjo goščo, drugi so prirejali ognjišče in vsak je imel svoje opravilo, da bi si še pred nočjo pripravili za silno zavetje. Samo za žival se ni nihče brigal; konji so se pasli, koder so hoteli, in so zašli v Alojново polje ter mulili in teptali rž in sočivje.

Zdaj šele so pri Alojnovih vsi izprevideli, da ni v nevarnosti samo srebro v studencu, temveč da so v še večji nevarnosti pridelki na njivah in travnikih. Spoznali so, da bodo skoraj brez živeža, ako bo to kaj časa trajalo. To jih je vzdignilo, da so sklenili, braniti svoje delo.

Otroci so se usuli za konji, da so jih odganjali od njiv, drugi z gospodarjem vred so se pa lotili neznanih gostov, da bi jih odgnali s posestva.

Hej, kako so letele že oddaleč ostre besede, kako so žugale sicer gole, pa vendar v trdo pest stisnjene roke, kako so javkale ženske in klicale, naj se poberó, odkoder so prišli.

Alojna je vpil:

»Tu sem jaz gospodar! Poberite se!«

Toda njegovo vpitje je zamorilo krohotanje predrznežev, ki ga niso upoštevali in so brezobzirno delali škodo. Zanašali so se na svojo moč in so prezirljivo gledali, kako se domačini razburjajo, kako grozijo.

»Poberite se! Proč z naše zemlje! Pobijemo vas!«

Zdaj je pa stopil Alojni nasproti nekdo, ki se je doslej zadrževal bolj zadaj.

»Ne ti! Jaz sem tukaj gospodar!«

Udaril se je po prsih, da je kar zabobnelo.

Tedaj so ga Alojnovi spoznali in niso mogli več dvomiti, za kaj gre, četudi bi bili radi.

Alojna pa ni zmogel besede, s katero bi bil zadel, a tudi svojega srda ni mogel krotiti.

»Ti si!« Samo to je s težavo siknil in je planil na nasprotnika.

Zgodilo se je tako hitro, da nihče ni mogel ubraniti, in Kacander se je zrušil pod silo navala. Gotovo bi se mu bilo slabo godilo. Alojna bi ga bil zdelal, kakor je nameraval.

Toda, ko je minilo presenečenje in so Anderlajnovi tovariši spoznali nevarnost, so segli po Alojnu in rešili svojega voditelja. Zdaj se je pa Alojnu slabše godilo. Kot bi trenil, je bil na tleh, kjer so ga obrnili na trebuh.

»Naštejte mu jih!« je viknil Anderlajn in že so nekateri segli po palicah, s katerimi so gonili konje in po Alojni so začele padati ko toča.

Niso pomagale ne kletve ne grožnje; zmanjkalo mu je besede, da je še samo ječal.

Kajpada so bili tudi sinovi že v boju, ko so videli, kaj se godi z očetom. Spoprijeli so se zares, vsak je imel opravka s tremi. Toda s samo pestjo najmočnejši človek ne more vsega. Oče bi bil onemel prej, preden bi ga bili mogli rešiti sinovi. Rešile so ga ženske.

Ko so spoznale Kacandra, so se spustile nanj:

»Ti! Ti! Rešile smo te! Ali si pozabil? Reši nam očeta! Ubili ga bodo! Reši ga!«

Kancijan Anderlajn se je spomnil one noči, spomnil se je plahega dekleta, ki ga je opozorila na nevarnost, uzrl je njene objokane oči, ki so prosile, zaslišal je njen glas, zato je velel:

»Nehajte! Njen oče je!« ..

Alojna se ni ganil. Žena in hčere so pokleknile ob Mohorju, ga klicale in brihtale. Klicale so na pomoč sinove, ko so videle, kako je zdelan, da si sam ne more pomagati.

»Prav mu je! Bo vedel!«

Tako so se ustili zmagovavci in sopli težko, zakaj prav zlahka ni šlo. Ko je bil stari že na tleh, sta se sinova še vedno upirala in le z največjo silo so ju pokrotili. Očetova nezgoda pa jim je vzela pogum, da sta odnehala in priskočila k očetu.

Stari Mohor je tulil od bolečin.

Vzdignili so ga in postavili na noge. Opirati so ga morali od obeh strani, da so šli ž njim v hišo. Nesrečnež je ječal, kadar je pa odtrgal misel od bolečine in se spomnil, kaj se godi pri studencu, je pa temno zamrmral:

»Srebro! Srebro!«

»Naj bi se bilo prej udrlo, preden se je pokazalo!«

Tako je z vsem prepričanjem ugovarjala žena, ki je globoko občutila vse bridkosti, ki so jih doživeli od dneva, ko so našli srebro.

»Volcje ste, ne ljudje!« je zmerjala tujce. »Grabeži! Vse nam boste pokončali!«

Na ječanje Alojnovo in zdihovanje po srebru so prišleci odgovarjali s krohotom in se norčevali:

»Ali ti diši srebro? Prav ti je! Nerodnež!«

Kancijan Anderlajn je pa povzdignil:

»Ali ste ga videli? Ž njim se ni mogoče pogovarjati drugače. Ni samo sebičen, tudi neumen je!«

Tedaj je Kancijan Anderlajn povedal svojim tovarišem vso zgodbo, ki jo je bil doživel v družbi z Alojnom. Kajpada niso imeli rudarji nobenega smisla za pomilovanje nesrečneža, niso imeli sočutja z njegovo usodo, zakaj v težki borbi za vsakdanji kruh, ko so se borili s sovražnimi elementi narave, tekmovali v telesnem naporu s tovariši, ko jih je spremljala zavist na vseh poteh in jim delala zapreke, so postali trdosrčni. Brezobzirni so bili napram slabejšim, zato so se jim vse misli strnjevale v želji po dobrem zaslužku. Pohlep je presegal vse druge strasti in je dušil v njihovih srcih plemenitejša čuvstva.

Ko je Kancijan Anderlajn imel v rokah pergament, ki mu je dajal izključno pravico kopati rudo ob Nikavi, se mu je tudi porodil načrt, kako bo pravico izkoristil. Po neuspešnem poizkusu z Alojnom se kajpada ni dal oplašiti, temveč je šel v svojo domovino, k znancem in tovarišem izza časa, ko je delal ž njimi v rudokopih. Tam je poiskal zaupne tovariše in jim razodel skrivnost o bajnem studencu, iz katerega curlja živo srebro, ki prihaja iz srebrnega je-

zera, ki je zaprto v osrčju gora. Kajpada so posluhnili polni presenečenja in ko jim je še pokazal pergamentno listino, ki je edino njemu nudila pravico, odpreti pot k neizmernemu zakladu, tedaj so bili brž voljni iti ž njim ter ž njim deliti bogastvo.

Pripravili so se in zdaj so Anderlajnovi rudarji prišli v bajno deželo, kjer se v studencih preлива čisto srebro.

Res je, da je bil sprejem neprijazen, toda ljudje, ki so morali premagovati vse drugačne ovire in nasprotstva, so se ob dogodku, ki so ga bili ravno doživeli, samo dobro zabavali.

Smejanje in krohotanje se je razlegalo po grapi, ki je bila doslej tako tiha in samotna, in ko so zvečer sedeli pri večerji kraj ognja, se je razlegla šaljiva beseda, zadonela je rudarska pesem, ki so jo prinesli s seboj, da je je bila vsa dolina polna in je odmevalo od gor in gozdov, da se je slišalo v oddaljene soteske in doli do Marije na Skali.

»Bog daj srečo, tovariši!« je vzklikal Anderlajn zadovoljen, da je dosegel, kar se je bil namenil, in tovariši so mu odgovarjali s starodavnim rudarskim pozdravom:

»Glück auf! Glück auf! Dobro srečo!«

XV.

Mohor Alojna je trpel velike bolečine. Sicer ni dobil smrtonosnih udarcev, tudi prisad ga ni mučil, vendar je bil dovolj bolan, da je kaj težko ležal na slami.

Bolečine, ki so mu jih povzročile palice srditih rudarjev, bi bil junaško prenašal brez ječanja, niti enkrat bi ne bil zaradi tega zaklel. Toda trpel je zaradi vse drugačnih bolečin, ki se ne dajo popisati, ki jih ne more zmanjšati še tako hladen ovitek, ki žgejo neprestano in so kakor najbolj črn prisad sredi živega srca.

»Srebro!«

»Ne bo ga več! Tuja drhal ga bo odnesla.«

»Žito in zelje! Popasla ga bo tuja živina in Alojnova družina bo brez živeža. Oj!«

»In sramota! Sramota! Na lastni zemlji je bil tepen. Na zobe so ga položili in so bili po njem. In nikogar ni bilo, ki bi ga bil branil.«

In ni čuda, da je ves besen bliskal z očmi, stiskal pesti in vpil:

»Kje ste? Kje imam otroke, ki bi me branili? Kje ste?»

Nikogar ni, ki bi odgnal roparje. Žito in vse je proč. Nihče ne brani, nihče ne varuje! Nikogar nimam! Izrodi! Sramota! Očeta so bíli, pa se niste ganili!»

In ko se je besnost nekoliko polegla in ko je bila beseda bolj krotka, je pa prosil:

»Pojdite! Odpodite jih! Vse nam bodo pobrali. Kaj čakate? Pobijte jih vendar!«

In ko je videl, da prosi zaman, da zastonj kliče, ga je zopet zgrabila jeza. In zagnal se je kvišku, da bi planil sam na sovražnika, roparja in škodljivca, pa se je premagan od telesnih bolečin zgrudil nazaj na ležišče.

Bridka žalost se je bila naselila pri Alojnovih, medtem ko se je na ravnici pred studencem dvigala nova naselbina, ko se je tam vse gibalo, pripravljalo les in stavilo kočice za rudarje.

Kajpada so delali Alojnovim škodo in se jim je godila krivica. Njihov rod je obdelal zemljo, da je rodila žito in travo, desetletja so v miru živeli in uživali sadove svojega truda, zdaj so pa prišli tuji ljudje in so se košato naselili na njihovi zemlji, se polastili studenca, ki je dajal srebro, in svojo živino pasejo vsevprek in popasli bodo celo tisto, kar je bilo vsejano za človeški živež.

Zima bo prišla in ž njo lakota.

»Kje je pravica?«

Pač je stopila Alojnova žena zdaj, ko je mož bolan ležal, h krutim ljudem in jim jokaje očitala brezobzirnost in surovost. Zaklinjala je Kacandra, naj ji pové, kaj so mu naredili, da jim povračuje s hudim.

Toda nič ni opravila. Kacander ji je samo obljubil, da se bodo ogibali njiv, dokler niso pospravljene, in je velel zagnati konje višje v rovte in na poseke. Toda kaj pomaga, ko jih nihče ni zavračal, ko so silili na njive in travnike v dolini, kjer je bila boljša paša, in so jih morali vračati Alojnovi otroci sami, ako so hoteli, da še kaj zraste.

Anderlajnovi rudarji so imeli pač važnejše posle in so bili kaj zanikrni pastirji svojih konj.

Samo posmehovali so se, ako so se Alojnovi togotili in podili konje z njiv in travnikov.

Mohor Alojna je nepopisno trpel na duši in na telesu. Odrevenel je bil, ko je pogledal skozi okno in uzrl lesene kolibe, ki so bile zrastle od tal tiste dni, ko je obnemogel ležal na slami. Šele zdaj je presodil vso nesrečo, ki je bila prišla v goste, in spoznal nemoč svojo in svojega rodu.

Pač je zavrelo v njem, sovražstvo ga je prevzemalo, zvišala ga je togota pa tudi jokal je od jeze in žalosti.

Pa vse zaman!

Z ogorčenjem je poslušal ženo, ki ga je tolažila, zakaj v svojih besedah je nehote razodevala, kako malo ji je do srebra v studencu, in je obžalovala nesrečni trenutek, ko se je nastreglo srebro. Koprnela je samo po tihem, mirnem življenju v družini.

»Zakaj ni privoščil Kacandru nekoliko srebrne sreče in se ni pogodil ž njim? Zakaj ga je odganjal? Ah, kam je šel mir božji iz tihe doline?«

Stari je molčal na očitke, zakaj spoznal je, da ga ne razumejo, da nočejo odobravati njegovih dejanj. O, saj je trpel za sinove in hčere in za otrok otroke, da bi bili srečni in bogati, kralji srebrne doline!

Skoraj zaničeval je sinove, te silne orjake, ki niso bili prav nič razburjeni in niso vreli in prekipevali vpričo krivice, ki se je godila vsemu rodu.

»Ali so ženske? Ali nosijo v svojih železnih prsih golobja ali jagnječja srca?«

In prišle so ure, ko se je na slami ležeč pomiril in začel premišljevati vse, kako se je vendar vse sprevrglo, vse drugače, kakor si je bil zamislil. In tedaj se mu je oglašala vest in mu pripovedovala resnično in odkrito, kakor zna samo ona. Vse mu je povedala in razložila in spoznal je tudi svojo krivdo. Nič več ni mogel obdolževati samo Kacandra.

»Pohlep te je zapeljal! Tudi onemu bi bil nekaj privoščil.«

Tako mu je pripovedovala vest. In to je bila resnica, če tudi Alojnu zelo neprijetna.

Otresal se je in otresal vseh tistih mehkobnih čuvstev, ki so slabila njegova nagnjenja, pa je iskal luči, ki bi mu razsvetlila tisto neznano pot, da bi spoznal, kako naj bi si priboril izgubljeno.

»Preženi roparje in tatove!«

Samo to pot je poznal in je potrkal pri sinovih in pri celi družini, kateri je razvijal načrte, kako bi naskočili vsiljivce.

Toda ni imel uspeha. Niso ga hoteli razumeti, niti ubogati.

»Ubijali ne bomo!« so se uprli sinovi.

»Ne! Ne! Ne! O, le krvi ne!« so jadikovale ženske. In mati je pokleknila pred podobo Žalostne Matere in glasno molila in hčere z njo.

Stari je teman obstal sam sredi izbe kakor obsekan hrast na goli gori. Bil je ogorčen in nezadovoljen.

V miru se mu je pa vedno vračalo preišljevanje, kako je vendar Kacander uspel, kako je dobil premoč nad njim in se polastil nečesa, kar ni bilo njegova last.

In tedaj je sprevidel, da si je Kacander s pergamentom v roki utrl pot do studenca, in je spoznal, da je vendar Tolmin tisti, ki je dal Kacandru moč, da se je lotil srebrnega zaklada.

»Ej, Kacander, zvit si!«

Tedaj se je zopet oglasil tajen glas v njem in mu pripovedoval prijazno, kakor bi ga božali rahla roka žene ali hčere:

»Tudi ti si vedel, kje je Tolmin! Tudi ti bi bil dobil tam lahko vso pravico!«

Obmolknil je ob tem spoznanju in nekaj kakor bridko kesanje se je zbudilo v njem, da se je nevoljen obrnil v steno.

V ušesih mu je pa zvenelo:

»Tolmin! Tolmin!«

In kar naenkrat se mu je utrnila misel:

»V Tolminu tudi ti dobiš pravico!«

Osupnil je v prvem hipu ob nenavadni misli in posluhnil, ko je dejalo:

»Res! V Tolminu se deli pravica!«

In sedaj je verjel. In žal mu je bilo, ker je še ni poiskal. Reklo mu je pa nekaj:

»Pojdi in si dobi pravico!«

In sam hudič mu je moral zašepetati.

»Potem pa stopiš tja čez gore v rovte in pustote okrog Blegaša, v poljanske hribe in na selško stran in pripelješ sto junakov, ki se znajo bojevati, pa naskočiš Kacandrovo drhal, jo pobiješ v tla in se zopet polastiš studenca.«

Ta misel mu je ugajala, saj se je prilegala njegovi naravi, ki se je rada razmahnila in si dala duška z nasiljem.

E, pa mu je nekaj dejalo:

»Potem boš pa moral ž njimi deliti. Kaj bo pa tebi ostalo!«

In kakor mu je bila hitro vstala misel na pomočnike izza gor, tako hitro jo je zavrgel, ker je spoznal, da bi bila brez koristi.

Vendar mu je misel na Tolmin ostala. Tja pojde! Po pravico pojde! In ko se bo vrnil domov s pergamentom, tedaj bodo dobili tudi sinovi veselje in se bodo razmahnili in ženske ne bodo več nergale niti jadikovale, ko bodo videle, da je pravica v njihovi hiši, in potem ni vrag, da bi se z vso silo in z vsemi sredstvi ne lotili potrebnega dela.

Želel je le, da bi skoraj okreval in bi mogel uresničiti nove načrte.

Čimdalje bolj pogosto je pogledoval Alojna skozi okno, da je videl, kako napreduje delo pri studencu. Kajpada ga je vsak napredek raztogotil, da si je mogel olajšati le z grožnjami:

»Čakajte, da ozdravim! Potem boste videli! Vse poravimo! Vse vas razpodimo! O, moje srebro!«

Komaj je vstal in se še s težavo privlekel iz hiše, že je šel gledat izpremembe, ki so se zgodile zunaj medtem, ko je ležal. Ni bil vesel. Srdit je prišel v hišo in odločil:

»V Tolmin grem!«

In vsi so ga vprašali začudeni:

»Po kaj?«

»Po pravico!«

Razložil jim je, kaj ga je vzdignilo, in je z odločno kret-
njo zavrnil vse ugovore in prošnje.

S seboj je vzel najmlajšega.

XVI.

Težka je bila pot v Tolmin. Strmo se je dvigala steza v reber, preden je prišel človek na Kočevše in do selišč na Vojskem. Ves moker je bil od potu in čutil je, da se mu cedi kri iz napol zaceljenih ran. Tudi ga je peklo, ko je prek planot zajahal konja, da bi se pot hitreje odsedala. Neskončno daleč se mu je že zdelo do Tribuše, a kje je še bil Tolmin za gorami, tisti Tolmin, ki razpolaga s pravico.

Telesnim bolečinam se ni dal premagati. Vse trpljenje je prenašal, četudi težko. Pa naj so ga pekle rane, naj mu je kri še tako silila iz ran, najsi ga je oblival pot od težav, vse je moško pretrpel. Niti za trenutek ni klonil vsled telesnih bolečin.

Več težav so mu delale skrbi.

Še nikdar ni bil na tolminskem gradu; ni iskal tam nobenih pravic pa tudi ni odrajtoval desetine in plačeval davščin. Njegov rod ni bil vaje plačevati davščine in desetine in se ni zmenil za nobeno oblast. Nikdar se ni dal vpisati v knjigo podložnikov in v Tolminu ga ni nihče poznal, kakor tudi on ni poznal nikogar v tolminskem gradu. Nikoli še ni videl graščinskega človeka v domači grapi. Kako ga bodo sprejeli zdaj, ko bo prosil zaslombe, ko bo iskal pravico? In nekaj kesanju podobnega se je vzdignilo v srcu. Kar žal mu je bilo, da se je doslej ogibal Tolmina, da ni bil podložnik.

»Tudi Kacander ni bil tolminski podložnik, pa je le dobil pergamentno listino.«

Tako mu je pravil neki glas, ki ga pa vendar ni mogel prav pomiriti, zakaj Kacander je prej iskal pravico kakor on.

Te skrbi so bile mučnejše kakor vse telesne bolečine in so ga zdelavale vso dolgo pot do Tolmina, kamor se je bil s sinovo pomočjo komaj privlekel. Poiskal je prenočišče v gostilni, kjer so ostajali tovorniki, ki so tovorili mimo Tolmina, in je tudi prenočeval tako kakor tovorniki — poleg konja s sedlom pod glavo.

Drugi dan je pa moral prehoditi najtežji del pota, ki ga je imel pred seboj: v grad.

Marsikateri tolminski podložnik je hodil že s težkim srcem to pot, toda malokateri s tako težkim kakor Mohor Alojna, ki sicer ni bil podložnik graščine, a je vendar užival sadove, katere mu je dajala graščinska zemlja.

Tisti hip, ko je stopil v grad, je zginila vsa mogočnost, katere je bil sicer poln, in preden je prišel pred osornega pisarja, je zgubil tudi zadnjo iskrico poguma.

Celo besede ni mogel zastaviti prav, ko ga je pisar vprašal, kaj hoče dasi je bil spotoma dobro premislil in zbral besede, ki so se mu zdele najboljše.

Šele, ko je začel suhi pisar nerodneža sukati in je zagodrnjal, ali naj mu mar s kleščami usta odpre, je sunil:

»Pravico mi dajte!«

Pisar ga je začuden vprašal, kakšno pravico hoče imeti in kakšna krivica se mu je zgodila.

Tedaj je Mohor Alojna videl, da ž njim človeško govore, in vrnilo se mu je nekaj poguma, da je začel.

Pravil jim je, da ima studenec, v katerem se včasih nabira srebro, ki je kakor voda. Sicer ga tam še ni rabil, ker ga porabiti ne zna, temveč ga je prodal, kadar se ga je nabralo toliko, da se mu je pot izplačala. Bog ve koliko ni iztržil za tisto stvar, vendar za sol je že bilo. Zdaj pa še tistega ne bo in res ne vé, kako bo živel in kako bo preživel družino, ki mu jo je Bog dal, zakaj na pustoti se ne pridela kaj prida in tudi za živino ni dovolj paše, da bi si mogel pomnožiti čredo. S tistim blagom po vrhu, ki mu ga je dajal studenec, se je pa že živelo.

Oddahnil se je globoko in poiskal sape, da je mogel nadaljevati:

»Zdaj bo pa konec vsega, zakaj eden je prišel, kaj eden, cela drhal jih je, ki so se utaborili pri studencu in pobero vse, kar se ondi nabere, pasejo po mojih tratah in rovtih, na njive zaganjajo in gotovo ne bomo imeli kaj pospravljati

z njiv, ako bo to še nekaj časa trajalo. Z lepo besedo sem jih opozoril na škodo, ki mi jo delajo, jim vrgel v oči, da nimajo nobene pravice lastiti si tujega imetja, zakaj studenec in srebro v njem je moja last. Ne bom pravil, kaj so mi odgovorili, dasi bi svoje pripovedovanje lahko na oči izpričal, samo rečem: tako ne bi smeli govoriti s človekom, vsaj s krščanskim človekom ne. Pa saj to ne morejo biti krščanski ljudje, vsaj taki ne, kakor si jih mi mislimo. In kaj je še rekel tisti, ki je pripeljal te razbojnike, ko sem jim očital, da nimajo pravice, hoditi po moji zemlji in dvigati srebra iz studenca. Rekel je: Tolmin mi je dal pravico, in pergament je pokazal, da je okreplil svojo trditev. Kajpada ni dal listine iz rok, čeprav sem zahteval. Brati res ne znam, pa vendar bi bil rad videl pisanje, da bi mogel verjeti, da je resnica, kar pravi.«

Pisar v tolminskem gradu že dolgo ni tako napeto poslušal govorjenja podložnikov. Novica o srebru v studencu ga je tako prevzela, da je potrpežljivo poslušal dolgoveznega govornika.

Ko je Mohor Alojna zopet iskal sape, je pa pisar živahno odskočil od mize in ga prekinil:

»Kdo pa si in odkod? Ne poznam te!«

Tedaj je Alojna povedal:

»Prav na koncu grape, ki se začne pri Sveti Luciji in se vleče daleč med gore proti jutranjemu solncu, je naša pustota. Od Marije na Skali je skoraj uro hoda. Tam smo doma. Že naši predniki so se naselili ondi, napravili poseke in rovte, prebrazdili zemljo in uživali, kar jim je dala. Tudi srebronosni studenec je tam, kakor sem že rekel, mi smo ga praznili.«

»Srebro praviš, da je tam, pa kar v studencu?«

Očividno je bilo pisarju srebro najbolj všeč, zato je vrtal v Mohorjevo skrivnost.

In Mohor Alojna je previdno pripovedoval vso zgodbo o srebru. Pač je bil prepričan, da bi bilo bolje, niti črhniti o srebru, a kaj, ko je bil pa v takem precepu, da ni smel nič zamolčati.

»Dajte mi pravico! Obvarujte me roparjev!«

Tedaj je pa pisar preteče dvignil kazalec in vprašal:

»S kakšno pravico si pa doslej grabil srebro na zemlji tolminskega grofa?«

Alojno je zadelo ko strela z neba. Zagovarjal se je, da ni vedel, da je treba imeti pravico in da je srebro vzel, kakor mu ga je Bog dal.

Pa ta ni obveljala.

Bog je dal rudo v zemlji samo tolminskemu grofu. Brez njegove volje se ne sme nič premakniti, kar je kaj vrednega v zemlji.

To je zvedel Alojna.

»Torej, dajte mi pravico!«

Ko je pa pisar še bolj tiščal vanj in ga spraševal, katerega »rihtarja« ima, kje leži njegova kmetija, komu daje davščine in desetino, se je pa pokazalo, da nima nobenega »rihtarja«, da ne plačuje davščin in ne desetine in še se je pokazalo, da Alojna niti med kajžarji tolminske graščine ni vpisan, da si je brez vseh pravic naredil na graščinskem svetu njive in rovtne in si postavil hišo.

O, zdaj je bil pa ogenj v strehi!

Ko mu je pisar po vsem drugem zmerjanju očital, da ni plačeval davščin, ni dajal desetine in da je brez dovoljenja segal v grofove pravice in prodajal srebro, ki ga je dobil iz grofove zemlje, pa niti desetega dela ni odrajtoval graščini, kakor bi bil moral, je pa Alojna ves strt in zmešan rekel:

»Vse bom plačal, kar sem dolžan in kar sem zamudil. Samo pravico mi dajte, pravico!«

Pisar se je dal potolažiti. Graščina bi imela dobiček, ako bi dobila zaostale davščine in desetino od zemlje, na kateri se je naselil Alojna, in če bi vrh tega dobivala še desetino od srebra, ki se baje tam prideluje, bi tudi ne bilo napačno.

Pisar je tedaj vprašal Alojno, kje bi rad kopal srebro.

In ko mu je Alojna dopovedal, kje je tisti kraj, se je pisarju že dozdevalo, da so rudarske pravice v tistem revirju že oddane.

To mu je povedala tudi knjiga.

Zarežal se je tedaj in dejal:

»Ne bo nič. Pravica je že oddana. Tam koplje Kancijan Anderlajn!«

»Ta coprnik, da! Kacander! Pa to ne more biti! To ni pravica!« je zrastel Alojna srdit. »Po moji zemlji ne bo hodil!«

»Plačal je! Pravico je dobil! Lahko koplje, ako hoče!«

To mu je osorno zabrusil pisar, in udaril z roko po knjigi. Pa Alojni se je že vrnil ves pogum, kakor ga je poznal ob časih, ko se je bilo treba udariti za pravico in za korist, pa je treščil ravno tako:

»Kaj? Kacander bo kopal, jaz pa ne? Ali je to pravica? Kupil vas je, da delate krivico. Jaz in samo jaz sem gospodar na svoji pustoti.«

Pisar je bled ko platno planil k oknu in vpil na dvorišče:

»Ropar! Srebro je kradel! Graščino je oropal! V ječo! Hej, biriči!«

Mohor Alojna pa ni prišel v Tolmin, da bi ga deli v ječo na hladno; po pravico je prišel. In če te ni dobil, gre pa brez nje domov. In ni čakal biriča, niti se ni poslovil pri pisarju, kar ubral jo je skozi vrata in iz gradu, naglo osedlal konja in dejal sinu Mateju: »Pojdiva! Tu ni pravice!«

XVII.

Ko je Alojna prišel ves zdelan in bolan domov, se je zavlekel na slamo in obrnil v steno. Na vsa vprašanja se je le osorno obregal, tako, da se lahko vsi spoznali da je prav slabe volje in da niso samo nezaceljene rane in krvavi žulji vzrok bridkosti, ki ga tare.

Tolmin se mu je bil popolnoma pristudil.

O, s kolikim upanjem se je bil podal na pot čez gore, tja v daljo. Pravico je šel iskat. Ta naj bi ga bila okrepila v boju za studenec. Pa kaj je dobil?

Nič! Z ječo so mu grozili! Pobegniti je moral, da se ni še kaj hujšega zgodilo.

Jasno mu je bilo, da se mu je zgodila krivica. In to ga je raztogotilo, da je vse pokalo po njem. Znašal se je z ostro besedo nad svojimi in ko je bil sam, je jokal od togote, da se je stresal z vsem životom.

»Srebro! Srebro!«

Sam ga je bil našel. Iz njegove lastne zemlje vre studenec, pa ga ne sme uživati. Videl je pred seboj krivičnega tolminskega pisarja, kako mu grozi z ječo in verigami, in je vzdihoval:

»Ali je to pravica?«

In čimbolj je premišljal, tembolj mu je bilo očito, da ni več pravice na svetu, da ni nikogar, ki bi mu pravico priznal. In Kacander! Ta pohlepni nasilnež! Studenec mu je pokazal in srebro v njem. Kaj je naredil? Polastil se ga je. In Tolmin mu je pomagal. Ko je pa on iskal pravice v Tolminu, tedaj so mu grozili z ječo.

»Kakšna pravica je to?«

Ko je zastonj premišljal, kako bi prišel do svojih pravic in ugibal, kdo bi bil tisti, ko bi mu do njih pomagal, je pa vznikla v njegovi glavi misel in se mu porodil sklep, da se je zravnal:

»Sam si bom naredil pravico!«

Kar odleglo mu je, ko se je tako našel in le žal mu je bilo, ker je pričakoval in iskal pravice od drugih.

Zakaj mu je pa Bog dal trde pesti, ki drže kakor železo, in tako moč v nogah, da se upre, če je treba, še takemu junaku, in tisto silo v mišicah, ki stisnejo nasprotnika kakor jeklene klešče.

Zavedel se je svoje moči, zbudila se mu je tudi bojevitost, vrnilo se mu je zaupanje v samega sebe.

V teh mislih je bil zatopljen, ko je žena stopila v hišo in začela tožiti:

»Vse nam bodo uničili! Brez žita bomo. Živina ne bo imela paše. Ti nesrečni ljudje!«

Kajpada ni našla tolažbe. Ko je mož z nevoljo poslušal njeno tarnanje, ko je v njem rastlo sovražstvo do tujih škodljivcev, tedaj se je na pol vzdignil na slami in ji je zabrusil, poln očitanja:

»Ti si kriva, Reza!«

»Zakaj?« se je plaho odzvala žena.

»Da, ti! Ti!... Kaj nisem nameraval obvarovati hiše, ko je bil še čas... A ti si branila! Zdaj pa imaš.«

»Ubijati si hotel! Nesrečnež!« je vzkliknila in zaihtela.

»Pa zdaj ne bi bilo treba! Naj oni pogine namesto nas!«

»O, Bog pomagaj! Mohor, Mohor, Bog je nad nami!«

»Če Bog ne pomaga, si moraš sam! Pravice nisem dobil, si jo bom pa sam naredil. Ni vrag! Ali naj čakamo, da nam bodo vse izropali? Da bodo uničili zadnje zrno našega žita? Ni je postave, ki bi nam prepovedovala braniti se. Zdaj vidiš, kakšen je ropar, ki si mu pomagala uiti!«

Njegova beseda je bila močna, prepričevalna, a vendar mu žena ni pritrjevala, samo vzdihnila je:

»O, moj Bog! Moj Bog! Ti Križani!«

Kacander in njegovi ljudje so bili res neprijetni sosede. Prišli so, oblegli srebronosni studenec in se razprostrli okrog njega, dasi so vedeli, da delajo nasilje ljudem, ki so doslej nemoteno uživali pridelke zemlje, zbirali srebro in živeli ondi že leta in leta.

Brezobzirno so se polastili studenca, postavili kolibe, izpustili konje, da so se pasli na ravnica, kjer je kmet navadno kosil, da so mandrali žito in druge posevke in tako uničevali najpotrebnejše za obstanek družine, ki je od tega živela.

Niti opaziti ni bilo, da bi kdo pomišljal in se spraševal, kako bo družina živela, ako ji uničijo pridelke. Niti sence sočutja ni bilo v naseljencih, zakaj vedeli so, da imajo pisano pravico.

Ko so si postavili kolibe, v katerih so spali in kamor so spravili reči, ki so jih bili prinesli s seboj, so začeli po-

stavljati staje za konje; vrezali so jarke in pota. Odbrali so prostor, kamor bodo odlagali zemljo in gluho kamenje, ki ga bodo izkopali; pripravili so prostor za les, katerega bodo rabili v rovih, zakaj nameravali so se spustiti v zemljo za srebrom, ker dotok v studencu je bil prepočasen in prepičel.

Kmalu so spoznali, da jim je za svoboden razvitek Alojnova domačija na poti.

»Poderimo podrtijo!«

Tako so zagnali Anderlajnovi tovariši in bi se bili najrajši lotili razdiranja. Le Anderlajn se je še obotavljal in jih je pogovarjal, ker mu je nekaj dejalo, da bi ne bilo prav, ako se to naredi. In včasih mu je priplavalo pred oči milo lice Alojнове deklice, ki mu je bila rešila življenje...

»Alojna je našel srebro! On mi ga je pokazal,« je miril tovariše.

In mislil si je še v skriti nevolji:

»Tepec! Z menoj ni hotel deliti. Mojo pomoč je odklonil. Vse je hotel požreti sam! Zdaj pa ima! Niti na svojem ne sedi! Nerodnež, ki si niti pravice do posestva ni dobil in je otrokom vse zapravil!«

In nekaj kakor usmiljenje ga je prevzelo in zbudila se je želja po spravi z njim.

Te želje pa niso imeli njegovi tovariši. Iz daljnih krajev so prišli, z edinim gorečim koprnenjem po srebru. Pa naj bi imeli zdaj kake nepotrebne pomisleke, sočutje, ki nič ne prinese, upoštevali naj bi tujo korist, ogibali naj bi se tujih ljudi in njihovih polj in hiše? In niso dali obveljati Anderlajnovim nasvetom in pogovarjanju. Krohotali so se razlogom, ki jih je navajal, in kričali:

»Proč mora. Na naši zemlji sedi!«

XVIII.

Polagoma je Alojna ozdravel in moči so se mu vrnile. Zdelo se mu je, da se lahko sprime z vsakomer, da bi premaknil še tako močnega nasprotnika.

Tedaj je rekel domačim:

»Grem! Še to uro si naredim pravico!«

Trdna volja je zvenela iz besed.

»Od studenca morajo! Proč s te zemlje! Roparji!«

Žena je zajokala in prosila:

»Pusti jih! Preveč jih je! Pojdimo odtod!«

Mož jo je pa neizrečeno pomilovalno pogledal in se obrnil k sinovom:

»Ali ste tudi vi take mevže?«

»Mohor!« je jeknila žena. Nikar!«

Sinovi so bili pa že drugačne volje. Presedalo jim je že rogoviljenje pritepencev. Zasovražili so tujce, ki so se bili razgrnili po zemlji, ki so jo sami obdelovali, jim vzeli studenec in se zaničljivo krohotali, ako so jim očitali krivičnost in so jim prigovarjali, da bi odnehali.

»Pa udarimo, če ni drugače!«

Očetu se je zjasnil obraz, ko je videl, da so sinovi pripravljani. Zavest, da ni več sam, ga je okrepila. Poln upanja je ukazoval:

»Najprej jim razderemo naprave pri studencu, potem jih pa zadrevimo, ako sami ne bodo šli. Če bo treba, jih pa zgrabimo. Jaz se bom najprvo s Kacandrom pogovoril, potem pa še z drugimi, ako ne bo drugače. Je prav tako?«

»Kar udarimo!«

Vzeli so gorjače, kakršne je takrat imela vsaka hiša, zlasti še na samoti, da se je branila tatov in roparjev, in se odpravili.

Zastonj jim je mati branila, zastonj prosila in jokala, zakaj duh očetov jih je obšel.

»Pravica se mora dobiti. Nihče drug ne bo šaril po zemlji, ki smo jo obdelali sami. Ako beseda ne bo dovolj, tedaj bo govorila gorjača.«

»Nesrečnež! Kri bo tekla! Boj se Boga!«

Toda mož se je iztrgal ženi, ki ga je hotela pridržati, in niti najmlajši je ni slušal, in je zdirjal za očetom, ki je drvel naprej k studencu. Kakor burja so planili med zamišljene rudarje, ki so se ukvarjali s svojimi deli, da niti opazili niso nevarnosti, ki je prihrula.

»Proč odtod!«

S tem vzklikom, ki je bil samo ogorčeno rjojenje, je skočil stari Alojna pred Kacandra, ki je nekaj delal pred studencem. V hipu mu je razdrl napravo, ki je prestrezala vodo, in je zamahnil z gorjačo proti nasprotniku, ki se je komaj okrenil, da ni dobil smrtonosnega udarca na glavo, in je le v ramo zadet omahnil.

»Poberi se! Ubijem te!«

»Pomagajte!« je zakričal Kacander in se stiskal in umikal, da bi ga ne zadela gorjača, ki jo je Alojna vihtel.

Alojnovi sinovi so se istočasno z očetom zaleteli med rudarje ter so pred seboj podirali naprave, vpili in grozili, ter vihteli gorjače. Vik in krik je opozoril rudarje, ki so trenutno od presenečenja ostrmeli, a so se potem zagnali z orodjem v rokah proti napadalcem. Kakor kadar se utrga plaz

z gora in udari ob skalo in jo prevali in zmelje in pokoplje pod seboj, tako so začrnili rudarji v gruči planili na Alojznarje. Kot blisk jim je šlo skozi dušo: Za srebrni studenec gre, za naše upanje in bogastvo. Zdaj ali nikoli! Dve gori sovraštva sta trčile skupaj, dva človeška viharja hujša od vseh viharjev na morju in v puščavi.

Telesa so padala pod udarci, se zvijala v sklenjene gruče, iz katerih so rili s krvjo zaliti obrazi in se stegovale v obupu napete roke. Stari Mohor je, divjemu volu podoben, stal sam, oddeljen od sinov, in bil z gorjačo po rudarjih, ki so ga obkročili. Padla sta dva, trije, slednjič je treščil tudi stari kmet na tla in je še v padcu videl krvavo nebo nad seboj, bridko zarjo — in potem ni videl ne slišal nič več.

Ko je bil stari na tleh, je sinovom, ki so se ognjevito borili, upadel pogum. Skušali so se izviti iz gruče, ki jih je obdajala, in hiteti očetu na pomoč. Toda eden za drugim je zgrmel na tla pod rudarskimi kladivi, ranjen na glavi ali nogah; in če se je skušal dvigniti, mu je grozilo kladivo namerjeno na čelo. Po tej priprosti, kratki a iz istega elementarnega sovraštva, ki rodi vélike vojske, započeti bitki so ležali na pusti zemlji Alojznarji in tudi rudarji, vzdihujoči radi ran.

Črez nekaj hipov so rudarji, ki so stražili strte sovražnike, zaslišali krik: Proti njim je teklo mlado, vitko dekle s spuščenimi lasmi in ječalo:

»Oče, oče!«

Bila je Rezika. Vrgla se je na prsa očetu, ki je ležal ko mrtev, in mu močila okrvavljeno lice s solzami. Za njo je pritekla mati s hčerkami. Vse so jokale in iskale brate in očeta.

Rudarji so jih mrko gledali, trdi ko jeklo na rovnicah, in so molčali. Le Kacander, ki je ležal med ranjenimi z razgaljenimi prsi, na katerih je zijala široka rana, je hropel:

»Zdaj imajo srebro! Natočite mu ga, staremu!«

Toda umiril se je, ko je prišla tudi do njega Rezika z vrčem vode in mu molče izprala rano in mu dala piti. Pogledal jo je in ji je videl v očeh, kako trpi. Še v bridkosti je bila vsa lepa in mila. Hotel ji je reči kaj dobrega, a tisti hip je stopila stara Alojznarica k njima in zavpila:

»Življenje sem ti rešila! Morilec! Moža si mi umoril! Otroke si mi pobil! Nobena reč naj ti ne tekne! Bog ti bo plačal!«

V strašni žalosti je zatulila in potegnila hčer za seboj. Sedle so poleg očeta in zvezanih sinov in jokale brezupno, ker jim niso mogle pomoči.

V rudarjih pa je vrela jeza. Videli so strašno razdejanje: vsi žlebovi so strti, vse naprave uničene, vsa s težkim delom postavljena gradba je zrušena. Bolele so jih rane in strte kosti, še bolj jih je peklo razdejanje. Mračno so gledali, se pogovarjali in kakor v nenadni blaznosti je bruhalo iz njih:

»Pobijmo jih! Proč ž njimi!«

Par jih je skočilo k Alojnarjem in jih začelo suvati, ženske pa so jim vreščeč branile in Rezika je objela očeta, da bi ga krila s svojim telesom.

Takrat se je Kancijan s težavo dvignil in sklical tovariše na posvetovanje. Takole je odločil:

»Mi in oni ne moremo skupaj živeti. Pravico pa imamo mi, sam grof jo je podpečatil. Naj gredo čez vodo! Na tej strani vode zanje ni več prostora! Vzamejo naj, kar morejo nesti, hišo jim pa požgemo!«

Rudarji, tudi tisti, ki so zahtevali smrt Alojnarjev, so se strinjali in vzklikali: »Izženemo jih! Čez vodo!«

Veleli so ženskam, naj umaknejo iz hiše, kar hočejo, naj si nagrahijo žita v shrambi, ker drugače bo vse zgorelo. In ko so videli, da ženske same nočejo poprijeti, meneč, da se grožnje ne bodo izpolnile, so se nekateri rudarji sami lotili reševanja in so odnesli nekaj reči iz hiše in shrambe, izgnali iz hleva živino, a drugi so se lotili požiganja.

Ko je zaplapolal plamen in začel uničevati lesene stavbe, tedaj je postal jok in stok nesrečnih Alojnarjev strašen in obupen. Ženske so tekale kakor brezumne sem in tja, sinovi so pa napenjali moči, da bi raztrgali vezi in se maščevali.

Rudarji so se jim kajpada rogali in spričo požara, ki je uničeval Alojnovše, so zadovoljno vzklikali in vriskali, zakaj bili so zmagovalci.

XIX.

Alojnova družina je taborila poslej na drugi strani Nikave. Na planoti, ne daleč od vode, so si postavili šotore iz vejevja in prebivali pod njimi. Vejevje jih je pač branilo pred pekočimi solnčnimi žarki, toda ob deževju in megli je streha le slabo varovala in tudi ponoči in v viharju je bilo stanovanje mrzlo.

Najhujše je pa bilo, ker je bil gospodar bolan. Ležal je na postelji iz mahu in rese. Že nekaj tednov je poteklo od takrat, ko so jim bili rudarji požgali domovje in jih pregnali čez vodo, a gospodar še vedno ni okreval in se še ni mogel dvigniti z lastnimi močmi. V spopadu z rudarji je dobil take

rane po glavi in po vsem životu, da se je nezavesten zrušil, da ni videl, kako gori njegovo domovanje in ni čutil, ko so ga nesli na drugo stran vode. Vsi so mislili, da bo končal. Toda njegova trdna narava je zmagala. Že čez nekaj dni se je zavedel in ker se mu je zdelo vse okrog njega nenavadno in neznano, je vprašal:

»Kje pa smo?«

Jokaje mu je Reza povedala, kaj se je bilo zgodilo. Kajpada je bila novica zanj strašna, da je spet padel v nezavest in je začel blesti. Sinovi so se bili kmalu popravili in bi se bili lahko lotili delati, a niso vedeli, kaj bi, ali bi pripravljali les za kočo, ali bi se zopet dvignili in šli iskat mirnega kraja, kjer bi se naselili, zakaj Kacandrovi so jim povedali, da je Nikava nova meja in da bo vsakemu Alojnarju gorjé, če bo prišel čez vodo. Rudarji so se sklicevali na pravico, ki jo ima Kancijan Anderlajn.

Kajpada se je Alojnovim zdela pravica, ki so jo imeli Kacandrovi, krivična, ko so bili sami brezpravni, dasi je njihov rod obdelal celino, na kateri se zdaj pritepenci šopirijo. Vendar se niso mislili več upirati, zakaj okusili so, kako so tujci trdovratni in nasilni.

In zlasti mati ni hotela imeti nobenega prepira več z grdini. Želela si je miru, ki ga je uživala, preden so našli nesrečno srebro, ki je prineslo družini samo gorje.

Čakali so le očetovega okrevanja, da bi se potem vzdignili in šli tja, kamor bi oče odločil.

In ko se je oče zopet zavedel in toliko opomogel, da je lahko jasno mislil in se je mogla pogovarjati ž njim, tedaj mu je Reza razložila misli, ki se jih je bila oprijela in ki so bile všeč tudi otrokom. Posebno jo je skrbelo, da je Rezika venela in bledela.

Toda možu ni šlo v glavo, da bi zapustili grapo s srebrnim studencem, in tudi verjel ni, da se je polastil Kacander poleg studenca tudi vsega sveta, ki so ga obdelovali.

Težko so mu dopovedali, kaj se je vse zgodilo in le polagoma je spoznal, da je tujec na svoji zemlji.

Vendar ga ni bilo volja iti drugam. Vzljubil je bil zemljo, ki solzi srebro, in upanje, da bo še užival zaklade, ki jih skriva zemlja v svojih nedrih, je še vedno živelo v njem. Zato se mu je misel na izselitev zdela strašna.

In ko so le silili vanj, da bi se odločil za izselitev, je ogorčen vzkliknil:

»Le pojdite! Jaz ostanem tukaj!«

Zastonj so bile vse prošnje in prigovarjanje, stari je ostal trdovraten.

»Ne premaknete me!«

In kaj so hoteli drugega kakor ostati pri očetu in si postaviti novo domovanje. Tedaj so kakor njihovi predniki, ki so bili pribežali v grapo, zastavili rovnice, da so zravnali svet, kjer si postavijo hišo. Pela je sekira in rezala žaga, plenkača je zvenčala in, ko je bil les pripravljen, tedaj so postavili stene, na katere so oslonili ostrešje. S smrekovim lubjem so pokrili streho, z mahom so zamašili špranje in že so imeli zasilno bivališče, kamor so se stisnili ob neprijetnem vremenu. Tako so poskrbeli tudi za živino. In ko so spravili očeta pod streho, so se pa lotili zemlje.

O, koliko žuljev jim je zrastle na rokah, kako so se jim kopala telesa v znoju, ko so prekopavali celino, podirali drevje in grmovje, rvali šture in kamenje. Tako je šlo brez odmora, brez počitka dan na dan, teden za tednom. Odpreti je bilo treba zemljo, da bo mogla sprejeti seme, iz katerega bo zrastle najpotrebnejši živež.

Iz trpljenja, ki so ga uživali z grenkimi mislimi na prejšnje čase in na življenje na oni strani Nikave, je pa rastlo v srcih Alojnarjev sovraštvo. Gnev se jim je bliskal v očeh, ko so se ozirali na rudarsko naselbino. Pesem, ki se je včasih razlegala na oni strani, jih je dražila in kadar so slišali prešeren smeh rajajočih, tedaj so togote vzklikali in vzdigovali sekire in rovnice in grozili ž njimi preko vode. Rudarji se pa niso zmenili za grožnje, zakaj vedeli so, da jih Alojnarji ne morejo izvršiti. Vračali so jim s psovkami in porogami.

Kacandrovi so delali neumorno in čimdalje bolj živahno je postajalo v rudarski naselbini. Iskanje srebra se je nadaljevalo v vedno večjem obsegu. Niso samo prestregli slednje kapljice vode in niso ogradili še drugih studencev v soseščini in poskušali dobiti srebro, temveč spustili so se pod zemljo in so kopali rove, da bi prišli do podzemeljskih zakladov, iz katerih pritekajo samo drobne kapljice na beli dan.

Upanje na neizmerno bogastvo, ki ga bodo vzdignili, je poživiljalo vso naselbino in jo vzdrževalo pri najboljši volji, da so pri delu krepko vihteli orodje, in da jim je bila tudi pri počitku beseda vesela in zadovoljna.

Najboljše volje med njimi je bil pa Kancijan Anderlajn, lastnik srebrnega rudnika.

Vse je bilo njegovo. Njegovo je bilo srebro, ki se je nabiralo v studencu, kakor tudi zakladi v zemlji, zanj so delali oni, ki so rili v zemlji kakor tudi ti, ki so imeli opravka zunaj, v njegov prid se je trudila žival, ki je donašala živež ali pa odnašala pridobljeno srebro v daljne kraje.

In kakor mu je naraščalo premoženje, je rastla tudi njegova osebnost. Postajal je mogočen in oblasten, zasmehovanje je bilo njegovo orožje. In kadar je bil dobre volje, se je razmahnil in ob taki priliki je često kazal na soseda na drugi strani Nikave in je namigaval porogljivo:

»Glejte ga, topoglavca! Z menoj se je boril, zdaj pa ima. Vse je hotel zagrabiti, pa je imel premajhno pest. Hahaha! Srebro je moje!«

In tedaj so mu rudarji pritrjevali:

»Dobro srečo, dobro srečo, tovariš!«

XX.

Na novem Alojnovšu je pa pošiljal stari Alojna proti nebesom preiskreno prošnjo:

»Samo enkrat mi ga daj še v pest! Zdravja in moči mi daj, da ga poiščem. Daj, da ga starem!«

»Pozabi!« ga je tolažila ženina beseda.

»Odpusti mu!« so ga prosile oči najljubše mu hčerke Rezike.

Toda Mohor Alojna ni mogel pozabiti, ni znal odpustiti. Poln sovražnosti je sikal:

»Ropar! Požigalec! Ubijem ga!«

»Odpusti mu! Pozabi!«

Kako naj pozabi?

Dom je imel, Kacander mu ga je požgal. Njive in travnike je imel, zdaj si jih lasti Kacander. V studencu je zajemal srebro, Kacander mu je vzel studenec in srebro.

Kako naj bi odpustil možu, ki ga je pahnil v revščino? O, kako dobro se jim je godilo, kako zadovoljni so bili, dokler ni spoznal njega. A on jih je izpodrinil in se polastil vsega, kar je bilo njihovo. Njemu se godi dobro, on bogati, a Alojnovi so siromaki. To je starega peklo in ga napolnjevalo z neugasnim srdom, da je pihal:

»Ugonobim ga! Kakor črva ga starem! Pomagaj mi Ti, ki daješ zdravje in moč!«

Toda zdravje se je počasi vračalo in tudi moči ni bilo od nikoder. Slaboten je moral polegati in čakati, da se zacelijo rane, da se zravnajo udje in dobe gibčnost.

»Zdravja Te prosim! Zdravja!«

Pa ga ni bilo več. Ostal je betežen, zakaj rudarji so ga bili preveč pretrli. Ko je začel vstajati, je bil ves vrtoglav, noge so bile trde, da se je komaj premikal, brez palice si ni upal nikamor in še tedaj je z drugo roko iskal opore.

Ko je prvič stopil črez prag in zagledal izpremembe, ki so se bile izvršile med njegovo dolgotrajno boleznijo v rudarski naselbini, se je razburil. Zastokal je poln bridkosti, potem pa je ves ogorčen očital družini:

»Izrodi! Kakšno kri imate, da to gledate! Niščeta!«

Toda tudi stari Mohor je moral samo gledati in čakati, da pride prava ura. V pričakovanju je minilo poletje in zima in je prešlo leto za letom. V tem času je Alojnova družina vztrajno delala in preobrazila lice zemlji okrog hiše. Zopet je zazelenelo dovolj njiv in travnikov, pitana živina se je pasla po njih. Pa tudi na oni strani Nikave se je precej izpremenilo. Naselbina se je povečala, zrastle so nove zgradbe in v kopah se je topila noč in dan srebrna ruda. Težak dim je visel nad naselbino in se vlekel po dolini.

Polagoma se je pa začel pojavljati v naselbini čuden nemir. Ni bilo več tistega hrupnega veselja, kakršnega je bilo prve čase vedno obilo, resna rudarska pesem se ni več razlegala, namesto ukanja in veselega vzklikanja so slišali na Alojnovše pogostokrat srdito vpitje in prerekanje in jok žensk in otrok.

Pa so posluhnili Alojnovi in so pozorneje upirali oči na drugo stran. Zdelo se jim je, da se ne kadi več toliko kop. Včasih so prenehale popolnoma, a čez nekaj dni se je zopet kakšna zakadila. Ljudje so postajali brez dela, ali pa položali po travi. Tudi konji niso imeli dela. Poznalo se je, da nekaj ni prav.

Alojnovi so se kar spogledovali, ko so prišli čez vodo ljudje z one strani, kakor doslej ni bila navada. In še bolj so se čudili, ko so slišali:

»Lačni smo! Kruha nam dajte!«

»Kupite si ga! Saj niste berači!«

Tedaj so povedali, da je v naselbini živež pičel, da Kacander ne izplačuje.

»Srebra naj vam da!«

Pa so povedali, da tudi srebra ni več. Presahnil je studenec in žile srebrne rude so izčrpane. Kopljejo na vse strani in iščejo pa zastonj. Nikjer ni nič. Kacander je kupoval živež in plačeval delo, dokler je imel kaj denarja. Zdaj nima nič več. Plačal bo, ko se bo dobila ruda in bo zopet privrelo srebro.

Staremu pa ni šlo v glavo, da bi ne bilo več srebra. Kacander se mu je zdel preveč pameten, zato ga je obdolžil:

»Ogoljufal jih je!«

Kancijan Anderlajn ni sicer imel namena ogoljufati soztrudnike, ogoljufale so ga nade. Tistih zakladov, o katerih je

bil zasanjal, ni bilo. Tako so bili vsi napori, s katerimi se je povzpел do lastnika srebrnega rudnika, zastonj. V studencu se je srebro nabiralo prepočasi in nikakor ni zadostovalo za vzdrževanje rudarske družine, ki je stalno naraščala. Treba je bilo izdatnejših virov. Tedaj so se pognali v zemljo, da bi izsledili srebrno jezero, ki napaja studenec. Namesto srebrnega jezera so našli žile rdečega kamenja, v katerem so opazili srebro. Lotili so se ga in ga začeli privažati na svetlo. Zložili so kope in žgali rudo ter izločali srebro. Pridobivanje srebra na tako priprost način ni bilo prav umno, vendar se je dobilo dovolj žlahtne kovine, da je več kakor zadostovala za vse potrebščine.

Kancijan Anderlajn je izlahka kupoval živež in druge potrebščine ter plačeval rudarje in še je ostajalo.

Toda polagoma je rude zmanjkalo in kamor so mahnili z rovniciami, so odbijali le gluho kamenje. Rudarji so osupnili in Kancijan Anderlajn se je razburil.

»Kopljite na desno in levo! Poženite naravnost! V nove rove udarimo!«

Rudarji so slušali in se upirali noč in dan. Rovi so postajali vedno daljši; odpirali so hodnike na vse strani in začenjali nove rove. Toda večjega uspeha ni bilo. Ležišča rude so bila skromna in še tisti studenček, ki je dajal mrvico srebra, je usahnil, zakaj presekali so mu bili v zemlji žile, iz katerih se je napajal.

Rudarji so postajali vedno bolj resnobni.

Dokler so imeli dovolj hrane in jim je Anderlajn še plačeval, so delali, četudi ne več z nekdanjo živahnostjo, ko so bili polni upanja. Toda podjetnik jim je začel pridrževati in kršiti mezdo z obetanjem boljših časov, ko bo mogel poravnati vse zaostanke. Z nevoljo in godrnjanjem so se uklonili. Nezadovoljnost je pa naraščala, ko so se zmanjšale zaloge živeža in so skuhljaji postajali pičlejši. Tedaj so bili že vsi rudarji enih misli in so poudarjali, da pri tako pičli hrani ne morejo delati. Zahtevali so denarja in kruha.

Anderlajn se je trudil na vse načine, da bi jim ustregel, prosil jih je in pogovarjal. Usodno je bilo, ko so se po živež poslani tovorniki vračali prazni domov, ko jim zalagatelji niso hoteli dati na upanje in so zahtevali plačilo za prejšnje. Tu niso Anderlajnova pogovarjanja nič več zalegla. Kruleči želodci se niso dali potolažiti, temveč so se začeli oglašati vedno močneje:

»Kruha!«

Lačni rudarji so pometali orodje proč in se zbirali okrog Anderlajna in ga povsod zasledovali.

»Jesti nam daj! Daj nam denarja!«

In še grozilnejši vzkliki so začeli padati.

Prepir je postajal vedno hujši in nezadovoljneži so se zgrabili z onimi ki so še držali s podjetnikom, da je tekla kri.

Nasilneži so se polastili konj, planili v domove, jih oplezili, nagrahili živeža, natovorili kar jim je bilo všeč, ter so z vikom in krikom zapustili grapo.

Kancijan Anderlajn je ostal z nekaterimi še nekaj dni.

Ondi kjer je nekdam vrelo iz studenca čisto srebro, kjer so iz rovov spravljali rudo in jo žgali v kadečih se kopah, kjer se je razlegala vesela popevka in zadovoljna beseda, je vladala zdaj puščoba. Med razdrtimi in zapuščenimi napravami je tavalala še peščica sestradanih ljudi. Premišljevali so, kje bi dobili dovolj kruha in kako bi iznova načeli zemljo, da bi prišli do srebrnih virov. Pa vse zastonj. Zemlja ni dala nič več in glad je zagospodaril z vso strahoto, da je obšla vse edina misel:

»Bežimo! Bežimo iz te puščave!«

Tedaj je Kancijan Anderlajn z bridkostjo dejal svojim zvestim tovarišem:

»Vse je pošlo. Pojdimo še mi!«

Brez obotavljanja so se odpravili in vzdignili še zadnji. Z vrha nad Nikavo so jih gledali Alojnarji in srca so jim trepetala od veselja. Le Rezika se je žalostna opirala na mater in je imela objokane oči.

Mati pa ji je stiskala roko: umela jo je. Kancijan je nesel s seboj srce njene prvorojenke.

XXI.

Stari kar ni mogel verjeti, ko so mu pravili, da so Kacandrovi zapustili studenec in še potem je dvomil, ko je Matej, ki je bil šel pogledat na ono stran, zatrjeval, da ni žive duše več tam.

»Zvijača! Nič drugega kakor zvijača!«

Ni si mogel prav raztolmačiti, zakaj bi bil Kacander, ki je dovolj preudaren, popustil vse in pobegnil.

»Pogledat grem!« je dejal oče. »Podpirajte me!«

Spravili so ga iz hiše in, opiraje se na Gašperja in Mateja, je šel na ono stran. Čez vodo sta ga sinova kar na rokah prenesla, potem pa se je ustavil in jima ukazal:

»Pojdita domov, bom že sam šel naprej. Pod večer pa mi pridita nasproti!« Ko sta hotela ugovarjati, je kar odsekal besedo in šla sta.

Počasi je lezel proti studencu. Tja ga je vleklo najbolj, zakaj v duhu je prebival vedno tam. Tja so hitele njegove želje in je sililo hrepenenje. Zaradi srebra v studencu je doživel toliko bridkosti in pretrpel toliko nesreč. In zdaj bo zrl zopet v studenec in čakal, kdaj bo opazil lesketajoče se srebro in napajal ž njim svojo srebra žejno dušo.

Toda namestu studenca je zagledal razrvano zemljo, pomešano s kamenjem in gramozom; o studencu pa ni bilo sledu, niti vlažnega mesta ni bilo tam, kjer je prej vrela živa voda.

Ostrmel je, nato se mu je pa izvil globok vzdihljaj in solze so mu zalesketale v očeh. Ves v bridkosti je zastokal:

»Usahnil je.«

Zgrudil se je in se naslonil na bruno, ki je ležalo poleg. Uprl se je s komolcem ob kolena in podprl z rokama sivo glavo, da si je zakril obraz, zakaj od bridkosti ga je stresal krčevit jok.

Le počasi se je nekoliko potolažil, da je mogel ogledati zapuščeno naselbino.

Tedaj je videl temne rove, ki so jih bili izkopali Kacandrovi v zemljo, kjer so se zbirale vode studenca. Videl je ostanke žgane rude, ki se je kopičila poleg ognjišč. Velikanski kupi zemlje in kamenja so ležali povsod, vmes kosi lesa, zlomljeno orodje, razdrte naprave. V odprtih kolibah je ležalo vsevprek pohištvo in orodje, ki ga niso marali ali mogli nositi s seboj. Kakor veliko pogorišče je ležal kraj okoli srebrnega studenca. Dolgo, dolgo je stari kmet strmел v porušeno srečo. Solnce se je dotaknilo robov gora, ko je zaslišal za seboj korake. Žena je prihajala, ž njo Rezika, zadaj pa sta stopala Matej in Gašper. Iskali so ga.

»Mohor, si tu?« ga je mehko vprašala žena in mu položila roko na rame.

»Studenec je presahnil,« je zamrmral.

»Oh, saj nam je prinesel dovolj gorjá!« je vzkliknila iskreno. Rezika je bledela in samo prikimala.

Mož pa ni bil teh misli in jo je trpko zavrnil: »Srebro! Ni bilo srebro naša nesreča, ne, le pohlepni Kacander nas je upropastil. Ko bi on ne bil izvedel za studenec — vse bi bilo drugače. Pa niste hoteli. Tako pa smo siromaki.«

»Siromaki smo, čast Bogu! Zato pa imamo čisto vest. Več je vredna ko vse srebro!«

»Prav pravite, mati,« se je oglasil Matej, »ne krvi ne greha ni na naši hiši. Poštenjaki smo ostali — in če Bog da, bo kruha za nas dovolj na tej zemlji, zdaj ko smo sami gospodarji in je vse naše.«

»Srebra pa ni več,« je žaloval stari.

»Kdo ve, če se ne nabira v zemeljskih globočinah in bo nekoč privrelo na dan in bo hranilo ves naš rod — — —« je veselo prerokoval Matej. »Zdaj pa bomo živeli od tega, kar nam zemlja dá! Mar se bomo bali dela in truda?« je dejal in iztegnil jeklene roke pred sé in zavriskal, da je odmevalo v gore in doline.

»Ti moj ljubi fant,« je radostno dahnila mati.

Stari je molčal, pogreznjen v topo žalost. Oba sinova, mati in hči so stali krog njega in so zamišljeno gledali v ravnice in polja, ki so čakala njihovih rok. V njihovih srcih se je prebudilo živo upanje, da bo ta revna, a dobrotljiva zemlja, ki je prehranjevala stari rod, tudi novemu rodu v deželici ob Nikavi zvesta rednica.

Zgodovinske opombe.

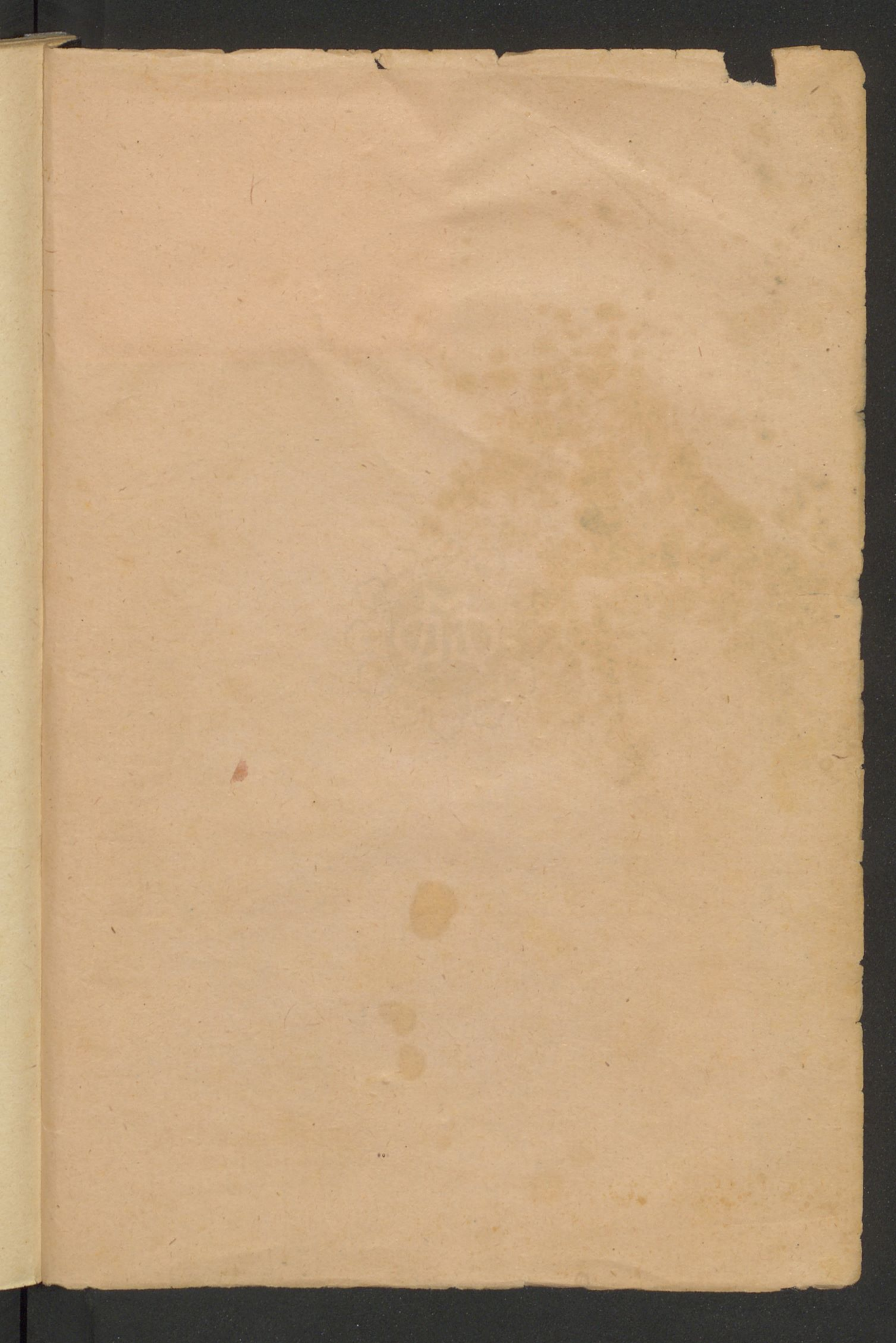
Povest »Ob srebrnem studencu« ima resnično zgodovinsko podlago. Slovenski zgodovinar Jožef Gruden pripoveduje o početkih idrijskega rudnika sledeče: »Okoli leta 1490. je neki kmet v prostranih gozdovih ob Idrijci izdeloval leseno posodo. Nekoč pristavi leseno vedro k studencu, ki je izviral na severni strani sedanjega idrijskega mesta, pod »Rožnim hribom«, da bi se čez noč nova posoda dobro namočila. Kako se začudi, ko najde drugo jutro vse dno pokrito s svetlim živim srebrom. Ko gre čez nekaj dni v Škofjo Loko, pripoveduje najprej o svoji najdbi nekemu zlatarju, vendar mu kraja noče razodeti. Kmalu potem pa zaupa svojo skrivnost vojaku Andreju Pergarju iz Grebinja, ki so ga navadno imenovali »Kacijan Anderlein«. — Ta se je v družbi z nekaterimi rudarji lotil dela in začel kopati v idrijski kotlini. Prvi rov je nastal pod »Rožnim hribom«, kjer je izviral čudni studenec. Ko je ruda tukaj kmalu ponehala, so pričeli kopati na južni strani, kjer je sedaj »Antonov rov«. Toda prvi podjetniki niso imeli potrebnih sredstev, da bi dvignili bogate zaklade, ki so ležali globoko doli pod zemljo. Zato so kmalu delo opustili.«

To prvo dobo idrijskega rudarstva nam opisuje pričujoča povest. In kar je mladi kmečki sin Matej v veseli slutnji napovedal, to se je zgodilo: Zopet je odprla zemlja bogate srebrne zaklade. Zgodovinar poroča:

»V idrijsko dolino je prišla druga rudarska družba, ki je hotela poizkusiti svojo srečo. Najeli so rudarje po Koroškem in Solnograškem. Načelnik rudokopa je bil Valentin Kuttler iz Solnograda. Tudi njim izprva sreča ni bila mila, ker so delali le plitve rove, mesto da bi kopali na globoko. Družbi je že denar tako pošel, da ni mogla več izplačevati rudarjem zaslužka. Bati se je bilo upora. Kar zadenejo rudarji 22. junija v jami na debele plasti samega skriljevca, ki je bil zelo bogat na živem srebru. Samega veselja hite iz jame in vriskajo. V zahvalo za ta srečni dogodek se je novi predor v čast svetniku, ki se praznuje 22. junija, imenoval »jama sv. Ahacija«, in še danes se proslavlja znameniti dan s svečano procesijo. Od tistega časa srebrne rude ni nikdar zmanjkalo.«

Na kraju, kjer je kmet, v povesti Mohor Alojna imenovan, našel prvi studenec živega srebra, so postavili rudarji cerkvico sv. Trojice, ki še danes stoji v idrijskem mestu.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

GS

I 727 864

201206384

COBISS ©

